

Imants Lancmanis

Liepāja no baroka līdz klasicismam

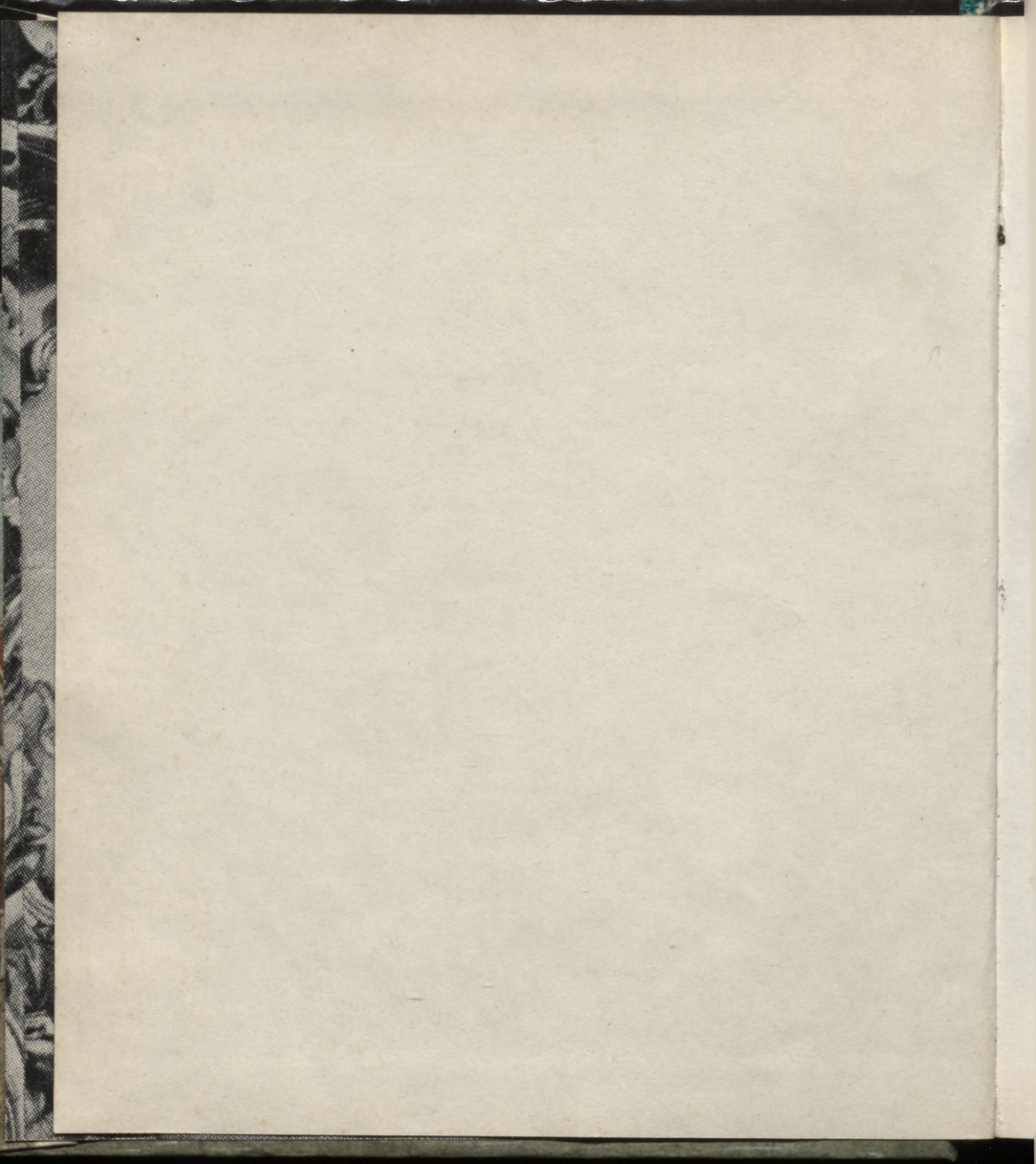

84-2
—
18

«LATVIJAS PSR
ARHITEKTŪRAS
UN MĀKSLAS
PIEMINEKĻI»

L 84-2
18

L
71
LATVIJAS DABAS
UN PIEMINEKĻU
AIZSARDZĪBAS BIEDRĪBA

«LATVIJAS PSR
ARHITEKTŪRAS
UN MĀKSLAS
PIEMINEKĻI»

I. Lancmanis

Liepāja no baroka līdz klasicismam

RĪGA «ZINĀTNE» 1983

85.113(2L)1
La 397

Vēstniecība Latv. PSR
VALSIS BIBLIOTĒKA

~~84-8.511~~
0305029071

Redkolēģija:

M. APINIS, V. APSĪTIS, I. BATRAGS, S. CIELAVA (atb. sekr.),
M. KRAVINSKA, I. LANCMANIS, G. PRIEDE, J. VASIĻJEVS
(atb. red.)

Recenzents vēst. zin. kand. T. ZEIDS

M. Brašmanes, I. Lūša fotoattēli, izmantoti arī Liepājas
Vēstures un mākslas muzeja fotomateriāli

Lancmanis I.

La 397 Liepāja no baroka līdz klasicismam. — R.: Zinātne,
1983. — 216 lpp., il. — (Latvijas PSR arhitektūras un
mākslas pieminekļi)

Grāmata iecerēta kā Liepājas pilsētas arhitektūras, tēlotājas un lietiški dekoratīvās mākslas pieminekļu apskats viena gadsimta robežās. Tas ir laikposms, kas noteicis šīs pilsētas īpatnējo seju un devis visvairāk mākslas vērtību, no kurām daļa ieņem izcilu vietu Latvijas mākslas vēsturē. Šobrīd saglabājušos pieminekļu apraksts un analīze ietverti plašā vēstures, kultūras un mākslas dzīves ainā. Daudzu līdz šim nezināmo materiālu izmantošana dod iespēju rast jaunas atziņas, pārskatīt vairumu līdzšinējo viedokļu, vērtējumu un datējumu, atsegt nezināmas mākslas vērtības. Līdztekus pašiem pieminekļiem liela uzmanība veltīta Liepājas mākslinieku, amatnieku darbībai 18. gadsimtā, cunftu dzīvei, ekonomiskajām attiecībām.

L 4902020000—138 111-83
M8011[11]—83

85.113[2L]1

Publicēts saskaņā ar Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas
Redakciju un izdevumu padomes 1983. gada 10. marta lēmumu

© Izdevniecība «Zinātne», 1983

Vēsturnieka ievads

Liepāja izveidojās par pilsētu tikai 17. gadsimta 20. gados. Līdz tam to aizēnoja jau 14. gadsimtā pilsētas tiesības ieguvušās Kuldīga, Ventspils, Aizpute. Pat Liepājas pievārtē esošā Grobiņa kā nozīmīgs administratīvais centrs apsteidza Liepāju. Savu ģeogrāfisko priekšrocību — atrašanos Baltijas jūras piekrastē — Liepāja līdz tam nespēja izmantot, jo kā Latvijas, tā arī Ziemeļlietuvas eksports gāja caur Rīgu, kuras tirgotāji greizsirdīgi aizstāvēja savas starpniecības privilēģijas aizjūras tirdzniecībā. Lai nodrošinātu sev lielākās Baltijas pilsētas Rīgas iedzīvotāju simpātijas, visas politiskās varas, kurām bija pakļauta Rīga, centās Latvijas un arī lielu daļu Lietuvas eksporta virzīt caur Rīgu, kas bieži kaitēja pārējo Latvijas pilsētu straujākai attīstībai. Arī amatniecība ar 1561. gada padošanās līgumu nodibinātajā Kurzemes hercogistē koncentrējās galvenokārt Jelgavā un Kuldīgā.

Poļu-zviedru karš (1600.—1629. g.) ienesa svarīgas korektīvas ne tikai Latvijas politiskajā kartē, bet arī Liepājas ekonomiskajā attīstībā. 1621. gadā Rīga, kas līdz tam bija pakļauta Polijas — Lietuvas karaļiem, bija spiesta padoties pārspēkam un kapitulēt Zviedrijas karalim Gustavam II Adolfam. Juridiski tas tika noformēts ar 1629. gada Altmarkas pamiera un citiem līgumiem.

Līdz ar to Rīga atradās ienaidnieka rokās, tāpēc Polijas-Lietuvas politiskās varas tagad centās virzīt Ziemeļrietumlietuvas lauksaimniecības preču eksportu caur Liepāju, kas atradās no Polijas karaļiem atkarīgajā Kurzemes hercogistē. Ne velti jau 1625. gadā Liepājai tika piešķirtas pilsētas tiesības, un tā strauji turpināja augt, kļūstot par ļoti nozīmīgu Kurzemes hercogistes pilsētu un tirdzniecības un amatniecības centru.

Kad 1795. gadā Kurzemes hercogiste tika iekļauta Krievijas impērijā, Liepāja atkal bija apvienota vienā politiskā organismā ar Rīgu, kura tajā laikā skaitījās otra lielākā Krievijas ārējās tirdzniecības osta tūlīt aiz Pēterburgas un kuras attīstībai Krievijas valdība pievērsa sevišķu uzmanību. Rīga piederēja Krievijai faktiski jau kopš 1710. gada, bet ar 1721. gada Nīstades miera līgumu starp Krieviju un Zviedriju — arī formāli. Kopš 18. gadsimta pēdējās trešdaļas, kad Kurzemes hercogiste jau bija nonākusi sevišķi spēcīgā Krievijas politiskajā ietekmē, hercogistes ostām arvien vairāk bija jāsašaurina savs eksports par labu Rīgai. Liepāja un Ventspils panīka, un tās ekonomiski atplauka tikai 19. gadsimta pēdējā ceturksnī un 20. gadsimta sākumā, kad Liepājas-Romnu (1871. g.) un Ventspils-Ribinskas (1904. g.) dzelzceļi savienoja šīs abas Kurzemes guberņas ostas ar nozīmīgiem eksportpreču ražotājiem apgabaliem.

Šīs grāmatas autora I. Lancmaņa tēlojums pēc garāka ekskursā Liepājas senākajā vēsturē veltīts Liepājas izbūvei un arhitektūrai pirmajā Liepājas uzplaukuma posmā 17. un it īpaši 18. gadsimtā sarežģītos sociāli ekonomiskos apstākļos. Visa ekonomiskā un politiskā vara Liepājā tāpat kā pārējās Kurzemes un Vidzemes pilsētās atradās mazākumtautības — vāciešu—rokās, kuru skaits nerasniedza pat 10% no visiem zemes iedzīvotājiem. Jau kopš Livonijas ordeņa un bīskapu laikiem (no 13. gs. līdz 16. gs. vidum) ar dažādiem līdzekļiem tika veicināta vācu tirgotāju un amatnieku ieceļošana Baltijas pilsētās. Viņi pārņēma arī visas vadošās pozīcijas pilsētas ekonomikā, sociālajā struktūrā, politikā un kultūrā, atstājot latviešiem un igauņiem pakārtotu lomu. Tā ka Baltijas vācu muižniecība, lai nodrošinātu sev bezmaksas darbaspēku, ar dažādiem līdzekļiem kavēja zemnieku ieceļošanu pilsētās, tad Latvijas un Igauni-

jas pilsētās vācu tautības iedzīvotāji bija pārsvarā. Tā laika Baltijas pilsētās tirgotāji un amatnieki galvenokārt bija vācu tautības, un tie veidoja pilsētas iedzīvotāju augstākos un vidējos slāņus — pilsētas patriciātu un namnieku opozīciju, kamēr zemāko slāņu plebejiskās opozīcijas nozīmīgākā daļa bija no laukiem pilsētā ieceļojušie zemnieki. Viņu sociālais stāvoklis bija ievērojami zemāks, un viņus sauca par nevāciem.

Tas viss atspoguļojās arī Liepājas pilsētas izbūvē un struktūrā. Vācu tautības iedzīvotāji apdzīvoja pilsētas labākos rajonus, viņiem piederēja greznākās sabiedriskās un dzīvojamās ēkas, turpretī pilsētas darbaļaudis — latvieši — dzīvoja nomalēs vai pat ārpus pilsētas. Protams, celtnu arhitektūras attīstība un mākslas stili atspoguļojās turīgāko namnieku mājās, kā arī sabiedriskajās celtnēs, kur atrodams gan manierisms, gan baroks, gan klasicisms un citi stili. Vienkāršo iedzīvotāju trūcīgās mītnes celtas ar laukiem raksturīgajiem tautas celtniecības paņēmieniem.

Ja tomēr mūs interesē arī šā laika turīgo, proti, vācu tautības iedzīvotāju mājas, tad tāpēc, ka tās cēla darbaļaudis — vācu vai latviešu amatnieki. Tās mums ir svarīgas kā tā laika amatnieku darba piemineklis, kas atspoguļo pilsētnieku kultūru, kuru ietekmēja latviešu — pilsētnieku un laucinieku — kultūra, bet kas savukārt iedarbojās arī uz tuvējo novadu tautas celtniecību un kultūru.

T. Zeids

Autora ievads

Latvijas pilsētu vidū Liepājai ir savdabīga vieta. Nomaļa tā stāv jūras krastā, nedaudz saglabājusi savu noslēpumainību, it kā atcerēdamās laikus, kad buriņu masti klusi slīdēja aiz namu jumtiem un preču kalni ceļoja uz melnajām noliktavām un atpakaļ. Mainījušies kuģi, mainījušās noliktavas. Šodienas Liepāju mēs pazīstam kā daudznozaru rūpniecības pilsētu. Liepāja pa laikam bijusi dinamiska un centusies sevi apliecināt gan saimnieciskajā, gan kultūras dzīvē. Rosmes ziņā tā tuvāka Rīgai nekā citām omulīgi snaudošajām Kurzemes pilsētiņām. Kaut gan 1941. gadā Liepāja tika stipri nopostīta, pagātnes liecinieku tomēr netrūkst, un senās arhitektūras ziņā tā jāierindo tūlīt aiz Rīgas un Kuldīgas. Daļa pieminekļu ir neiedomājami krāšņi, daļa — tikpat negaidīti skarbi un vienkārši. Atsevišķi no tiem, kā Trīsvienības baznīca un Annas baznīcas altāris, pieder pie Latvijas feodālā laikmeta mākslas virsotnēm. Viss kopā — spēcīgs un savijņojošs, taču tam jāpietuvojas. Iebraucējs, strauji izskrienot cauri Liepājai, bez Pētera I nama, Trīsvienības baznīcas un pāris noliktavām diez vai ko citu

pamanīs. Parasti patīk tas, ko pazīst, un šī pilsēta ir pelnījusi, lai to pazītu.

Nevar sūdzēties, ka Liepājas vēsture būtu maz pētīta. 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā radies vesels pētījumu un publikāciju birums, ko daudzumā pārspēj vienīgi Rīgas senatnes apzināšana. 1898. gadā tapusi arī monogrāfija par Liepājas pilsētas vēsturi.¹ Liela nozīme Liepājas senatnes saglabāšanā bijusi 1912. gadā dibinātajam muzejam (tagad Liepājas Vēstures un mākslas muzejs), kuru tā ilggadējais direktors un daudzpusīgais novadpētnieks J. Sudmalis pārvērtis par īstu bagātību salu. Šis muzejs izceļas ne tikai ar unikāliem ekspozītiem, plašu arhīvu un senu attēlu kolekciju, bet arī ar darba stilu — darbinieku lielu pretimnākšanu, par ko visiem dziļā autora pateicība.

Liepājas mākslas dzīve nav tikusi īpaši pētīta. Tās arhitektūras un mākslas pieminekļu likteņi reizēm pavīd starp vēsturiskiem datiem. Toties neviena sakrāla celtnie republika, izņemot Rīgas Domu, nevar kā Liepājas Trīsvienības baznīca lepoties ar veselām divām

Liepāja no jūras puses.
Gravīra. Ap 1705.

tai veltītām monogrāfijām — K. L. Teča 1768. gadā un L. Rozenkranca 1933. gadā izdoto.² Zināmu faktoloģisku gaismas stariņu līdzšinējās publikācijas metušas arī uz daudziem citiem Liepājas pieminekļiem. Mazāk analizēta mākslas vēsture. Vecās Liepājas koka arhitektūra ieskicēta G. Jansona grāmatā «Kurzemes pilsētu senās koka ēkas», bet Annas baznīcas altāris aplūkots E. Grosmanes darbā «Ventspils koka ēkas»³.

Rundāles pils muzejā krājušies arhīvu materiālu izraksti, vairākkārtējās muzeja ekspedīcijas, kas notikušas kopš 1970. gada, autora pētījumi Liepājā 1979.—1981. gadā devuši daudz jaunu materiālu. Līdz ar to radusies vēlēšanās visu apvienot kopējā Liepājas mākslas dzīves ainā. Ne tikai apskatot atsevišķus pieminekļus, bet veidojot pilsētas tēlu un mēģinot rādīt to attīstībā. Stila evolūcija ļauj apvienot daudzās un dažādās parādības zem vienas zīmes, ieraudzīt kopsakarības, izdalīt grupas un virzienus. Grāmatā mēģināts gan ierādīt īsto vietu mākslas vērtībām, gan skatīt tās dialektiskās pārvērtībās, sekot, kā katra parādība tiek gaidīta, rodas, izaug un kā pēc dažiem gadiem nākas to noliegt kaut kā cita, jauna vārdā.

Baroks, rokoko, klasicisms. Šie skaļie vārdi pirmajā mirklī var likties ne visai piemēroti Liepājas mākslas raksturam. Un tomēr reta mākslas parādība spēj izrauties no stila robežām, dot kaut ko pilnīgi savu, laikmeta neiespaidotu. Pat Liepājas koka noliktavas, tik smagnēji vienkāršas, tik tuvas tautas celtniecībai, iekļaujas baroka stilā ar formu plašumu un būvmasu spēcīgo kārtojumu. Tas nav ne Itālijas, ne Vācijas baroks, tas nelīdzinās arī tam, kas rodams Jelgavā vai Ventspilī. Latvijas nostūru mākslas izpausmēm daudz lokālas savdabības, un Liepāja to vidū izceļas ar īpašu spilgtumu. Te stikstās tradīcijas

sadūrušās ar vēlēšanos sekot progresīviem mākslas paraugiem. Sacenzdamās ar hercogistes galvaspilsētu Jelgavu, Liepāja orientējās uz apkārtējo mākslas centru jaunākajām tendencēm. Par spīti ļoti dažādiem ārējiem iespaidiem, ko noteicis arī pilsētas ģeogrāfiskais stāvoklis — tās atrašanās uz šķirtnes starp Baltiju un Rietumeiropu, intensīvā mākslinieku un amatnieku migrācija —, Liepājai piemīt īpaša neatkārtojama burvība. Tā saglabājusies daudzajos pilsētas arhitektūras un mākslas pieminekļos.

18. gadsimts bija izšķirošais Liepājas apbūves tapšanā, no tā laika arī saglabājies vairums pieminekļu. Ar baroku gadsimts aizsākās, ar klasicismu — nobeidzās. Šim laika posmam pilsētas vēsturē veltīta šī grāmata. Tās autoram Liepāja bija liels pārsteigums. Varbūt tāda tā būs arī lasītājam.

Baroka laikmeta pilsēta

Kuģa modelis no Liepājas
Annas baznīcas. 1681. Lie-
pājas Vēstures un mākslas
muzejā (LVMM).

Anno 1697. Liepājai tas bija svarīgs satraucoša
pavērsiena gads, un par tā savādībām un nozīmī-
gumu brīdināja neparastie laika apstākļi. Iepriekšējā
gadā ziema bija tik silta, ka martā apsēja tīrumus,
taču vasara izrādījās auksta un lietaina. 1697. gada
pavasārī aukstums ieilga, kokiem lapas izplauka ti-
kai jūnijā, bet jūlijā sējumus nokoda salnas.

Šajā gadā tika izlemta un uzsākta jaunas ostas celtniecība, pabeigta jaunā pilsētas skolas ēka blakus Annas baznīcai, bet baznīcā pašā tēlnieks N. Sefrenss uzstādīja milzīgu kokā grieztu altāri, kas krāšņuma ziņā palicis Latvijā nepārspēts.

Pēteris I Liepājā

Tajā pašā rosīgajā 1697. gadā liepājnieki pieredzēja vēl vienu saviļņojošu notikumu: 10. maijā pa ceļam uz Rietumeiropu pilsētā iegriezās Krievijas Lielā sūtniecība, ko vadīja barons F. Leforts. Piecas dienas pirms tam bija ieradusies grupa krievu jauniešu, kas līdzī sūtniecībai devās mācīties uz ārzemēm. Viņu vidū bija arī kāds garš jauns cilvēks — Pēteris Mihailovs. Tā sevi lika saukt cars Pēteris I, kurš centās bēgt no ceremonijām un pieņemšanām, lai mierīgāk varētu izpētīt visu, kas viņu interesēja jaunatklātās Eiropas civilizācijā. Te, Liepājas «Zaļajā aptiekā», viņu pārsteidza salamandra spirtā un citas neredzētas lietas, kas, iespējams, deva pirmo pamudinājumu Kunstkameras izveidošanai Pēterburgā. Taču nav ne mazāko šaubu, ka vairāk par salaman-drām Pēteri I interesēja praktiskas lietas, vispirms, kuģniecība un tirdzniecība. Liepājā viņš pirmoreiz ieraudzīja Baltijas jūru, un varbūt šeit nobrieda plāns pavērt Krievijai jūras ceļu uz Rietumeiropu.

Tolaik Liepājā bija iebraukuši vairāki svešzemju kuģi. Lībekietis Hanss Hains, atvedis divas mucas Borsdorfas ābolu, pa mucai okera un sēra, gatavojās aizvest 66 mucas liellopu gaļas un 13 mucas talka. Johims Smitšs uz sava kuģa uzlādēja 19 lastus (lastā 12 mucas) darvas, 58 mucas piķa, 26 $\frac{1}{2}$ lasta liellopu ādu, 12 maisus ar spalvām, pa mucai linsēklu un sviesta. Gerreits Isbrands un Simons Tuks bija atkuģojuši no Amsterdamas, Johims Vīzendorfs, Simons un Jansens Viti — no Lībekas, bet kapteinis Lunts — no Gotlandes. Uz Liepāju veda tabaku, apiņus, degvīnu, siļķes, franču vīnu, svinu, misiņa katlus, ķieģeļus.⁴ Arī paši liepājnieki nebija mazāk uzņēmīgi. Šajā gadā Hinriha Kloka un Ārenta Gotes tirdzniecības firma nosūtīja 21 kuģi ar labību uz Zviedriju, bet tirgotājs Hinrihs Grubs kādas angļu firmas uzdevumā brauca uz Krieviju iepirkt

Liepājas tirdzniecība
un ostas trūkums

3000 mārciņas kaņepāju. Liepāja, neaizsalstošā atklātās jūras osta, izdevīgā ģeogrāfiskā stāvokļa dēļ strauji attīstījās un konkurēja ar zviedru Rīgu.

Kuģus un rosišanos ap tiem jaunais cars varēja vērot tikai tālu reidā, jo pilsētai jau vairāk nekā pusgadsimta nebija ostas. Rudens vētru laikā atklātā jūrā stāvošie kuģi bieži tika norauti no enkuriem, sadragāti un izmesti krastā. Jūras tirdzniecība bija kļuvusi par laimes spēli: ja kuģis laimīgi atgriezās no bīstama brauciena, baznīcā par piemiņas zīmi pakāra tā modeli. 1696. gada rudens vētrās aizgāja bojā 14 kuģi: viens no tiem piederēja Kurzemes hercogam Frīdriham Kazimiram un bija gluži jauns, 10 000 dālderu vērtībā.

Jau 1648. gadā hercogs Jēkabs bija izlēmis Liepājā būvēt jaunu ostu, taču darbi arvien tika atlikti, gaidot uz labākiem laikiem un cerot uz rudens vētru žēlastību. Taču ilgāk vilcināties nevarēja. 1697. gada 1. oktobrī jaunās ostas vietā zemē iedūra pirmo lāpstu, bet 3. oktobrī iedzina pirmo pāli kanāla vietā, kam vajadzēja savienot jūru ar ezeru.

Osta vienmēr bijusi Liepājas dzīves pamats: uz kurieni tā virzījās, tur pārcēlās arī iedzīvotāji. Šim likumam Liepāja pakļāvās jau tad, kad pilsētas un Liepājas vārda te vēl nemaz nebija.

Atskats
Liepājas senatnē

Kopš mūsu ēras 2. gadsimta, romiešiem tirgojoties ar dzintaru, arī Baltijas jūras piekraste tika iesaistīta tirdzniecības sakaros ar tālajām dienvidu zemēm. Senais tirdzniecības ceļš galvenokārt sniedzās līdz senprūšu zemēm un tagadējai Lietuvas piekrastei, bet Kapsēdē pie Tosmāres ezera atrastās romiešu monētas liecina, ka tas aizķēris arī Liepājas apkārtni.

Šī apvidus pamatiedzīvotāju kuršu teritorijā iesniedzās lībiešu senču — somu-ugru cilšu — apdzīvota josla. Tās ostai, upei un ciemam devušas seno nosaukumu Līva (lībiski *liiw* — smiltis, *liiwa* — smilšu).

Patiesi smilšainajā piekrastē paralēli jūrai snauda garš, šaurs limāns — tagadējais Liepājas ezers, kas bija savienots ar jūru. Lieliska vieta ostai. Mūsu ēras 4. gadsimtā tagadējās Grobiņas vietā izveidojās kuršu apmetne. Kopš 7. gadsimta tur atradās liela skandināvu kolonija. Ap 800. gadu kurši izspieda svešzemniekus no viņu apmetnes un jūras ostas, ko savienoja Ālandes upe. Jau toreiz bija radusies cieša saistība starp Liepāju un Grobiņu, un tā pastāv joprojām, tikai to nozīmība tagad ir mainījusies: 8. gadsimtā Grobiņas teritorijā atradās liela apmetne, bet Liepājas vietā — tikai osta ar mazu zvejniekciemu. Pēc zviedru padzīšanas kurši, domājams, Ālandes upītes krastā izveidoja ļoti spēcīgu nocietinājumu, proti, leģendāro Jūrpili. Saeborg — tā šo vietu sauc Rimberta hronika, aprakstot zviedru karaļa Olafa karagājieni uz Kursu ap 854. gadu, kad Jūrpils tika nopostīta līdz pamatiem.

1253. gadā Livonijas ordeņa un Kurzemes bīskapa zemju dalīšanas līgumā pirmoreiz minēta Līvas upe un Līvas ciems (*Lyva dorp*), kuru piešķīra bīskapam. Pēc desmit gadiem abas puses vēlreiz dalīja kuršu ostas, šoreiz dokumentā tieši pieminēta Līvas osta (*Lyva portus*). 1300. gadā Līvu sagrāba ordenis un pārvērtā par Grobiņas fogtijas piedēkli.

Līvas ostas atrašanās vietu centušās skaidrot kādas sešas septiņas teorijas.⁵ Līdz 20. gadsimta sākumam valdīja uzskats, ka Līvas upe veidojusies kā Pērkonnes atteka, kas, atradusi kāpās šķēršļus, pagriezusies uz ziemeļiem paralēli jūrai, līdz ietecējusi tajā veco kapu rajonā. 19. gadsimta vācu pētnieks J. K. Lorčs uzskatīja, ka upe apliekusies kapiem un ietecējusi jūrā ziemeļos no tiem, tagadējās Raiņa ielas rajonā, A. Šēns 20. gadsimta sākumā, — ka Līva sasniegusi jūru kapsētas dienvidu pusē, apmēram tagadējā ostas kanāla vietā. 30. gados F. Pūce, J. K. Hāns un L. Rozenkrancs

Apmetnes veidošanās
un Līvas ciems

Liepājas plāns. 1803.

izvirzīja ļoti būtisku apsvērumu par jūras krasta pakāpenisku attālināšanos. Tāpēc līdz pat 14. gadsimta beigām Līvas upi nevar meklēt pirmo pētnieku iezīmētajā vietā tā vienkāršā iemesla dēļ, ka šo teritoriju tad vēl klāja jūra. Sākotnēji Līvas upe varēja būt ļoti īsa, un pa to astoņu upju barotā Liepājas ezera ūdeņi acīmredzot meklēja īsāko ceļu uz jūru. Domstarpības radās jautājumā par ietekas vietu — F. Pūce to iedomājās vairāk uz ziemeļiem, L. Rozenkrancs — uz dienvidiem, bet kā viens, tā otrs uzskatīja, ka tā apliekusies ap kapiem un deltas paplašinājumā ietvērusi arī vēlāko Balasta dīķi. J. K. Hāns turpretī atturīgi izteicās, ka Līvas upe tecējusi tagadējā ostas kanāla vietā. Tas liekas visticamāk. Gan A. Šēns, gan A. Vēgners minējuši hercoga Frīdriha Kazimira 1697. gada rīkojumu par ostas celtniecību,

taču nav pievērsuši tam lielāku uzmanību. Dokumentā skaidri teikts: «Mēs dodam mūsu Liepājas pilsētai brīvību . . iepriekšējo **vecu ostu** uz labāko un ātrāko, kā vien iespējams, sākt, būvēt un uzturēt.»⁶ Sekoja būvdarbi, un kanāls tika izrakts vietā, kur to redzam vēl tagad.

Viss teiktais attiecas uz jēdzienu Līvas upe saaurinātā nozīmē — kā Līvas ostas vietu. Jāpiekrīt Liepājas vēsturniekam A. Bērzam, ka Līvas jēdziens laika gaitā ir mainījies, un līdz 14. gadsimta beigām ar šo vārdu varēja saprast arī veselu ūdeņu sistēmu, kurā ietilpis gan Liepājas ezers, gan tajā ietekošā Bārtas upe, gan ezera izteka jūrā — Līvas osta.⁷ Tāds pieņēmums ļauj izskaidrot 13. un 14. gadsimta dokumentos minētās salas Līvā.

Šī atkāpe bija nepieciešama, lai parādītu autora viedokli, jo no tās vai citas nostādnes izriet arī visi turpmākie priekšstati par Līvas ciema topogrāfiju un vēlāko pilsētas veidošanos.

Minētie vecie kapi atrodas uz stāva pakalna, kas vētru un pavasara ūdeņu apdraudētajā jūrmalas līdzenumā ir vienīgā ticamā pirmās apmetnes vieta.

Vācu iekarotāju valdīšanas pirmajos gadsimtos iedzīvotāju te nebija vairāk par simtu. Flandrijas bruņinieks Žilbērs de Lanuā, kurš 1413. gadā caur Prūsiju devās uz Livoniju un savā dienasgrāmatā ierakstīja: «. . es nonācu pilsētā, saukta Līva, kas atrodas pie Līvas upes»⁸, parādījis ciemam pārāk lielu godu. Līva gan bija nozīmīgs punkts ceļā no Vācu ordeņa rezidences Marienburgā uz Livonijas ordeņa mestra sēdekli Rīgā, taču tirdzniecība šajā ostā vēl bija visai pieticīga un 15. gadsimta otrajā pusē aprobežojās ar koku, gaļas, zivju un sviesta izvešanu uz dažām ziemeļaustrumu Vācijas pilsētām. Dienvidos ar Līvu konkurēja Klaipēda (Mēmele), ziemeļos — Ventspils un, protams, arī Rīga.

Ar 16. gadsimtu Līvas ostas nozīme Kurzemes tirdzniecībā sāka pieaugt. Bez ordeņa ar tirgošanos un kuģu būvi nodarbojās arī ciema iedzīvotāji. Patī ostā toties kļuva aizvien necilāka. Ciemu paplašinot, bez apdoma izcirta kokus un krūmus, līdz klīstošās smiltis ostu lēnām aizbēra. Jau 1456. gadā kāds kuģis no Štetīnes bija uzskrējis sēklī Līvas sekļajā ostā, bet 1518. gadā, atkarībā no tā, vai vējš pūta uz jūru vai otrādi, ietekas dziļums vairs sasniedza tikai divarpus līdz trīsarpus oļektis (1,3—1,8 m). 16. gadsimta pirmajā pusē upe aizsērēja galīgi, un osta šajā vietā beidza pastāvēt.

Te atkal jāatgriežas pie hipotēzēm. Seno viedokli par Pērkones atteku — Līvas upi — balsta tas, ka vēl 19. gadsimtā pilsētā bija saglabājušies divi lieli dīķi, kurus uzskatīja par Līvas gultnes paliekām. Viens no tiem, tā sauktais Ungera dīķis, atradās starp tagadējo Līvas laukumu, K. Valdemāra, Robežu un Klai-pēdas ielu, bet otrs, saukts Balasta dīķis, — tagadējās Liepājas 1. vidusskolas vietā. 1637. gada pilsētas plānā pirmais no tiem saukts par Veco ostu, otrs — par Vecupi, un abi minēti kā senāko ostu vietas. 15. un 16. gadsimtā, jūrai pakāpeniski atkāpjoties, tiešām varēja izveidoties situācija, kādu bija iztēlojušies Liepājas pirmspētnieki, — jūrai paralēla straume, ko ar ezeru savienoja Pērkones upe. Šī straume tecēja līdz Vecajai ostai, no turienes tālāk līdz Vecpei jeb Balasta dīķim.⁹

Balasta dīķis ir būtisks, meklējot nākamo, otro Liepājas ostu. Kādā 1560. gada Liepājas baznīcas vizitācijas protokolā teikts, ka vecā baznīca «atrodas ļoti tālu no tautas, [tā] pirms kāda laika tur uzcelta ostas dēļ, kura tagad krietna dubultāķa bises šāviens attālumā tālāk uz dienvidiem».¹⁰ «Dubultāķa bises» šāviens sniedza līdz 300 metriem. Šādā attālumā atrodas Balasta dīķis no vecajiem kapiem. Jāsecina, ka

Līvas ieteka 16. gadsimta pirmajā pusē pavirzījies tālāk uz dienvidiem, un tur izveidojusies nākamā, pēc kārtas otrā Liepājas osta.

Sākot ar 1560. gadu, varam lietot pierasto nosaukumu Liepāja, jo šajā gadā pirmoreiz parādās vietas vāciskais nosaukums *Libawe*. Domājams, ka pretēji pieņēmumam ar liepām tam nav sakara. Te drīzāk notikusi lībiešu vārda valodnieciska izmaiņa — lejasvācu dialekta skaņa *v* pārvērtusies par augšvācu *b* (*Liiv* — *Liva* — *Liba* — *Libawe* — *Libau*). No tā izveidojās latviskais nosaukums Liepāja. No vārda etimoloģijas izriet arī vēlākais Liepājas ģerbonis — lauva, kas balsta liepu.

Pārvietojoties ostai, uz dienvidiem pārcēlās arī ciems. Liepājas plānojums joprojām glabā šī tālā notikuma pēdas. Otrā osta atradās starp tagadējām Ausekļa un Vītolu ielām, un tās atliekas, proti, Balasta dīķis, aizbērta jau 1882. gadā. K. Valdemāra un K. Marksa ielas aptver šo rajonu, saglabājot kādreizējo ostas konfigurāciju. Raksturīgi arī abu ielu senie nosaukumi — Sāls un Graudu iela. Tie gan radušies tikai 18. gadsimtā, taču atgādina daudz senākus laikus, kad caur šo ostu tika vesta dzīvē tik nepieciešamā sāls un arī galvenā Kurzemes eksportprece — labība. Apskatot Liepājas 1797. gada plānu, redzams tukšs zemes gabals rajonā starp tagadējām M. Būkas, 8. Marta, Vītolu un K. Marksa ielām. Tur atradušās muiņnīcas un noliktavas, bet no ostas uz ziemeļiem — tā sauktā štrandfoggija, jūrmalas soģa rezidence. Un kopumā tas viss līdz pat 18. gadsimta sākumam veidoja Liepājas saimnieciskās dzīves centru. No muiņnīcas uz visām pusēm starveidīgi sazarojās galvenās ielas jeb, pareizāk sakot, ceļi, jo nepelnīti būtu tos saukt par ielām. Arī nosaukumu tiem toreiz vēl nebija, kaut gan joprojām tagadējās Jūras, J. Dubelšteina, Pasta, K. Marksa (no Pasta ielas

Līva kļūst par Liepāju

Otrā Līvas osta

līdz Uzvaras laukumam), Avotu, Avangarda, K. Barona un Brāļu ielas satek šajā sen vairs neesošajā centrā, F. Brīvzemnieka un Stendera ielu izliekums savukārt atbilst seno Graudu un Sāls ielu lokam ap kādreizējo ostu.

16. gadsimta vidū Liepāja bija izaugusi par rosīgu miestu liela ceļa malā ar intensīvu satiksmi. Liepājai cauri gāja lielais Prūsijas—Lietuvas—Kurzemes zemesceļš — no Siena ielas, gar tirgus laukumu un tālāk pa Graudu ielu uz Līvas pārceltuvi. Zemesceļš Liepājas plānā ievilkā maģistrāli, ko šķērsoja mazie ceļi, — tie veda uz ganībām pie Liepājas ezera.

Tirguslaukums — katras apdzīvotas vietas īstais sabiedriskās dzīves centrs. Tā bija arī Liepājā. Jaunais tirguslaukums izveidojās 16. gadsimta 60. gados (tagadējā Kuršu laukumā). Uz turieni pārcēlās baznīca, ap kuru izauga kapsēta, te uzbūvēja skolu un mācītājmāju. Tagad Liepājas ikdienu rosināja divi sabiedriskās dzīves centri — osta un tirguslaukums. Iespējams, ka vienlaicīgi izmantota arī Liepājas trešā osta ciema dienvidu daļā, proti, vēlākais Ungera dīķis. Tas izskaidrotu uz dienvidiem izstiepto apbūvi.

1560. gadā līdz ar Livonijas ordeņa sabrukumu Liepāja kā Grobiņas fogtijas sastāvdaļa tika iekļāta Brandenburgas markgrāfam un Prūsijas hercogam Albrehtam. 1581. gadā prūšu mērnieks Vozegīns Liepāju, ko viņš nosaucis par miestu, uzmērīja un sastādīja tās aprakstu. Vozegīns min 28 apbūves gabalus, turklāt atzīmē, ka miestā bez atļaujas apmetušies 26 ārzemju tirgoņi. Tolaik Liepājā dzīvoja apmēram 400—500 cilvēku. Kādā dokumentā minēts, ka pilsētiņā un tuvējos ciemos uzskaitītas 109 latviešu izcelsmes vīriešu kārtas dvēseles. 1590. gadā Liepājas iedzīvotāji griezušies pie Brandenburgas markgrāfa ar lūgumu piešķirt miestam pilsētas tiesības, bet tas atstāts bez ievēribas.

1609. gadā Grobiņas novads un līdz ar to Liepāja atkal atgriezās Kurzemes hercogistes sastāvā.

Abām Liepājas ostām neveicās — tās arvien aizsērēja. Aizvien seklāka kļuva Pērkones atteka, līdz beidzot 17. gadsimta sākumā Vecajā ostā vairs nevarēja iebraukt un tā kļuva par dīķi. Kādu laiku kuģi noenkurojās Pērkones upes grīvā, un to var uzskatīt par ceturto ostu. Vēl 1837. gada pilsētas plānā viss Pērkones baseins saukts par Veco ostu.

Ar smiltīm pamazām tika piedzīts arī Līvas upes dienvidu atzarojums (otrā osta), līdz no tā palika tikai Vecupe — dīķis ar seklu ieteku jūrā. Preces pa to varēja vest tikai laivās, tāpēc latviešu laiviniekkiem pietika darba visā 17. gadsimtā. Bet kuģi stāvēja reidā.

Šādā situācijā Liepāja sagaidīja savu lielo dienu — pilsētas tiesību iegūšanu 1625. gadā. Nākotne rādījās rožaina: kopš 1621. gada, kad Rīga tika pievienota Zviedrijai, Liepāja atbrīvojās no šī senā konkurenta un, tāpat kā Ventspils, kļuva par Kurzemes hercogistes tirdzniecības centru. Sākās saimnieciskais uzplaukums, pilsēta vērtās aizvien internacionālāka. Caur Liepāju uz ārzemēm izveda preces arī Lietuva un Polija. Vietējie tirgotāji arvien drošāk iesaistījās jūras tirdzniecībā, Liepājā nostiprinājās daudzu ārzemju firmu pastāvīgās pārstāvniecības. Varenākā no tām bija Amsterdamas tirdzniecības nams «Volkerts Volkertsons».

Kā ikvienu tā laika pilsētu, arī Liepāju pārvaldīja maģistrāts — rāte, kuras sēdeklis atradās rātsnamā. To uzcēla pusceļā starp abiem pilsētas centriem — ostu ar štrandfotģtiju un tirguslaukumu ar baznīcu. Pilsētas plānojumā rātslaukumu iezīmēja 17. gadsimta vislepnākā — Kungu (I. Sudmaļa) iela, ko perpendikulāri šķērsoja Tirgoņu (Leņina) iela.

Tā Liepāja oficiāli tapa par to, kas tā patiesībā jau bija senāk — par birģelisku pilsētu ar tirģotāju kārtu

**Liepāja
kļūst par pilsētu**

Pārvalde un iedzīvotāji

priekšgalā. Rāte sastāvēja no birģermeistara (kopš 1700. g. — no diviem), septiņiem rātskungiem, fogta un sekretāra. Ievēlēt rāti bija tiesības tikai Tirgotāju un Amatnieku ģildes¹¹ jeb, kā teica Rīgā, Lielās un Mazās ģildes locekļiem, taču ievēlēt varēja tikai pie Tirgotāju ģildes piederēšos. Faktiski pilsētas dzīvi vadīja tirgotāju kārta, jo no pārējiem pilsoņiem Lielajā ģildē uzņēma vienīgi «māksliniekus» — gleznotājus, zeltkaļus un pulksteņtaisītājus. Amatnieku ģilde (tā Liepājā pirmo reizi minēta 1634. gadā) bija jūtami atbīdīta no līdzlemšanas pilsētas lietās. 1629. gadā jau pastāvēja kalēju cunfte. Vēl pēc gada savus statūtus ieguva maiznieki, 1649. gadā — kurpnieki, 1650. gadā — drēbnieki utt., līdz 18. gadsimta beigās pilsētā oficiāli skaitījās 33 dažādas cunftes.

Līdz ar 1625. gada pilsētas privilēģijām latviešu tautības iedzīvotāji Liepājā bija kļuvuši par pilsētas zemniekiem. Kā visā Kurzemē 17. gadsimtā, tā arī te latvieši pakāpeniski tika novesti līdz pilnīgam beztiesīgumam. Zemnieku meitām un puīšiem bija aizliegts dzīvot un strādāt pie vecākiem, bet vajadzēja stāties darbā pie Liepājas namniekiem. Zemniekiem bija aizliegta tirgošanās, aizliegts brūvēt un pārdot alu utt. Tomēr viņu stāvoklis bija labāks nekā dzimtmuižās vai hercoga muižās: vismaz pirkti un pārdoti viņi netika. Zemnieki dzīvoja galvenokārt daudzajos ciemos ap pilsētu. 1671. gadā Liepājā ir bijis 471 pilsētas zemnieks jeb kambarnieks. Galvenie latviešu amati 17. gadsimtā bija preču pārvadāšana laivās un ar ratiem, kā arī namdaru darbi. Tāpat kā Rīgā vai Jelgavā, arī Liepājā vairums namdaru bija latvieši: pilsētā, kas tika celta no koka, darba viņiem netrūka.

Liepājas iedzīvotāju nacionālais sastāvs bija ļoti raibs. Kā jau ostas pilsētā, te bija daudz ienācēju no Ziemeļvācijas, Polijas, Lietuvas, arī Holandes, Zviedrijas, Šveices. Pārskatot amatu vanderzeļu sa-

rakstus, var atrast visu Ziemeļeiropā dzīvojošo tautu pārstāvjus.

Liepāja, kādu to ieraudzīja Pēteris I, bija īpatnēja un stipri atšķīrās ne tikai no tā, ko cars pazina savās mājās, bet arī no tikko redzētās Rīgas. Nelielā, lie-tišķā pilsēta smilšu kāpās, iespiesta starp jūru un ezeru, atstāja skarbu un trauksmainu iespaidu. Melni darvotās, ar stāvajiem kārņiņu un salmu jumtiem seg-tās dzīvojamās mājas un noliktavas slējās pretī ik uz soļa un, šķiet, nebija atšķīramas cita no citas. Tikai viena baznīca, un tā pati no koka. Ēkas ieputinātas smiltīs, zaļuma maz. Vai tiešām pilsēta — noliktava tuksnestī?

Liepāja
svešzemnieka acīm

Mēs Liepājā joprojām varam atrast kaut ko no 17. gadsimta atstātā mantojuma. Un šīs relikvijas pār-steidz, jo viss ir māksla. Turklāt Liepājas namnieki ne-maz nedomāja par augstām lietām un rūpējās vienīgi, lai viņiem būtu māja, krēsls, kauss vai šķīvis, kas tieši nepieciešams dzīvei, kam pieklājas būt un bez kā ne-var iztikt. Eiropā trakojošā baroka galma māksla praktiskajiem liepājniekiem, kas bijāja pilsoniskus tiku-mus, liktos niecību niecība un grēcīga pārmērība. Taču Liepājas amatnieks nevarēja iedomāties savu amatu citādi kā lielu un nopietnu uzdevumu, kas vei-cams lēnām, ar mīlestību un ļoti rūpīgi. Bet laikmets katru darba darītāju nesa uz saviem stila spārniem, un māksla pie viņa atnāca pati.

Lūk, Annas baznīca. Ārēji nabadzīgās celtnes iekš-pusē atklājas brīnums. Koka velves un stabi apglez-noti no vienas vietas: velvēs altāra tuvumā attēlota pasaules radīšana, vidū — paradīze, bet pie ērģe-lēm — elle. Gleznotājam izdevies tur ietilpināt arī krustā sišanu, Mozu, kas pasludina savus baušļus, pastaro tiesu, grēku plūdus, Kristus dzimšanu, galvas nociršanu Jānim Kristītājam un vēl daudz ko citu. Stabi un visas brīvās vietas apgleznotas ar dzelte-

Annas baznīcas altāris.
N. Sefrenss, jaunākais. 1697.

nām arabeskām uz tumšila fona.¹² Līdz augstajiem griestiem paceļas varenais N. Sefrensa darinātais altāris, īsts laikmeta modes kliedziens, tīrs baroks, kas Kurzemē pavisam nesen bija nomainījis manierismu. Pie vecā, raibā, fantastiskā manierisma stila piederēja gan velvju gleznojumi, gan 1611. gadā darinātā kancele un biktssols.

Tāpat kā altāris, arī kancele un biktsols ir saglabājušies: tie pieder pie pašiem vecākajiem baznīcu iekārtas priekšmetiem Latvijā. Šie nevainojamā manierisma stilā ieturētie kokgriezumi neapkaunotu nevienu lielu Ziemeļeiropas pilsētu. Arī 1605. gadā Daniela Heidena grieztā epitāfija ir tā pati, ko Pēteris I varēja apskatīt 1697. gadā. Un divas misīņa lustras, viena no

Fragments no Annas baznīcas altāra svečtura. Kēnigsbergas zeltkalis L. Hofmanis. 1672.

Bijusī Hoijeres viesnīca
(Pētera I nams) I. Sudmaļa
ielā 24. 17. gs. otrā puse.

tām tobrīd bija vēl gluži jauna, jo dāvināta baznīcai tikai 1674. gadā. Un tāpat kā tagad spīdēja 1672. gadā dāvinātie sudraba svečturi — lielisks darbs, kam Latvijā grūti atrast līdzvērtīgu.

Pēteris I Liepājā bija apmeties atraitnes Hoijeres viesnīcā un pavadīja tur 7 dienas, kopā ar pavadoņiem iztērēdams ēdieniem, stipriem dzērieniem un apkalpošanai 653 guldeņus un 4 $\frac{1}{2}$ grašus. Viesnīcas ēka ir saglabājusies, tā atrodas I. Sudmaļa (Kungu) ielā 24 un ir viena no senākajām pilsētā.

Kādreizējā Hoijeres viesnīca, mūsdienās saukta par Pētera I namu, bijusi dzeltenīgi krāsota koka guļbūve uz zema mūra cokola, ar pildrežģa jumtgalēm un stāvu kārniņu jumtu. No ielas puses un viena gala ēka patlaban ir apmesta. 19. gadsimta vidū tā modernizēja gandrīz visas Liepājas koka celtnes: uz-

nagloja niedres, uzsvieda apmetumu un nokrāsoja, domājot, ka ēka nu kļuvusi solīdāka un glītāka un tās mūžs — ilgāks. Patiesībā tā pilsēta zaudēja savu īpatnējo seju, bet koks zem apmetuma sāka trupēt.

Šī ēka celta kā guļšķautņu būve statņu karkasā, kas celtni satur ne tikai stūros, bet ietver arī visas logu un durvju ailas. Šis būvveids atšķirībā no īstas guļbūves, kurai lieto apaļus balķus visā sienas garumā (Liepājā šādu ēku vairs nav), ļauj izmantot īsākus balķus un celt garākas ēkas. Līdzīgu konstrukciju var redzēt (pareizāk sakot, uzminēt zem apmetuma) arī Pētera I nama jumtgalē — zelminī. Šeit un daudzās citās pilsētas senajās koka celtnēs zelminis darināts pildrežģa konstrukcijā (fahverkā), kam karkass veidots no neliela izmēra šķautņiem un starpas piepildītas ar ķieģeļiem vai māla kleķi. Pildrežģu būves, kurām arī sienas darinātas šādi, Liepājā vairs nav saglabājušās, taču redzamas vecos uzmērtjumos.

Ēku fasādes tika krāsotas. Ja šeit, Pētera I namam, zem daudzajiem balsinājuma slāņiem atrodams dzeltenšs okera krāsojums, tad citur tas bijis skaists zaļš vai tumšsarkans. «Mājas .. nokrāsotas, it kā viņas būtu no ķieģeļiem,» lasām kāda 18. gadsimta ceļotāja piezīmēs.¹³ Joprojām šur un tur vēl redzams koka sienu melnais darvojums. Darva lietota kā konservējošs līdzeklis, daudz nedomājot par efektu. Taču izskatās ļoti iespaidīgi, un arī Pētera I nama darvotā pagalma siena liecina, ka tā ir īsta liepājnieka māja.

Liepājas namiem raksturīgs arī augsts divslīpju jumts. Stāvās slīpes, īpaši, ja tās segtas ar kārņiem, būvķermeni padara askētiski vienkāršu, sausi ģeometrisku. Liepājā jumti ir ļoti stāvi, spāres dažkārt savienotas šaurā leņķī. Jumts ar savu milzīgo laukumu celtnes kopīgajā apjomā pilnīgi dominē pār sienām. Kurzemē tolaik bijuši pazīstami arī citi jumta tipi — četrslīpju un divslīpju ar nošķeltiem zelmi-

**Namu novietojums
un plānojums**

ņiem, tā sauktais pussļauptais, 17. gadsimta beigās paretam bijuši sastopami arī mansarda jumti. To, ka šajā laikā Liepājā bijuši četrslīpju jumti, liecina vienīgi uzmērījumi, bet divi pēdējie jumtu veidi, šķiet, radušies tikai 18. gadsimta pirmajā pusē.

Pētera I nams un vispār visas Liepājas dzīvojamās ēkas ar galveno fasādi atrodas paralēli ielai. Tas raksturīgi ne tikai Liepājai, bet arī citām Kurzemes pilsētām. Turpretī Rīgā 17. gadsimta beigās ēku vairums bija tā sauktās zelmiņa mājas, kas ar galu atradās pret ielu. Viduslaiku Rīgā māja ir noslēgta, šaura, augsta, apbūvē iespiesta, turpretī Liepājas, Kuldīgas vai Aizputes mājas — ērti izpletušās, izstieptas, piezemētas, ar dārziem nošķirtas cita no citas. Tam ir savs cēlonis, un proti, — Kurzemes pilsētas nepiederēja pie nocietinātām viduslaiku pilsētām, kas spēja augt tikai mūru robežās, kur zemes gabalu vērtība lika skopoties ar katru apbūves kvadrātmetru. Rīgā, Tallinā, Lībekā vai Brēmenē radās mājas, kas pēc tā laika mērogiem bija augstas kā torņi, Liepājā turpretī pirmo divstāvu namu uzcēla tikai 18. gadsimta otrajā pusē. Tas nenozīmē, ka Liepāja vai Kurzeme būtu radījusi kādu neredzētu mājas tipu vai apbūves veidu. Ielai paralēli celtas vienkārtstāva mājas bija arī Rīgā un citās Ziemeļeiropas pilsētās,¹⁴ taču — ārpusē, nabadzīgākos rajonos, kas pakāpeniski pārgāja pļāvās un ganībās.

Hoiķeres viesnīcas plānojums ar laiku ir mainīts, bet arī tajā var just noteiktus un nemainīgus mājas dalījuma paņēmienus, kurus nosaka apkures sistēmas izvietojums. Mēdz runāt par pavardu kā par mājas centru, mājas dvēseli, uztverot to pārnēstā nozīmē. Bet sākotnēji pavards tiešām bijis katras dzīvojamās ēkas centrs. Vispirms — kā ugunsurs vienas lielas kopīgas telpas vidū, tā dūmi brīvi izplūda telpā, kamēr atrada izeju jūmtā. Pakāpeniski veidojās pa-

vards — virtuve. Ugunsroku ietvēra rovī, kura mute aprija dūmus un izvadīja tos ārā. Vēlāk šī telpa pārvērtās par lielu kamīnu, kura sienas uz augšu sašaurinājās un noslēdzās virs jumta skursteņa izvadā. Tas ir apvalkdūmenis, kurš vairāk pazīstams ar vecmodīgo manteliskursteņa vārdu. Būtībā tā ir pati virtuve. Ieeja tajā veda no priekšnama, no kura varēja nokļūt arī telpās pa labi un pa kreisi no manteliskursteņa. Šāds trīsdalījums bija pamatā gan pilsētnieku, gan zemnieku mājām, gan muižnieku mitekļiem laikā no 17. gadsimta līdz pat 18. gadsimta otrajai pusei. Parasti aiz pavarda atradās otra priekštelpa ar izeju uz pagalmu, bet dzīvojamās telpas, kas atradās abās pusēs apvalkdūmenim, tika pārdalītas ar šķērssienu. Ielas puses istabās atradās krāsnis, ko kurināja no apvalkdūmeņa, bet pagalma puses telpas bieži vien bija neapkurināmas. Pirmās sauca par istabām (*Stube*), otrās par kambariem (*Kammer*).

Vienkāršo plānojumu dažādi variēja. Hoiķeres viesnīca bijusi paplašināta trīsdalījuma māja ar galos piebūvētām istabām un asimetrisku ieeju: labās puses durvis ierīkotas 20. gadsimtā.

Liepājas novadpētnieks A. Šēns 20. gadsimta sākumā minējis kādu 17. gadsimta ēku plānojuma īpatnību, kas tagad vairs nav atrodamā. Tas ir «augstais kambaris» — telpa ēkas galā, kurā iekļuva no istabas pa dažiem pakāpieniem un kurā uzturējās mājas saimniece. Tas bijis kaut kas līdzīgs buduāra vai kabineta priekštecim. Ēkas fasādē «augstais kambaris» iezīmējās ar attiecīgi paaugstinātām logu ailām.¹⁵

Parastais plānojums dažkārt tika mainīts arī pretējā virzienā — uz pieticību un šaurību. Tad istabu un kambari lika tikai vienā pavarda pusē un ieeju ierīkoja fasādes malā.

Hoiķeres viesnīca ir vecākā būvveida paraugs. Tas sastopams jau 17. gadsimta pirmajā pusē un ilgstoši dominējis Liepājas apbūvē. Birģeliskā būvnie-

Šrēdera nams —
Liepājas namu otrais tips

cība palaikam stūrgalvīgi turas pie tradīcijām, un liepājnieki allaž bijuši visai stūrgalvīgi. Tāpēc Hoi-
res viesnīcas tips ir ik pa brīdim sastopams, virzoties
cauri visam 18. gadsimtam.

Liktenīga sagādīšanās — otra vecākā Liepājas dzī-
vojamā māja atrodas Pētera I namam tieši blakus.
Tā pārstāv gan citu būves tipu, gan nostāstos ir
saisīta ar Krievijas cara politisko pretinieku: šajā
namā (tagad 17. Jūnija ielā 33) Zviedrijas karalis Kār-
lis XII esot uzturējies 1700. gadā. Ēka celta birģer-
meistaram Joahimam Šrēderam 1699. gadā; par to
vēsta gadaskaitlis un īpašnieka iniciāļi, kas, metālā
kalti, redzami zelnī. Šrēdera nams mūrēts no lauk-
akmeņiem un ķieģeļiem uz augsta cokola, kas piešķī-
ris ēkai citu raksturu un citas proporcijas nekā Hoi-
jeres viesnīcai. Augstais cokolstāvs deva iespēju tajā
iekārtot bodes, noliktavas vai darbnīcas, vārdu sa-
kot, izmantot ēku praktiskāk. Šis mājas tips nāca
modē pēc jaunās ostas būves uzsākšanas kā apliecī-
nājums saimnieciskajam uzplaukumam.

Mājā varēja iekļūt pa ārējām kāpnēm, kas veda
uz «beletāžu», pirmo stāvu virs cokola. Liepājai tik
raksturīgās augstās ieejas kāpnes šobrīd vairs nekur
nav saglabājušās: tās sāka nojaukt jau 19. gadsimta
vidū. Šrēdera nams ticis nedaudz pārveidots
18. gadsimta otrajā pusē, kad izbūvēts mezonīns, no
jauna apmestas fasādes un ielikti jauni logi. Līdz ar
to bez īpašiem pētījumiem nav nosakāms, kur bijusi
sākotnējā ieeja un ārējās kāpnes. Nama iekšpuse
pārbūvēta vēl pamatīgāk. Plāns tomēr ļauj domāt,
ka arī te bijis paplašinātais trīsdalījums ar mantel-
skursteni centrā un divām istabām un diviem kam-
bariem katrā pusē.

Hoijeres viesnīca un Šrēdera māja iemieso tos
divus pilsoņu dzīvojamo ēku paraugus, pēc kādiem
tika apbūvēta visa Liepāja. Un lielā būvēšanās sākās

tieši 17. un 18. gadsimtu mijā. Kungu iela, kur atradās abas minētās ēkas, bija pilsētā pati lepnākā, bet pēc 1697. gada tai radās konkurente — Lielā (tagad Ļeņina) iela, kura joprojām ir lielākā Liepājas vecpilsētā. Lielā iela sākusi veidoties ne vēlāk par 1693. gadu, kad jaunā tirguslaukuma (tagad Uzvaras laukums) malā tika uzbūvēta pirmā Šrēdera tipa ēka. 1703. gadā jaunā osta visumā bija pabeigta, un līdz ar to mainījās kustība cauri pilsētai. Tiltu pār ostas kanālu uzbūvēja tieši Lielās ielas galā, kura līdz ar to kļuva par galveno trasi visiem ceļotājiem, tirgoņiem un zemniekiem un strauji apauga ar krogiem un bodēm.

Liepājas panorāma no Trīsvienības baznīcas torņa uz ostas rajonu. 19. gs. 80. g. foto.

Ziemeļu karš
un Lielais mēris

Jābrīnās, kā liepājnieki spēja nodarboties ar saimnieciskām un mākslas lietām tik lielu politisku juku laikā. 1700. gadā sākās Ziemeļu karš, un sakšu-poļu karaspēks caur Liepāju iegāja Kurzemē, lai dotos tālāk uz Rīgu. 1701. gada septembrī pilsētu ieņēma zviedri, kuri te palika deviņus gadus. Liepāja tika nocietināta ar skanstīm un cietoksni jūras pusē; tas redzams kādā 1705. gada gravīrā. Visos turpmākajos gados liepājnieki cieta no kontribūcijām, karavīru izmitināšanas sloga un nepatikšanām, ko saģādā karadarbība.

1710. gadā, kad Ziemeļu karš Liepājai bija beidzies, un, likās, varēs uzelpot, sākās jauns posts. Gada sākumā caur Liepāju Kurzemē tika ievazāts mēris, briesmīgākais no visiem, ko piedzīvojusi Latvija, saukts Lielais mēris. Liepājā tas plosījās augu gadu, aizraudams kapā apmēram 700 vācu un vēl vairāk latviešu draudzes locekļu. Baznīcas grāmatās var izsekot nāves plaujai, ko mācītājs atzīmējis ar pedantisku kārtību. Ar to pašu ceremoniālo savaldību cits pēc cita ierakstīti arī mācītāja paša ģimenes locekļi; tad sākas jauns rokraksts . . .

Liepāja zaudēja trešdaļu iedzīvotāju, tomēr dzīve ne uz mirkli neapstājās. Nāves briesmas liepājnieki aizmirsa, steigot izmantot izdevīgo stāvokli, kas radās Rīgas aplenkuma laikā no 1709. gada oktobra līdz 1710. gada jūlijam, jo visa tirdzniecība ar Vidzemi tad noritēja caur Liepāju.

18. gadsimta otrais gadu desmits nekādas īpašas pārmaiņas Liepājas dzīvē neienesā. Tie bija atkopšanās un mierīgas saimnieciskās dzīves gadi. Kaut arī pa laikam, atgādinot, ka karadarbība turpinās, pilsētai cauri devās zaldāti, un pilsētņiekiem nācās tos izmitināt. 1716. gadā Liepājā vēlreiz ieradās Pēteris I.

Šo Ziemeļu kara juku laikā tapusi ēka A. Pumpura (Pasta) un Stendera ielu stūrī. Tā neatgādina līdz šim pazīstamos ēku tipus. Pamatīgā mūra celtne būvēta 1703. gadā. Tās zelminī vēl 20. gadsimta 50. gados bija redzams metālā kaltais gadskaitlis. Kapitālremonts laupījis gadskaitli, jaunais apmetums un ornamentālā frīze padarījuši ēku svešādu un nepamanāmu. Tomēr kādas sīkas detaļas vēl saglabājušās no 18. gadsimta. Tie ir vecie logu rāmji, zem kuru daudzajām krāsojuma kārtām retais būs ievērojis skaistās viras un stiprinājuma stūrīšus. Dzelzī kalti, azūri un reljefi, tie kādreiz bijuši spoži alvoti. Liepājā un Latvijā vispār saglabājies daudz 18. gadsimta logu rāmju stūrīšu, bet šie, šķiet, ir vieni no krāšņākajiem.

Bijušais G. Eversmaņa
nams A. Pumpura ielā 9.
18. gs. sāk.

Pārdesmit metrus tālāk A. Pumpura ielas 9. numurs ir Šrēdera mājas tipa ēka. Varenais jumts, kas 1979. gadā ziemžēl zaudējis kārniņu segumu, stāvais trīsstūrveida zelminis ar maziem, barokālu profilu pārsegtiem lodziņiem. Zelminī nav gadskaitļa, tikai īpašnieka iniciāļi «GDAE» — Gerhards Antons Eversmanis, kas 1714. gadā kļuvis par Liepājas tirdzniecības tiesas priekšsēdētāju, bet no 1718. līdz 1724. gadam bijis Tirgotāju ģildes vecākais. Ēka datējama ar 18. gadsimta I ceturksni. Tās tīrās un skaistās proporcijas nav spējuši sabojāt ne vēlāk liktie logi, ne mazā piebūve.¹⁶

17. gadsimta beigās un 18. gadsimta sākumā veidojās Lielās ielas apbūve, taču līdz otrajam pasaules karam no tās bija palicis tikai viens baroka laikmeta nams — Lielajā ielā 23. Tas bija celts 1693. gadā, vēlāk — 1773. gadā, pagarināts uz Jaunā tirguslaukuma pusi. Šī lielā, skaistā mūra ēka Lielajā ielā 23 izcēlās ar augstu cokolu, kam tikai nedaudz trūka no vesela stāva augstuma.

Vēl kāds ieskats Liepājas arhitektūrā «ap 1700». 20. gadsimta sākumā Vecajā tirguslaukumā pretī Annas baznīcai tika nojaukta vācu draudzes senākā mācītājmāja. Tā bija zema statņu ēka, kas vēlāk tikusi apmesta, ar stāvu divslīpju jumtu, apvalkdūmeni.

Līdz ar piektās ostas izveidošanu pilsētas dzīve aktivizējās ap šo jauno saimniecisko centru — ap ostu izauga gluži jauni namu kvartāli. Starp tagadējām Radio, Pasta, K. Marksa ielām un ostmalu pacēlās nami, kuri, kā to var redzēt 19. gadsimta otrās puses fotogrāfijā, cits citam šķiet ļoti līdzīgi. Visiem stāvie divslīpju jumti, mūra vai pildrežģu zelmiņi. Pat grūti atšķirt dzīvojamās mājas no noliktavām. Divas rindas noliktavu norobežoja ostmalu, citas iekļāvās kvartālu apbūvē gan paralēli ielai, gan pa-

Noliktavas

galmu dziļumā. Noliktavas piešķīra Liepājai to neatkārojamo noskaņu, kas vietumis jūtama arī šodien un tik ļoti piesaista katru svešinieku.

Saglabājusies tikai viena noliktava, kura noteikti celta pirms jaunās ostas izbūves. Tā atrodas Zivju ielas 4/6 pagalmā un parasti tiek datēta ar 1690. gadu, kaut gan nekāds dokumentāls pamatojums tam nav atrodams. Tās vecāko daļu veido paaugsts mūra cokols un guļšķautņu sienas, bet dienvidu gals piebūvēts vēlāk. Lielo jumta pārlaidumu tagad balsta koka galerija ar stabiem, taču arī tā radusies vēlāk. Vairums Liepājas noliktavu celtas uz augsta cokolstāva, kurš ticis izmantots pagraba vietā. Preces glabāja arī bēniņos, kuriem varēja būt viens (kā šajā Zivju ielas noliktavā) vai vairāki stāvi. Uz bēniņiem preces pacēla caur jumta izbūvi, kuras zelminī bija paslēpts bloks. Ēkas konstrukcija bija tāda pati kā

Vecā vācu draudzes mācītājmāja. 1909. g. foto.

Durvis noliktavā Zivju ielā
4/6. 17. gs. beigas.

dzīvojamai mājai, taču ar dažām īpatnībām. Nolikta-
vām bija spēcīgs jumta pārslaidums, te tas sasniedz
1,3 metrus. Izvirzītie siju gali apakšpusē noapaļoti
kā mazas konsoles, tie balsta divus augšējos pārka-
renos guļšķautņu vainagus. Arī citām noliktavām ir
sienas augšdaļas pārvēlums — tā sauktais drempe-
lis,¹⁷ jo tā bija iespējams paaugstināt citādi dziļās
un neērtās pažobeles, kurās glabāja preces.

Zivju ielas noliktavā īpaši uzmanību saista greznās durvis. Pieci dažāda veida kalumi rotā tās šajā vienā noliktavā. Un šo metālkalumu raksturs liek svērt Latvijas mākslas vēsturei raksturīgos samezglumus starp vēsturiskā stila īslaicīgumu un mākslas mūžīgajām parādībām, starp latviski vienreizējo un starptautiski kopīgo, starp tautas mākslu un stilu mākslu. Un tā ir ne tikai ar kalumiem, bet arī ar pašu noliktavas ēku. Tā ļoti tuva zemnieku klētij. Jeb varbūt otrādi — zemnieku klēts līdzīga noliktavai? Kā pilsētnieku, tā zemnieku mājas nereti būvēja vieni un tie paši latviešu namdari. Kaut arī savu vārdu varēja teikt celtnes pasūtītājs, kaut arī namdari bija ne tikai latvieši, bet bieži nāca no dažādām vācu zemēm, šīs celtnes ir īpatnējas, liepājiskas, tās nevar sajaukt ne ar ko citu, un pamatā tām

Noliktava Zivju ielā 4/6.
17. gs. beigas.

Noliktavas «Bezdelīga» durvju fragments. 1697.

ir latviešu tautas celtniecības tradīcijas. Līdzīgi jāvērtē arī Zivju ielas noliktavu durvju viru kalumi. Daļa no tiem veidota manierisma stilā ar eiropējiskā rolverka ornamenta atskaņām, citi kā «zalkšu ornaments», maģiska zīme, kurā slēpjas sena simbolika; šie kalumi ietilpināmi sava laikmeta vēsturiskā stila rāmjos vienīgi to nemierīgo ritmu dēļ, kuri pauž tālas nojausmas no manierisma auss skrimstalas ornamenta vai barokālās akanta lapas. Zīmēm un maģijai 17. gadsimtā, raganu un burvju prāvu laikmetā, piešķirta lielu nozīmi. Ne jau velti noliktavas pamatos iemūrēts plakans laukakmens, kurā vieglām līnijām iekalts ugunskrusts, Pērkona zīme.

Vienīgās noliktavas, ko varam precīzi datēt, atradās ostmalā. Tās celtas 1697. gadā un sauktas par «Bezdelīgu» un «Lāci». Pirmā vēl ir saglabājusies, taču kopš 1940. gada, vientuļa un priežu meža

ieskauta, skata Juglas ezera ūdeņus Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā. «Bezdelīga» ir vienīgā Liepājas noliktava, kam jumts izbūvēts mezonīnveidā īstā pildrežģu konstrukcijā. Arī durvju viru kalumi te tuvāki vēsturiskajam stilam.

«Bezdelīga» ir pati elegantākā no visām Liepājas noliktavām. «Lācis», kurš gāja bojā 1941. gadā, tiešām bija lācīgs. Pazemās būves vidū atradās vēl zemākas durvju vērtnes, viru kalumi bija ļoti vienkārši.

Noliktava «Bezdelīga» vecajā ostmalā (labajā pusē kādreizējā pilsētas svaru un līnu šķirotavas ēka). 1697.

Lai daudzos spīķerus vieglāk varētu atšķirt, tiem piešķirta vārdus — «Rožkoks», «Kuģis», «Stārķis», «Kūlītis», «Zirgs», «Pāvs» utt. Šodien ostā palikusi tikai viena no senajām noliktavām Vecajā ostmalā 52, bet vēl divas kopš 1974. gada lielas baļķu kaudzes veidā gaida savu atdzimšanu kādā citā vietā.

Liepājā spīķeri bija visur; arī tagad varam atrast pa vienam dažos pilsētas pagalmos vai ielās. Pašas iecienītākās un pazīstamākās ir divas noliktavas Jāņa ielā 1 un 2. Atrazdamās viena otrai pretī, tās veido romantisku un piemīlīgu pilsētas stūrīti, kas laiku pa laikam tiek izmantots brīvdabas izstādēm. Taču tās nav tik senas, kā parasti domā. Noliktava Jāņa ielā Nr. 1 radusies ne agrāk kā 18. gadsimta vidū, bet Nr. 2 — tikai 19. gadsimta sākumā. Tās celtas tādā pašā veidā kā vecās noliktavas, taču proporcijas, guļšķautņu izmēri, ķieģeļu izmēri cokolā ir citi.

Arī noliktavu Zivju ielā 10/12 pieņemts saistīt ar 17. gadsimtu. Šī ēka apskatāma no Komjaunatnes ielas puses un rāda jūtami atšķirīgu būvveidu. Jumts zemāks, divslīpju, ar pusšļauptiem galiem, sienu baļķi tievāki, gludāk aptēsti un gludāki arī saglabājušies. Durvis lielas, divviru, četrstūrveida, apšūtas skujiņveidā ar dēlīšiem, kam ir smalks profilējums, naglu galvas nelielas, bet atslēgcauruma plāksnīte tipiska 18. gadsimta beigām. Cokola mūrējums kārtīgāks, jau lietoti plēstie laukakmeņi, smalkāka java. Cokolā iemūrētas 18. gadsimta otrās puses krāsns podiņu lauskas. Tātad noliktava datējama ne agrāk kā ar 18. gadsimta beigām.

Kaut arī laika gaitā noliktavu būvē radušās daudzas atšķirības, tomēr vairāk ir kopīgā un vienojošā. Tāpēc visas Liepājas noliktavas labāk apskatīt vienuviet, nešķirojot pēc stila pazīmēm, kas tajās tikpat kā nemaz nav saskatāmas. Domājams, 19. gadsimta sākumā celta mazā noliktavas tipa ēka aiz Pē-

tera I nama, proti, 17. Jūnija (Bāriņu) ielā 32, kas kalpojusi par saimniecības ēku un daļēji arī par dzīvojamu māju. Tā būvēta ar veciem konstruktīviem paņēmieniem — tai ir kaķēti stūri ar gropi, augšējie vainagi izvirzīti uz noapaļotiem siju galiem, kas ar garu tapu piestiprināti pie spārēm, bet jumts vēl saglabājis 17. gadsimta stāvo kāpumu.¹⁸

18. gadsimta beigās vai 19. gadsimta sākumā celta noliktava Stendera ielā 13^a, tikpat senlaicīga savā izpausmē un tikpat tuva 17. gadsimta paraugiem. I. Sudmaļa (Kungu) ielas 36 pagalmā paslēpusies vēl viena noliktavas tipa ēka ar skaistu jumta pārlaidumu, īpaši augstu «drempeli», bet vēlāk izkropļotu, zemu jumtu. Ēkas apvalkdūmenis, daudzie lielie logi, kas jau sākotnēji ietverti statņos, liek domāt, ka daļa ēkas uzreiz izmantota apdzīvošanai. Te jāpiemin

Noliktava Jāņa ielā 1.
18. gs.

Noliktava Zivju ielā 10/12.
18. gs. beigas.

dažas noliktavas, kas vēlāk pārbūvētas par dzīvojamām ēkām. Kā viena, tā otra veida ēkas bijušas līdzīgas jau kopš to uzbūvēšanas, tāpēc tās var pamāt galvenokārt pēc novietojuma — šādas pārbūvētas noliktavas vērstas ar galu pret ielu un nezinātājam var sniegt maldīgu priekšstatu, ka Liepājas apbūvē ir arī «zelmiņa mājas». Pārveidotās noliktavas var atšķirt arī pēc vēlāk izcirstajiem logiem, kurus ietver nevis konstruktīvi iebūvēti statņi, bet gan pēc materiāla un apdares atšķirīgi ailu malās iekabināti statņu gabali. Tādas ir ēkas F. Brīvzemnieka (Julianas) ielā 21, Baložu ielā 3, Avangarda (Katoļu) ielā 3.

Arī 19. gadsimta pirmajā pusē ostmala arvien pildinājās ar noliktavām, it īpaši ziemeļrietumu virzienā.

Zelmiņi tām bieži tika būvēti nevis pildrežģa konstrukcijā, bet ķieģeļu mūrī. Šis būvmateriāls — mazie «holandiešu» ķieģelīši, kas senajos dokumentos saukti par «klinkeriem», — Liepājā ļoti iecienīts jau

kopš 17. gadsimta. Nonākuši Liepājā kā kuģu balasts, tie kļuva par iemīlotu būvmateriālu. Liepājā šos mazos, dzeltenīgos ķieģelītšus joprojām var redzēt namu zelmiņos, apdrupušos virspamatos, veselās fasādēs. Jaunajā ielā 6 lieliski saglabājusies 19. gadsimta sākuma noliktava, kas visa būvēta no klinkera ķieģeļiem. Pievilcīgais materiāls atstāts neapmests, un sīko ķieģeļu ņirboņa jauki saskan ar sarkano kārniņu segumu un daudzajiem jumta lodziņiem. Interesanti, ka «holandiešu» klinkeru pirka un pārdeva pēc skaita. Un bieži vien 18. gadsimta mantojuma aprakstos tie minēti starp gultas veļu, garšvielu maisiem un galda piederumiem. To izmēri

Noliktavas tipa dzīvojamā un saimniecības ēka 17. Jūnija ielā 32. 19. gs. sāk.

nav bijuši standartizēti: tie mainījušies no 17—20 × 3,5—4 × 11—12 centimetriem 17. gadsimta beigās līdz 22—24 × 4—5 × 12 centimetriem 19. gadsimta sākumā.

Seni plāni liecina, ka liepājnieki pazinuši arī citādu spīķeru būvveidu. Tā, kādai noliktavai, kura jau 19. gadsimta sākumā dēvēta par vecu, durvis bijušas tikai ēkas galos.¹⁹ Kādā 1738. gada ostas plānā redzamas divas noliktavas, kas atrodas ar gaļu pret kanālu. 1803. gada plāns rāda vairākas ēkas, kas ar zelminī pavērstas pret Pērkones upi — veco, ceturto, 17. gadsimta ostu. Domājams, ka noliktavas ar ieeju galā ir visvecākās.

Kāds cits plāns attēlo divus spīķerus ar četrslīpju jumtiem, kas vedina domāt par citu jumta segumu — niedrēm vai salmiem. Viena no šīm noliktavām sagādā pārsteigumu: tās sienas celtas pildrežģī ar ķieģeļu vai kleķa pildījumu.²⁰ Tā ir vistālākā novirze no vietējā, kurzemnieciskā, jo pildrežģa konstrukcija Latvijā ienāca no Vācijas.

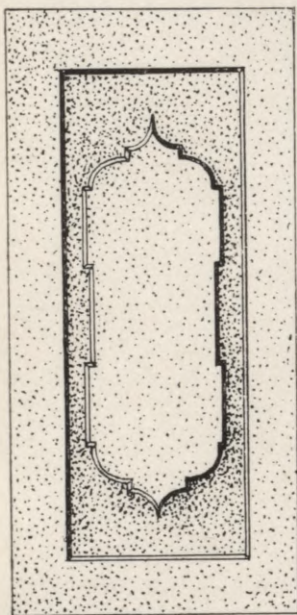
No visa iepriekš teiktā varētu secināt, ka Liepāja bijusi vienīgi askētisku tirgoņu un centīgu amatnieku pilsēta, kur dzīvojamās mājas līdzinājušās noliktavām un noliktavas — dzīvojamām mājām, ja Latvijas PSR Valsts vēstures arhīvā Rīgā neglabātos neliela dokumentu kaudzīte, kas liecina arī ko citu.

Paula Meijera
«torņa māja»

Īsi pirms 1680. gada liepājnieks Pauls Meijers uzcēlis māju un iekritis parādos, kurus līdz pat nāvei nav spējis samaksāt. 1687. gadā māju nopircis hercogs, un šajā sakarā sastādīts tās inventāra apraksts. Ēkai viss bijis īpatnējs: tā celta pildrežģa konstrukcijā divos stāvos, ar astoņstūru paviljonveida uzbūvi augšā. Inventārā saukta par «torņa māju», un pēc torņa arī izskatījusies. Pirmajā stāvā bijusi virtuve, gaitenis un viena istaba ar četriem logiem, koka grīda un ar dēļiem apšūti griesti. Durvis no ozolkoka

ar melna koka intarsijām, balti glazēta krāsns ar «melnām maliņām», sienas ar zili apgleznotām holandiešu flīzēm. Riņķa kāpnes no gaiteņa vedušas otrā stāva zālē, kam blakus atradies kambaris. Virs zāles astoņstūru istabiņa ar apgleznotām sienām un griestiem, katrā sienā pa logam. Ēkas fasādē pildrežģa koka daļas bijušas krāsotas sarkanas, logu rāmji zaļi, bet pildītās sienu plaknes baltas. Ēkai bijis skārda jumts. Turklāt šis nelielais košais namiņš, kaut kas vidējs starp parastu dzīvojamo māju un baroka laika izprieču paviljonu, atradies nevis pašā pilsētā, bet gan jūrmalas kāpās. Grūti iedomāties kaut ko Liepājai neparastāku, tāpat kā grūti pateikt, vai šāda māja 17. gadsimtā pilsētā bija vienīgā. Katrā ziņā Pauls Meijers pats nebija izdomājis ne šādu paviljonveida ēku, ne tās īpatnējo novietojumu jūras tuvumā. Celtnes torņveida iecere saistās ar holandiešu klasicisma laikmeta arhitektu Jakoba van Kampena, Filipa Vingbonsa vai Pītera Posta ēkām. Holandiešiem nav svešs arī celtnes efektīgs novietojums jūras krastā. Tas pats sakāms arī par tā laika Zviedriju. 17. gadsimta beigās un 18. gadsimta sākumā izdotajā apjomīgajā gravīru krājumā «*Svecia antiqua et hodierna*»²¹ redzamas gan lielas barokālas pilis, gan torņveida celtnes, kas vērstas pret jūru un kopā ar to veido varenus ansambļus īpatnējā, bet veiksmīgā saskaņā ar baroka noslieci uz lielām masām un tālām perspektīvām. Paula Meijera mājas atšķirība gan bija tā, ka apkārt pletās nevis cirpti dzīvžogi, puķu parteri un grantēti celiņi, bet gan «. . sēta no jūras puses bez iežogojuma, kreisajā pusē nosmailinātu pāju žogs, kurā vārti ar 2 lielām vērtņēm, pa labi žogs no līmeniskām plankām, starpā dārza žogs, . . ceļa pusē apsists ar dēļiem.»²²

Iepriekš minētais inventāra apraksts ir vienīgā iespēja ieskatīties Liepājas agrīnā baroka laikmeta

Durvju vērtne F. Brīvzemnieka ielā 53. 18. gs. pirmā puse.

dzīvojamās ēkas iekšienē. Mums nav pazīstamas ne šī laika Liepājas krāsni, ne sienu un griestu gleznojumi vai veidojumi, bet tas nenozīmē, ka tādi vēl netiks atrasti. Pēdējo gadu pētījumi Latvijas senajās celtnēs pierādījuši, ka 17. gadsimta beigās dekoratīvie gleznojumi iekštelpās bijuši ļoti iecienīti. Ar laiku tādas varbūt atklās zem apmetuma un krāsnojuma kārtām arī citās senajās Liepājas ēkās. Pagaidām jāapmierinās ar pāris tipiskām detaļām no šī laika telpu apdares — ar durvju vērtņēm. Nevar droši apgalvot, ka tās nav darinātas nedaudz vēlāk par apskatāmo periodu, jo baroka stila formas durvju pildīņos iemanījās izdzīvot arī visā garajā rokoko laikmetā. Saglabājušās divas šādu durvju vērtnes, I. Sudmaļa (Kungu) ielā 3 un F. Brīvzemnieka (Julianas) ielā 53, kas gan vairs neatrodas sākotnējās vietās, bet pārvietotas šurp no citurienes. Abas vērtnes rotā barokālas konfigurācijas pildīņi ar asu smaili augšā un apakšā. Cits vērtnes tips, kur pildīņa augšējā un apakšējā mala noslēdzas ar pusloku, vēl nesen bija atrodams Kuršu (Pētera) ielā 2.

Ja runā par durvīm, jārunā par to darinātājiem galdniekiem; tā no celtniecības nonākam Liepājas amatnieku pasaulē. Amatnieki radīja pilsētas reālo formu. Šobrīd mūs interesē tas, kas saistās ar mākslu.

Liepājas galdnieku amats bija dabūjis šrāgu 1677. gadā. Meistari darināja ne tikai mēbeles, bet daudz strādāja arī, veicot ēku apdari, izgatavojot logus, durvis, kāpņu margas. Tieši šie namdaru darbi, tāpat arī ēku remontu bija viņu galvenā nodarbošanās. Kā jebkurā Ziemeļeiropas pilsētā, kuru neaizsniedza galma kultūras greznības alkas, telpu iekārtas priekšmetiem nepiegriezta īpašu vērtību. Istabās atradās tikai nepieciešamākais. Tas nenozīmē, ka līmenis bija zems un meistari neprata savu darbu. Hercoga Jēkaba apstiprinātais Liepājas amata noli-

kums paredzēja diezgan sarežģītus meistarstiķus; to aprakstā viegli uzpazīt mēbeļu tipus, kas bija iecienīti visās Ziemeļeiropas pilsoņu mājās. Šrāgā stāv rakstīts: «Galdnieka meistarstiķim ir jābūt skapim — trīs olektis platam, piemērotā augstumā un dziļumā, un tam skapim jābūt ar trim kolonnām un diviem frontoniem, rūpīgi ar dažādu koku finierētam un tā uztaisītam, lai viņam būtu īstās proporcijas, un viss būtu nevainojami. Otram priekšmetam jābūt galdam, ko no abiem galiem var izvilkt, smalki un rūpīgi izveidotam no laba ozola un lapegles, apkārt jābūt profilam, smalki un rūpīgi ielaistam, tā, lai tas arī būtu nevainojami, bet galda kājām jābūt ar četriem profiliem un tā, lai viss nevainojami. Trešajam priekšmetam jābūt spēļu galdam, jauki uztaisītam, ar glīti izveidotām dažām frīzēm . . .»²³

Liepājas baroka laikmeta
namu detaļas

Liepājas muzejā atrodas kāda interesanta mēbele, datējama ar 18. gadsimta sākumu. Tas ir kabinets, priekšmets, kas tikai baroka laikmeta beigās ieviesās namnieku mājās, jo bija paredzēts galvenokārt telpas izdaiļošanai, nevis praktiskai vajadzībai: tas bija neliels divdurvju skapītis, pacelts uz augstām vītām kolonnveida kājām. Korpuss finierēts ar riekstkoku, aiz durtiņām paveras daudzas finierētas atvilktnītes, profili ļoti vienkārši, pildīti taisnstūrveida. Detaļas ir nedaudz provinciālas, tāpēc var puslīdz droši uzskatīt, ka tas ir kāda Liepājas galdnieka darbs.

18. gadsimta pirmajā trešdaļā zināmi visu cunftes galdnieku vārdi. Amata vecākais ilgus gadus — līdz pat nāvei 1721. gadā — bija Frīdrihs Rozenbergs. Divi meistari — Kristians Gross un Kristians Pretorijs nomira Lielā mēra laikā. Pārējie bija Gerhards Everss Merholts, Kristians Otomanis (Ostens), Goffrīds Radlofs, Jakobs Jirgensons, Johans Holte un Goffrīds Fišers.²⁴

Galdnieku dzīve nebija viegla. 1714. gadā F. Rozenbergs cunftes vārdā griezās pie hercoga ar lū-

gumu aizliegt tirgotājiem iepirkt mēbeles ārzemēs un iztirgot tās Liepājā, tā pilnīgi nositot cenas un izputinot vietējos galdniekus. «Mēs nevarama sevi pabarot, bet nākas sprāgt nost, jo šajā nelielajā vietā mēs esam pieci meistari, bez tam ir arī visādi amata zaķi, kas mums atņem maizi,» žēlojās Rozenbergs.²⁵ Protams, pilnīgi aizliegt importu nebija iespējams, un tā ārzemju ražojumi turpināja konkurēt ar pašmāju precēm arvien vairāk.

Dekoratīvā tēlniecība

18. gadsimta pirmajā ceturksnī Liepājā minēts tikai viena vietējā koka tēlnieka — Joahima Kreicfelda vārds. Kad Kreicfelds 48 gadu vecumā nomira, baznīcas grāmatā viņš nosaukts par «ievērojamu mākslinieku bilžu griešanas mākslā».²⁶

J. Kreicfelda vārds līdz šim nav ticis saistīts ar kādu noteiktu tēlniecības darbu. Par mākslinieka dzīvi zināms maz: dzimis Lībekā, 1700. gadā kļuvis par Kuldīgas pilsoni, miris Liepājā 1721. gada augustā.²⁷ Tas arī viss. Ko viņš savā mūžā paveicis? Kāds ir šī meistara darbības loks? Vai to var noskaidrot tikai ar sistematizācijas un stilistiskā vērtējuma palīdzību?

J. Kreicfeldu meklējot

Vispirms jānoskaidro, vai meistara hipotētiskajā darbošanās rajonā — Kuldīgas un Liepājas novados — atrodami kokā griezti baznīcu ansambļi, kuri 1) iekļautos Kreicfelda darbības laika robežās, proti, no 17. gadsimta beigām līdz 1721. gadam, 2) nebūtu jau piedēvēti kādam citam tēlniekam, 3) būtu savā starpā līdzīgi un veidotu kopīgu stilistisku grupu, 4) uzrādītu augstu māksliniecisko līmeni, kas būtu pamudinājis Liepājas mācītāju veltīt nelaiķim tēlniekam tik atzinīgus vārdus.

Caurskatot Kurzemes baroka laikmeta kokgriezumu ansambļus, kas vēl saglabājušies, redzami vecās fotogrāfijās vai kuru apraksti atrodami baznīcu dokumentos, var konstatēt, ka visām minētajām pra-

sībām atbilst septiņu Kurzemes baznīcu kokgriezumu ansambļi. Apriķu baznīcas ērģeļu luktu, torņa kāpņu margu un kungu sola griezumi, Durbes baznīcas altāra retabls un kancele, Sakas baznīcas kancele un retabla detaļas, Usmas baznīcas altāris, biktssols, kancele un Vārmes baznīcas retabla, biktssola, kanceles un ērģeļu luktu kokgriezumi, Kuldīgas katoļu baznīcas kanceles figūras, kā arī Piltenes baznīcas ērģeļu prospekts tiešām apvienojas vienā veselā stilistiskā parādībā. Pētniekiem par prieku šo ansambļu autors bijis apbrīnojami nemainīgs savu skulptūru pozās, tipos, izteiksmē. Sieviešu, jaunekļu, bērnu un ērģeļu sejas ir uzsvērti ovālas, ar pilnīgu, noapaļotu pazodi, nošķeltu pakausi, pazemu pieri, nedaudz nokareniem vaigiem, uzrautu deguntiņu, mazu, izvirzītu zodu, apaļīgām, uz priekšu pastieptām lūpām. Acis šķielē augšup, acu zīlīte iegriezta tik augstu, ka padara seju ekstāzes pārņemtu: īpaši ērģeļi izskatās tā, it kā viņi tik tikko valdītu aizmātas aizkustinājuma asaras. Bārdaino vīru sejās jaušama zināma manierisma laikmeta stilizācija. Uz priekšu spēcīgi izvirzīti ūsu pusloki, tāpat savdabīgi deformēti vaigu muskuļi. Nereti piere slīpa, mati ar šķirtni vidū, tā ka, no lejas raugoties, rodas iespaids, ka šīm figūrām galvas vidū matu nav.

Nelielākās figūras parasti ir platas un druknas, ar lielām plaukstām un pēdām, taču, pieaugot skulptūru izmēriem, proporcijas kļūst slaidākas, līdz pašās lielākajās — Vārmes baznīcas retablā — ķermeņi jau ir stipri izstiepti. Pozas parasti līdzsvarotas, figūras stabili balstās uz vienas kājas, otra celī saliekta. Tērpu krokojums klasisks.

Arī ornamenta griezumus ir savdabīgs. Akanta lapu gali nav noapaļoti, bet nobeidzas aprauti, ar maziem pusloka iegriezumiem malās, kas lapu padara dzelkšņainam dadzim līdzīgu. Izklātas akanta lapas

Figūras fragments no An-
nas baznīcas vācu drau-
dzes biktssola. J. Kreic-
felds (?). 1721. LVMM.

reljefs uz retablu postamentiem, pildīņiem, zem luk-
tām ir sekls, galvenā vērība pievērsta ažūrajam silue-
tam, kas kā mežģīnes aizpilda visu laukumu. Tel-
piskie akanta vijumi retablu ietvaros atgādina
N. Sefrensa griezumus, taču ir sīkāki un trauslāki,
papildināti ar savdabīgiem puķu motīviem.

Iekārtas priekšmetu kompozīcijā variāciju nav
daudz. Visas kanceles savā starpā ir stipri līdzīgas.
Altāriem ir divi varianti, no kuriem viens (Vārme,
Durbe) ir tiešs Ugāles retabla aizguvums, bet otram
(Usma, Saka) prototips rodams Prūsijas baznīcās.

Tie varētu būt tēlnieka J. Kreicfelda darbi. Pazīstamais mākslas vēsturnieks B. Vipers grāmatā «Latvijas māksla baroka laikmetā», analizējot Usmas altāri, to salīdzina ar Ventspils kokgriezēju skolu. Tā nav nejaušība. Nikolass Sefrenss, jaunākais, bija ne tikai ievērojamākais baroka laikmeta koka tēlnieks Kurzemē, bet etalons visiem salīdzinājumiem, taču mūsu meistara darbos tiešām jūt radniecību ar Ventspils baznīcu. Tas rada vēlēšanos pārbaudīt, vai viņš nav strādājis Sefrensa darbnīcā, tāpat kā vairāki citi kokgriezēji, vai kādā no zināmajiem Ventspils sko-

Figūras fragments no Anas baznīcas vācu draudzes biktssola. J. Kreicfelds (?). 1721. LVMM.

las ansambļiem nepavīd Kreicfelda stila iezīmes. Tās tika atrastas negaidīti izcilā vietā — Liepājas Annas baznīcas retablā. Tā otrā stāva malās ir divas sievietes figūras — Ticības un Mīlestības alegorijas. Savdabīgais sejas ovāls ar pilno pazodi, uz augšu šķielējošās acis, viegli uzrautais deguns, figūru mīkstā plastika — šīs īpatnības redzētas jau apskatītajos ansambļos. Vēl vairāk — šādi tipāži redzami arī abos centrālajos retabla ciļņos, kur attēlota Kristus kapā guldīšana un augšāmcelšanās. Šaubas atkrīt. Pašam Sefrensam ir tikpat noteikts tipāžu, pozu un izteiksmes līdzekļu loks kā mūsu hipotētiskajam Kreicfeldam viņējais. Tātad iespējams, ka Kreicfelds ieradies Ventpilī no Lībekas «vanderzeļļa» gaitās un iestājies darbā pie N. Sefrensa, jaunākā, kurš tikai nesen pārņēmis mirušā tēva darbnīcu. Jaunais zellis acīmredzot uzskatīts par pietiekami nobriedušu kokgriezēju, lai uzticētu tam altāra ciļņu un skulptūru izgatavošanu.

Mūža nogali Kreicfelds pavadījis Liepājā, tāpēc rodas jautājums — ko viņš tur darījis? 1721. gadā par kādas dievbijīgas dāmas Zuzannas Rēbentišas ziedotu naudu atjaunots Annas baznīcas vācu draudzes biktssola zeltījums un biktssols papildināts ar jaunām skulptūrām. Tas ir saglabājies un atrodas Liepājas Vēstures un mākslas muzejā. Sola skulptūras noteikti griezis Apriķu, Usmas, Vārmes un pārējo baznīcu kokā griezto ansambļu autors.

Kopumā, salīdzinot N. Sefrensa darbus ar meistaru, kuru jau bez jautājuma zīmes gribas saukt par Kreicfeldu, redzam, ka abiem raksturīgas spēcīgi būvētas figūras, smagnēja plastika, krāšņi akanta lapu vijumi. Atšķirīgais izpaužas figūru kustībās, kas Sefrensam vieglākas, dinamiskākas, grieztas ar drošu roku, lielām šķautnēm. Viņš kokgriezumos ir dramatiskāks un spēcīgāks, dzimis, lai radītu lielus, patē-

tiskus ansambļus, kur viss risināts lielās masās. Kreicfelds labāk risinājis mazāka mēroga uzdevumus. Viņa figūras mierīgākas, intīmākas, it kā nedaudz vientiesīgākas un aizsapņojušās par spīti dažkārt visai apņēmīgajām pozām un sejas izteiksmēm. Ornaments smalkāks, grafiski vairāk izstrādāts. Tādi ir visi J. Kreicfelda darbi, no Annas baznīcas Tikumu alegorijām līdz baznīcas biktssola figūrām, no viņa pirmā līdz pēdējam darbam.²⁸

Cits nezināms, naivāks un neveiklāks, kokgriezējs gadu pēc Kreicfelda nāves dekorējis latviešu draudzes biktssolu Annas baznīcā. Figūru proporcijas dīvainas, kustības stīvas, apgērba krokojums neatbilst ne anatomijai, ne fizikas likumiem. Taču tas nebūt netraucē uztvert šos kokgriezumus kā interesantu un jauku parādību, ko jo vairāk pastiprina kolorējums un zeltījums.

Annas baznīcas latviešu draudzes biktssola frontons. 1722. LVMM.

Pusprofesionāls, naivs un sirsnīgs ir arī biktssola apgleznojums. Lai daudzo mākslas parādību vidū to novērtētu, jāpievēršas pašam gleznotāja amatam.

Gleznotāji

Gleznotāji Liepājā piederēja pie Lielās ģildes. 18. gadsimta pirmajā trešdaļā cunftē sastāvēja tēvs un dēls Jirgens un Fromholds Hoferti, Andreass Reiters (jaunākais), kā arī poļu gleznotājs Jozefs Glominskis. Jau 1702. gadā miris portretists (contrafeyer) Johans Tīdmanis. Gleznotājs no Klaipēdas Izaks Štekets 1712. gadā apzeltījis Annas baznīcas altāra retablu un 1737. gadā izkrāsojis Durbes baznīcas iekārtu.²⁹

Vārds Maler vāciski nozīmē gan gleznotāju, gan krāsotāju, un tāpēc arī šīs cunftes latvisko nosaukumu var atrast gan vienā, gan otrā variantā. Tas nav kļūdaini arī pēc būtības, jo Latvijā un Ziemeļeiropā vispār gleznotāji reti varēja nodarboties tikai ar glezniecību vien. Viņi krāsoja arī telpas, mēbeles, baznīcas iekārtas priekšmetus, nodarbojās ar apzeltīšanu. Glezniecība netika šķirta no daiļkrāsošanas. Tāda daudzpusība neapšaubāmi ietekmēja mākslinieku profesionālo līmeni un pieradināja tos arī glezniecības pasūtījumus — portretus, altārglezņas, telpu dekoratīvos gleznojumus — uzskatīt par gluži amatnieciskas ražošanas daļu. Izpildījuma amatnieciskā godprātība bija augsta, bet profesionālā varēšana tika izkopta reti. Gleznotājs varēja nodzīvot mūžu, tā arī neiemācījies uzgleznot portretu līdzīgu vai cilvēka figūrai apgūt pareizās proporcijas un to ievietot gleznas plaknē saskaņā ar perspektīvas likumiem: neviens to viņam neprastāja, un viņš pats sev arī ne. Kvalitatīvā attīstība virzījās galvenokārt uz estētizētu izpildījumu, dekoratīvu krāsu laukumu izjūtu, ornamentālu ritmiku. Tā radās glezniecība, kura šodien liekas tik savdabīga un pievilcīga. Skatītājam, kas pazīst 20. gadsimta moderno mākslu, tā atgādina apzinātus, izkoptus formas meklējumus, taču patiesībā ir savdabīgas provinciālas tradīcijas

sekas. Tīri gleznieciskas vērtības šiem darbiem ir neatņemamas, to vieta glezniecības mantojumā — paliekoša.

Uz Annas baznīcas latviešu draudzes biktssola ir četri pildiņu gleznojumi — Kristus, grēku nožēlo-

Amats pokāla piekariņš.
1682. LVMM.

tāja, pazudušais dēls un kāds vīriņš ar parakstu: «Ak Deews, ka man tee grehki grausch, ka Bailums mannu sirdi lausch!» Gleznotāju, redzams, nav nomākušas daiļrades problēmas, ar drošu roku un sulīgu otu viņš attēlojis un izstāstījis to, kas bijis uzdots. Pārsteidz viņa spēja atrast vienkāršus, bet ļoti trāpīgus krāsu salikumus, ar vienu otas vilcienu radīt formu. Gleznojums ir vienkāršots, bet ļoti pievilcīgs, turklāt saglabāta saistība ar vispārējo baroka stilu figūru nostatījumā un tērpu efektīgā krokojumā.

1722. gadā apgleznots Annas baznīcas skolotāju sols (tagad Liepājas Vēstures un mākslas muzejā); te vēl primitīvākā vaidā attēlots skolotājs ar bērniem. Neproporcionālas skolēnu figūriņas, ietērptas baroka laika tērpos, kā kukainīši grupējas ap gudro audzinātāju, kas apgaismo tos, lasot bībeli. Visa kompozīcija peld bezgaisa telpā uz tumši brūna fona. Un arī šeit nekādas profesionālas vājības ne-traucē priecāties par gleznojuma patstāvīgumu, pārlicinošo viengabalainību un negaidītiem krāsu salikumiem.

Zeltkaļi

Par māksliniekiem uzskatīti un Lielajā ģildē ņemti arī zeltkaļi. Dokumentos atrodami viņu visu vārdi.

1702. gadā miruši Ernsts Kapels un Johans Pauls Rupolts. 1712. gadā baznīcas grāmatā izdarīta atzīme par «slavenā zelta mākslinieka un pilsētas tirgotāju ģildes eltermaņa»³⁰ Hermana Engelharta apbedīšanu. Līdz 18. gadsimta 20. un 30. gadiem Liepājā darbojušies meistari Andreass Babe, Mihaels Vulfs, Vilhelms Frīdrihs Benihs, Heinrihs Meijers, Johans Ernsts Viits (Vīte), Johans Kristians Stefenss, Hinrihs Zanders, Jākobs Frīdrihs Biks, Johans Augusts Lautenzaks un zellis Retgers fon Borks. 1715. gadā Liepājā miris arī Tērbatas zeltkalis zviedrs Johans Tomass Torstensons, ko uz Liepāju bija atdzinuši Ziemeļu kara notikumi.³¹

No zeltkaļu jeb, pareizāk sakot, sudrabkaļu veikuma — rotaslietām, galda sudraba, ģilžu un baznī-

cu ceremoniju priekšmetiem saglabājusies tikai niecīga daļa.

Liepājas muzejā glabājas daudzi sudrabā kalti cunftu pokālu piekariņi. Ikviens meistars, stājoties amatā, tādu dāvinājis savas cunftes kausam. Piekariņi dod labu pārskatu gan par dažādu cunftu locekļiem, gan par zeltkaļu profesionālo līmeni, gan

Amata pokāla piekariņš.
J. E. Vits. 1723. LVMM.

arī par stila formu attīstības savdabībām Liepājā. Salīdzinājumam īpaši noderīgi divi piekariņi: pirmais no tiem darināts 1682., bet otrais — 1723. gadā. Pirajā veiklī, pat nevērīgi spiestas un gravētas treknas un sulīgas akanta lapas, otrajā, ko kalis meistars E. J. Vits, tās smalkākas, izcelts spirāļu ģeometriskums, kas ir baroka ornamenta sākums un beigas.

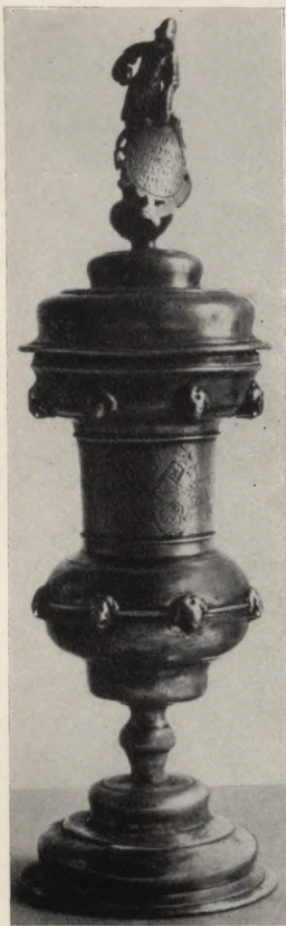
Liepājas Trīsvienības baznīcā atrodas 1717. gadā kāda nezināma meistara darināts upurmaks, kura krāšņie cīļņi rotāti ar tipisku vēlīnā baroka ornamentu, kam pamatā smalkas akanta lapu arabeskas. Nezināmais meistars varētu būt kāds liepājnieks, kurš, šķiet, izmantojis J. K. Bodenēra gravīru metus. Turpat atrodas arī divi 1721. gadā darināti sudraba svečturi. Tie tik atturīgi, gludi, klasiski, ka grūti tos piedēvēt krāšņajam baroka stilam: rotājumā tikai dažādu veidu profilējumi. Taču šāda vienkāršība ļoti raksturīga kādam baroka lietīšķās mākslas beigu posma novirzienam, kad stils it kā bija noguris no iepriekšējām pārmērībām un atpūtās pirms jaunām, ko nesīs rokoko. Kopumā svečturi ļoti izteiksmīgi un formā nevainojami. To autors — Liepājas zeltkalis Andreass Babe. Trīsvienības baznīcā glabājas vēl kāds sudraba kalums, Dancīgas juveliera Gotfrīda Gērkes 1714. gadā darinātā kanceles pulsts. Ja neskaita amata pokālu piekariņus, tas ir vecākais no 18. gadsimta izstrādājumiem, kas šobrīd glabājas Liepājā. Gludās, masīvās plaknes stūros rotātas ar smalku akanta lapu ornamentu, bet pulsts apakšdaļu noslēdz ažūra lambrekenu josla. Šāda sudraba pulsts Latvijā ir vienīgā.

Alvas lējēji

Galda piederumu un trauku izgatavošanā ar zeltkaļiem konkurēja alvas lējēji (saukti kannu lējēji), varkaļi un misiņa lējēji. Pats iecienītākais un lētākais materiāls bija alva, lētumā to pārspēja tikai koks un māls, bet pārtikušākajiem pilsētniekiem tas bija par

Upurmaks Trīsvienības baz-
nīcā. 1717.

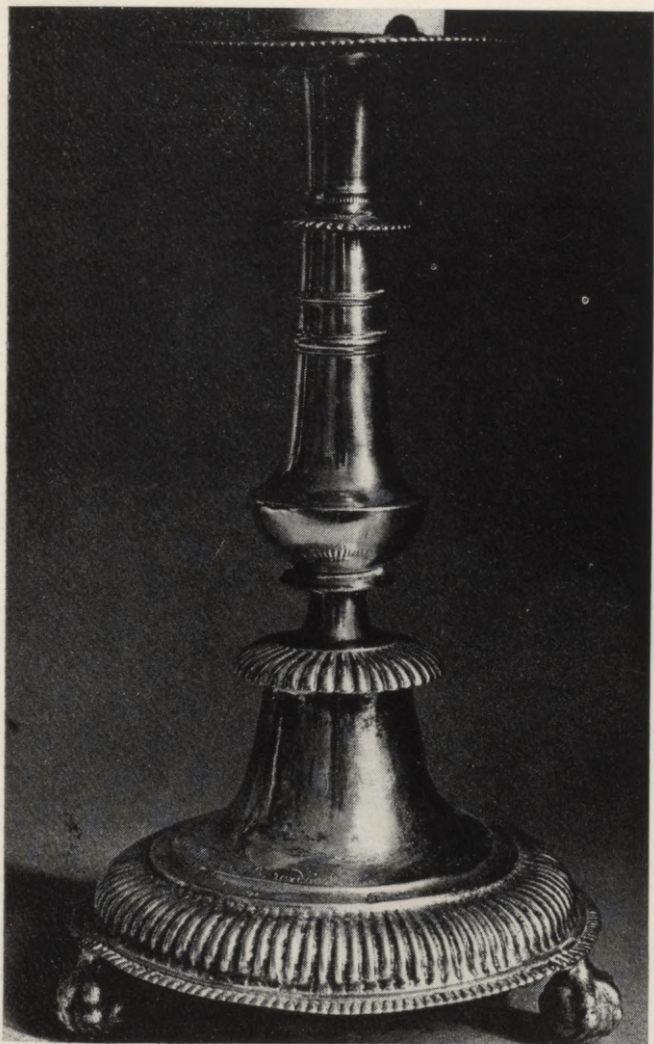
Atslēdznieku un ieroču kalēju zeltu amata alvas pokāls. H. J. Līblers. 1700. LVMM.

prastu. Ļoti vienkārši bija šie ikdienai paredzētie alvas šķīvjī, krūzes, kannas un karotes. Radošāk amatnieki varēja izvērsties cunftu un baznīcu pasūtījumos, kas bija tādi paši kā zeltkajiem. Būtībā visu to, ko bagātie pasūtīja no sudraba, nabadzīgākie lika taisīt no alvas. Tie paši pokāli, kausi un svečturi.

Liepājas Vēstures un mākslas muzejā glabājas skaista un vērtīga alvas priekšmetu — cunftu pokālu, kausu un kannu kolekcija. 1700. gadā izgatavotā atslēgu un ieroču kalēju zeltu pokāla forma ir tradicionāla: šī tradīcija jau toreiz atskatījās uz 16. gadsimtu, bet izrādījās dzīvotspējīga līdz pat 19. gadsimtam. Pokāla kausis ir nedaudz konusveidīgs, spēcīgi izvelvēts apakšā un augšā. Vāks turpina paplašinājuma profilu, bet iežņaugtā kāja nostatīta uz profilētas vairākpakāpju pamatnes. Priekšmets vienkāršoti un aptuveni atkārtoti sudrabizstrādājumu paraugus: pat aunu galvas, kas apjož to divās rindās, atrodamas uz sudrabā darinātajiem cunftu pokāliem. Autors — alvas lējējs Hanss Jirgens Līblers.

Meistara Lorenca Šulca darinātā alvas amata kanna pieder pie tā laika populārākajiem sadzīves priekšmetiem. Kannas ar vāku un rokturi bija paredzētas galvenokārt alum, un tās izgatavoja no visiem iespējamajiem materiāliem. L. Šulca darinātā alvas kanna ir cilindriskā, bez reljefa rotājuma, toties ar gravējumu, kuru šajā materiālā ir viegli izpildīt. Liepājas muzeja kolekcijā kannu ir daudz, bet atšķirt, kura darināta 1700. un kura 1800. vai pat 1830. gadā, iespējams tikai pēc meistara markas: tāds ir amata tradīciju konservatīvisms.

Liepājā gadsimta sākumā darbojušies vēl citi alvas lējēji³²: Martins Līblers, Heinrihs Pēmellers, Hanss Šomakers un Vilhelms Gīsbrehts. Pēdējais 1699. gadā nopircis māju, par kuru samaksājis 900 valstsdālderu; tas liecina, ka naudas un, galvenais, pasūtījumu viņam nav trūcis.

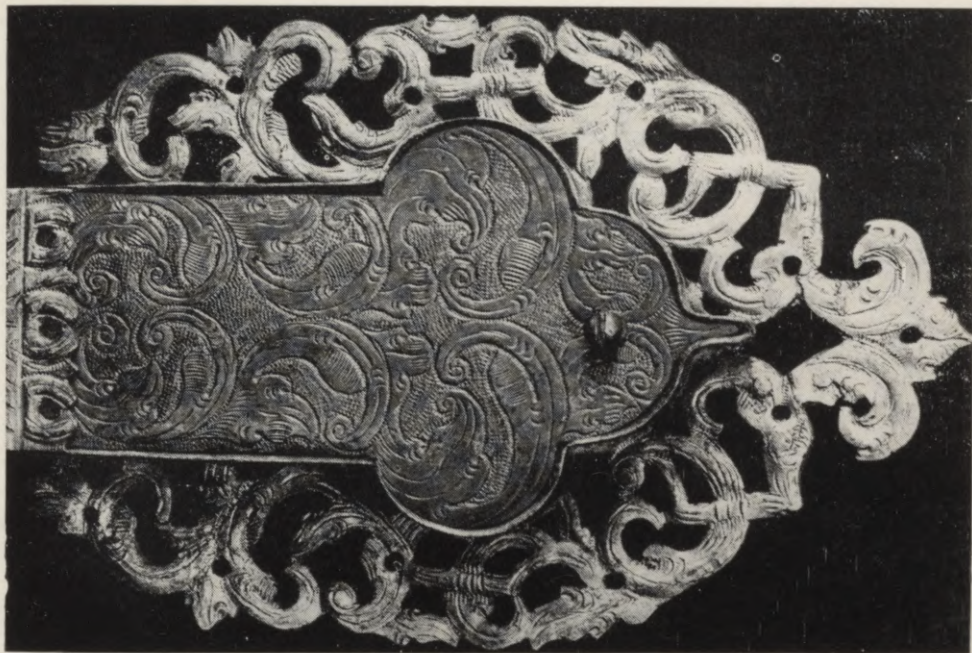

Altāra svečturis Trīsvienības baznīcā. A. Babe. 1721.

Alvas kanna. L. Šulcs.
18. gs. pirmā puse. LVMM.

Misiņš. Šis materiāls tūlīt liek iedomāties krāšņās baroka «bumbu lustras», ko joprojām var redzēt daudzās baznīcās. Šādai lustrai centrā masīvs, virpots balustrs, kam apakšējā daļā liela, apaļa bumba. Virs tās gredzenos iestiprināti izliekti zari ar sveču

kausiem, kas mijas ar dekoratīviem rotājumiem. Liepājas Annas baznīcā var redzēt šādu nelielu raksturīgu 18. gadsimta lustru, kuras forma maz atšķiras no 17. gadu simteņa darinājumiem.

Cik zināms, Liepājā 18. gadsimta sākumā bijuši tikai divi «dzeltenlējēji»: Andreass Edoms, kurš miris 1733. gadā, un Gotfrīds Gebhards, dažkārt saukts par misiņa lējēju, dažkārt par jostinieku (*Gürtler*). Pēdējie taisījuši gan jostas, gan arī sprādzes un citus no plāna misiņa vai vara skārda spiestus praktiskus vai dekoratīvus priekšmetus.

No metālapstrādātāju amatiem lielākais un nozīmīgākais bija kalēju amats. Pie tā piederējuši rupjkalēji

Atslēgas kārba. 18. gs. pirmā puse. LVMM.

Misiņa lējēji

un sīkkalēji, bišu un lāžu kalēji, atslēdznieki. Pēdējie 1700. gadā ieguva īpašus amata statūtus.

Dzelzs kalumi

Sevišķi interesanti ir Liepājas atslēdznieku darbi. Tolaik šī profesija ne tuvu nelīdzinājās tam, ko ar to saprotam šodien. Kalējam vajadzēja ne tikai izgatavot atslēgas mehānismu, kurš īpašnieku nodrošinātu pret visādiem nepatīkamiem pārsteigumiem, bet arī radīt glītu, stila paraugiem atbilstošu priekšmetu. Atslēgas kārbu rotāja ar spiestu un gravētu ornamentu, bet tam apkārt izkala ažūru akanta lapu apmali. Īpaši skaistu atslēgas kārbu var redzēt Liepājas muzejā, tās ornamentētā virsma ir alvota — kā visiem smalkākiem dzelzs kalumiem.

Ne mazāk rūpīgi un skaisti tika veidoti arī citi dekoratīvie kalumi, kas bija paredzēti ēku apdarei, — durvju viras, logu viras un stūrīši; tie pieminēti, apskatot Liepājas arhitektūru. Tā kā darbi bija daudzveidīgi un to bija daudz, arī meistarū skaits bija liels.

Amata eltermanis 1704. gadā bijis Kristiāns Knābe, 1708. gadā — Matīass Dreslers, 1723. gadā — Retgers Šneiders, kā kalēju cunftes locekļi darbojušies Martenss Vits, Jirgens Melks, Pēteris un Ulrihs Martensi, Johans Neimanis, Francis Etmunds, Mihaels Kramps, Ernsts Ballentīns un Ernsts Dreslers, kurš turpināja tēva un vectēva amatu.³³

Krāšņu keramika

Reti kādam darbam bija nepieciešama tik pretrunīga specializācija kā podnieku amatā. Podnieki taisīja māla traukus, krāsns podiņus un bieži arī paši mūrēja krāsnis. Viņiem vajadzēja pārzināt trauku izgatavošanu un glazēšanu, bet krāsns podiņu ražošana tiem brīžiem lika kļūt par tēlniekiem, brīžiem par gleznotājiem. Visu 17. gadsimtu tika lietoti reliefie podiņi, kuros varēja atrast gan vienkāršu ornamentālu rakstu, gan figurālas kompozīcijas. 17. gadsimta beigās modē nāca cits krāšņu keramikas de-

kors — gleznokums ar kobaltzilu krāsu uz balta fona. Šī ideja bija aizgūta no holandiešu zili apgleznotajām sienas flīzēm, tās savukārt no holandiešu fajansa traukiem, bet tie — no ķīniešu zili apgleznotajiem porcelāna traukiem, kas bija gadsimta lielā mode.

Baroka laikmets Liepājai devis daudz. Lai arī celtniecībā tas bija tikai viens attīstības periods koka dzīvojamo ēku un noliktavu izveidē, taču tieši tad tās ieguva savu galīgo formu un uz visiem laikiem pie-

Lustra Annas baznīcā.
18. gs.

šķīra Liepājas apbūvei tās neatkārtojamo noskaņu. Baroka laikmets licis pamatus pastāvošajai pilsētai; viss vēlākais būs tikai jau esošā papildinājums, variācijas par jau atklāto. Hoijeres viesnīca, Šrēdera nams, noliktava «Bezdelīga» ir Liepājas baroka laika arhitektūras simboli. Tieši laika, ne stila. Annas baznīcas altāris turpretī paceļas pāri šai ainai kā izteikts un monumentāls baroka stila paraugs. Krāšņa un augsti profesionāla ir visa šī laika dekoratīvā un lietišķā māksla. Liepājas galdnieki, zeltkaļi, kalēji sasnieguši augstu māksliniecisko līmeni, ko nākamo stilu meistari ne vienmēr spēs atkārtot. Vienkāršas, bet formās spēcīgas ir Liepājas baroka celtnes, piesātināts un bagāts ir viss, kas tajās iekšā.

Sociālā bāze šai mākslai bija šaura — kā visā 18. gadsimtā. Bezdibenis šķir profesionālos, krāšņos mākslas priekšmetus, ko lietoja mantīgās šķiras, no tā, kas bija paredzēts nabadzīgajiem. Kaut arī Liepājas latviešu iedzīvotāji ar pašu rokām cēla savu pilsētu un veidoja tās savdabīgo seju, tomēr daudzajos arhīvu dokumentos latviešu vārdi reti atrodami — dokumenti arvien klusē, kad jārūnā par «nevāciem». Nedrīkst aizmirst, ka sociālās un nacionālās pretrunas šajā laikā stipri pieauga.

Liepāja rokoko ritmā

18. gadsimta 30. gados Liepāja iegāja jaunā dzīves posmā, kas deva panākumus un veiksmi. Nu bija pārdzīvotas un likvidētas Lielā mēra sekas. 1737. gadā izbūvēja molu, un līdz ar to visumā tika pabeigti ostas celtniecības darbi. Ostā tagad varēja iebraukt lieli kuģi. Tā, 1739. gadā Liepājā to jau bija 146. Darbojās 48 firmas, kas tirgojās ar ārzemēm. 1737. gadā Kurzemes un Zemgales hercogistes tronī

Trīsvienības baznīcas dienvidu fasāde.

nāca hercogs Ernsts Johans Bīrons, un tas deva cerības, ka Liepāja kļūs patstāvīgāka un ka hercogs to atbalstīs cīņā pret muižniecību. Liepāja īpaši izjuta Kurzemes muižnieku konkurenci, kas izmantoja senas privilēģijas, lai brīvi tirgotos ar ārzemēm un grautu pilsētas monopolu. Hercogs laipni uzņēma Liepājas maģistrāta sūtņus, kas ieradās Pēterburgā viņu sveikt kā jauno «zemes tēvu».

Sūtņu brauciens uz Pēterburgu un citi tā laika Liepājas dzīves notikumi sīki izklāstīti pilsētas birģermeistara Jirgena Šmita dienasgrāmatā.³⁴ Šmits bija raksturīgs sava laikmeta darbonis — veiksmīgs tirgonis, veikls diplomāts, gudrs un viltīgs pilsētas galva. Viņš neaizmirsā atgādināt par sevi hercogam, gan sūtot tam apsveikumus visās viņa un ģimenes locekļu jubilejās, gan nepārtraukti informējot Bīronu par ostas kopšanas darbiem.

1737. gada novembrī sakarā ar hercoga dzimšanas dienu Šmits savu māju bija izdekorējis ar dažādām gleznotām alegorijām. Tās viņš smalki aprakstījis dienasgrāmatā; tur varēja redzēt Zālamānu templī, uzlecošu sauli, kuras staros bālē zvaigznes, no mākoņiem pastiepušos roku, kas no kannas aplaista liepu — Liepājas simbolu —, un citas gudras lietas, kas slavināja jaunā hercoga tikumus. Trīs gleznojumi bija veltīti latviešu skatītājam. Uz viena — kviešu lauka vidū zemnieki ar sievām un bērniem, cits spēlē kokli, cits dūdas, bet pārējie lustējas. Mazs pantiņš to visu paskaidroja:

«Brallit, klaus, ko koklit skan
Par to preeku, musu kungu,
Duhding brets, tu arridsan,
Par scho deenu, par scho stundu.»

Īstā pamācīšana bijusi ietverta citā gleznojumā. Tur bijis redzams tīrums un zemnieki, kas to ar un ecē. Pantiņš vēstīja:

«Deews dohd musu Lehlu Kungu
Bernu Bernim noredseht,
Tad mus berni muschu muschu
Ars ir etzes, cik war speht.»³⁵

Šmita darbībai bija panākumi. Viņam izdevās pie-
saistīt hercoga uzmanību Liepājai, it īpaši — tās
ostai. Tā, 1740. gadā no Pēterburgas uz Liepāju da-
žādiem darbiem tika atsūtīti 40 namdari.

Eiropas mākslā bija sācies jauns posms. Rokoko.
Vesels stila laikmets nosaukts tik graciozā un koķetā
vārdā. Rokoko laikmets bija Eiropas aristokrātiskās
galma kultūras pēdējais krāšņa uzplaukuma periods.
Dzīves forma kļuva par mākslu, un māksla centās
iemiesot šīs dzīves netveramo gaisīgumu un rotaļi-
gumu. Tā bija aizejošās feodālisma pasaules satu-
ram atbilstoša parādība, taču arī pilsoņu kārtai, augo-
šajai buržuāzijai, nācās aprast ar rokoko kaprīzēm un
tēlot savu lomu jaunā stila karnevālā. Vienlaikus ar
racionālismu filozofijā un cīņu par savām politiska-
jām un saimnieciskajām tiesībām. Ja aristokrātijai ro-
koko bija tikai baroka laika teatrālā dzīves stila tur-
pinājums, tad pilsoņi tagad vairāk sāka interesēties
ne vien par dzīves saturu, bet arī par formu.

Visu to piedzīvoja arī Liepāja. 1732. gadā Liepājas
amatnieki klaji pauda neapmierinātību un apvainoša-
nos par hercoga izdoto pavēli, kas zeltiem aizliedza
nēsāt zobenu. Bet 1748. gadā visa Amatnieku ģilde
protestēja, kad rāte grasījās ierobežot amatnieku ap-
ģērbu un kāzu svinību greznību. Vienlaikus sadzīvē
saglabājās arī īpašs konservatīvisms. Liepājas no-
vadpētnieks L. Rozenkrancs, kurš nepavisam negri-
bēja pelt vācietības kultūru Liepājā, rakstīja, ka le-
jasvācu tirgoņi cieši turējušies pie savām paražām
un tikumiem, kas «iezīmējās ar pieklājības, sabied-
risko manieru un izglītības trūkumu un viņu loku
noveda pie nožēlojama beznozīmīguma».³⁶

Rokoko laikmets Eiropā

**Rokoko laikmeta pazīmes
Liepājā**

Laikmets aicināja reprezentēties, un liepājnieki ar aizrautību stājās dažādās gvardēs. Tas deva iespēju birģeļiem vismaz ārēji tikt pie militāra spožuma, kas līdz tam bija bijusi tikai muižnieku kārtas privilēģija. Greznas uniformas, lepnas kavalēristu parādes, skanīgas militāras pakāpes — ritmeistars, leitnants, kornets, adjutants. 1759. gadā statūtus saņēma «Zilā gvarde», kurā ietilpa neprecētie tirgotāji, bet 1761. gadā — precēto Lielās ģildes namnieku sastādītā «Zaļā gvarde». 1763. gadā arī amatnieki lūdza atļauju izveidot savu jātnieku gvardi. Hercogs Ernsts Johans deva piekrišanu, un jaunā amatnieku organizācija dabūja Pētera gvardes nosaukumu.³⁷

Jaunajai dzīves izjūtai atbilstošas mākslas formas ieviesās lēnāk. Rokaja motīvs, ko 18. gadsimta 30. gadu sākumā Parīzē bija radījis mākslinieks Žists Orels Mesonjē, piešķīra galīgo veidu jaunā stila ornamentam — kaprīzam un fantastiskam gliemežvāka, volūtas un akanta lapas apvienojumam.

Jaunā stila modes strāvas rokoko dzimtene Francija uzņēma atturīgi. Jo nevaldāmāk rokoko uzplauka Vācijā. Tur, tāpat kā Krievijā, vēl dzīvs bija priekšstats par milzu pili Versaļas gaumē kā valdnieka varas pieminekli. Vircburgā un Carskoje Selo, Potsdamas Jaunajā pilī un Pēterhofā centās apvienot baroka piļu vērienīgumu ar rokoko dekora pārmērībām. Tas notika arī Jelgavas un Rundāles pilīs.

Namnieki pils nebūvēja, un viņu vienkāršajos miteljos rokoko ienāca ar ikdienas priekšmetiem, sākot ar puķēm izšūtu naktsmici, skaisti rotātu šņaucamtabakas dozi, beidzot ar skapi un namdurvīm. Liepājā bez īpašām pārmaiņām turpinājās tradicionālo koka un ķieģeļu ēku celtniecība. Fasādēs šur tur parādījās pa modernai durvju vērtnei, pa rokturim, pa logu virai, bet stila maiņa galvenokārt skāra iekštelpas. Lielākais laikmeta devums pilsētai — trīs baznīcas.

1733. gada 13. septembrī vācu draudzes priekšnieks Jirgens Laurens ieradās pie birģermeistara Šmita un, parādījis tam baznīcas sienas koka gabaliņu, saberza to divos pirkstos kā tabaku. Skaitījās, ka vecajai Annas baznīcai jau ir pusotra gadsimta, turklāt 1671.—1675. gadā tā bija no abām pusēm apšūta ar ķieģeļiem un tāpēc koks trupēja. Rāte izlēma uz vecajiem pamatiem mūrēt jaunu baznīcu un sāka vākt naudu. Pagāja astoņi gadi. Pa šo laiku bija savesti ķieģeļi un baļķi, iekrāts krietns kapitāls. Būvēšana jeb, pareizāk sakot, pārbūve varēja sākties, taču 1741. gada oktobrī rātes sanāksmē lieta ņēma gluži jaunu virzienu. Birģermeistars Šmits ierosināja celt jaunu baznīcu citā vietā: pagaidu baznīcas celšana tāpat maksātu lielu naudu un nebūtu drošības, ka vecie pamati pietiekoši stingri turēs jaunbūvi. Pēc strīdiem, uztraukumiem un intrigām Šmitam izdevās visus pārliecināt. Domstarpībām pienāca gals, kad 1742. gada janvārī dievkalpojuma laikā sākās neganta vēja brāzma, baznīcas sienas sāka krakšķēt un baznīcēni aiz šausmām jau gribēja mesties ārā. Tas beidzot lika rātei izšķirties par jaunas baznīcas būvi.

Šim nolūkam Lielajā ielā no pilsoņa Pētera Mellera tika nopirkts zemes gabals. 1742. gada 8. martā no Kēnigsbergas ieradās mūrniekmeistars Johans Kristofs Dorns, jau nākamajā dienā rātsnamā salīga par celšanu un tūlīt nolīdzināja būvlaukumu. 12. martā tika atzīmēts būves plāns, ko tajā pašā dienā «abi eltermaņi, ielas līniju paņēmuši un ar jaunās baznīcas novietni salīdzinājuši, pareizu atrada un apstiprināja».³⁸ Nākamajā dienā sāka rakt būvbedri, bet marta mēneša 29. datumā iedzina pirmo pāli.

19. jūlijā tika likts jaunās baznīcas pamatakmens. To veltīja svētajai Trīsvienībai, un tā nebija nejauša

**Trīsvienības baznīcas
celšana**

Trīsvienības baznīcas projekts, sānskats. 1. variants.
J. K. Dorns. 1742.

izvēle. Arī Jelgavā, tāpat kā Liepājā, bija divas — latviešu Annas un vācu Trīsvienības — draudzes.

Liepāja negribēja atpalikt, vēl vairāk — tā vēlējās pārspēt hercogistes galvaspilsētu, uzceļot vācu draudzei atsevišķu, vēl lepnāku baznīcu. Īpaši tāpēc, ka Jelgavas Trīsvienības baznīcā, tāpat kā pilsētā, visu noteica muižnieki, bet birģeļiem nācās klusēt un pakļauties. Liepājā bija otrādi, te bagātie namnieki prata cīnīties par varu un, to ieguvuši, prata noturēt savās rokās.

Ne jau aiz pārmērīgas dievbijības, bet vēloties sevi parādīt, apliecināt pilsētas nozīmi feodālās Kurzemes priekšā, Liepāja radīja šo pilsoņu katedrāli,

Trīsvienības baznīcas projekts, sānskats. 2. variants. Gravīra, 1768.

grezno parādes ēku, tik dīvaini svešu un neiederīgu koka noliktavu fonā un prātīgo birģeļu dzīves stilā. Šai celtnei vajadzēja kļūt par to, kas Rīgas namniekiem bija Pētera baznīca. Tāpēc pilsēta uzņēmas tik ārkārtīgi smagu pasākumu, kas gadu desmitiem gūlās uz iedzīvotāju pleciem un tomēr laimīgi tika novests līdz galam.

J. K. Dorns, kurš pamatakmens likšanas ceremonijā svinīgi nesa dibināšanas plāksni,³⁹ drīz pēc tam aizbrauca, atstādams būvplānus un savu palīgu Johanu Mihaelu Frēlihu, kas kļuva par darbu uzraugu un vadītāju.

Teča monogrāfija, Šmita dienasgrāmata un Liepājas pilsētas rēķinu grāmata ļauj izsekot celtnes tapšanai. Rēķinu grāmatā gan ievesti visi celtniecības izdevumi, taču, par nelaimi, tie nav precizēti: «Birģermeistara Šmita kungam jaunās baznīcas būvei . . ; Krummes kungam⁴⁰ jaunās baznīcas būvei . . » Ieraksti retu reizi papildināti ar pētniekam tik nozīmīgo: «Par kapara plāksnēm; akmeņkalim . . » u. c.

1744. gada maijā Liepājā bija iebraucis Krievijas ģenerālleitnants barons Librā. Sarunu ar viņu pie baznīcas mūra Šmits atstāsta savā dienasgrāmatā: «. . no Gotlandes akmeņiem būvētajos pilastros viņa ekselence pamanīja, ka viens akmens malā nav īsti ielaists ārsienā, un teica, ka tas neesot labi, uz ko es atbildēju, ka viņa augstajai ekselencei vajadzētu būt žēlīgai paskatīties tam [akmenim] otru pusi, kas cieši ielaista mūrī; viņa ekselence atkal teica, ka Sankt Pēterburgā arī tā būvējot, un, kad mūris gatavs, akmeņi esot saplaisājuši. Es atteicu, ka, ja šis vienīgais akmens par naža muguras tiesu vienā pusē izveidojis vieglu iemplaciņu, tad taču visi kvadri ir sastiprināti ar dzelzs skavām, pie kam katrs atsevišķais gabals ar divām dzelzs saitēm sastiprināts ar mūri, bez tam ik uz diviem akmeņiem liek vienu, kas 1¹/₂

Trīsvienības baznīca. Iekšskats uz austrumiem.

pēdas dziļumā ieiēt mūrī kā šo abu akmeņu nesējs un pie tam sastiprināts ar dzelzs skavām un plakan-dzelžiem; pēc kā viņa ekselence bija mierā un kluss.»⁴¹ Šī saruna dzīvi rāda būves tapšanas ainu un darba darītāju rūpīgumu.

Pilastri, dzegas, logu apmales un portāli tika kalti no Gotlandes smilšakmens, bet ārējās sienas mūrētas no laukakmeņiem vai ķieģeļiem un apšūtas ar smilšakmens plāksnēm.

1744.—1745. gada rēķinu grāmatās minēti akmeņkaji un viens no tiem pat nosaukts vārdā — Johans Bernhards Olenbergers.

1746. gada pavasarī baznīcu sāka apjūmt ar pagaidu segumu, taču skārdu uzklāja daudz vēlāk: tikai 1753. gadā iegrāmatoti 15 700 florīni par Zviedrijas kapara plāksnēm. 1747. gadā sāka mūrēt velves, 1750. gadā visi mūra darbi bija pabeigti; 9. novembrī mūrnieki saņēma pēdējo algu, bet J. M. Frēlihs — 200 florīnu. Baznīcas priekštelpā virs ieejas durvīm atrodas medaljons, kurā atzīmēts, ka darbi nobeigti 1750. gada 17. oktobrī. Turpat ir arī pantīņš, kas latviskots skan šādi: «Tā kā dievs mani sargāja, dzelzs klucis mani ne aizķēra, ne biedēja. 19. aprīlī 1742. gadā.» Nemanāmā vietā, ziemeļu fasādes rizālīta stūrī, uz nelielas pamatnes ir uzlikts šis «dzelzs klucis» — pāļu dzenamās ierīces apakšējā daļa. Ja tic legendai, pāļdzinis lūzis, sitot beidzamo pāli, un lidojis, tikko neķerdams kādu no strādniekiem. Arī Frēlihs atstājis sev piemiņas zīmi. Grūti pieejamā vietā, aiz ērgelēm, rietumu sienas kapitelī ietverts dīvains veidojums — bruņinieks ar nolaistu ķiveres sejšegu un rokās satvertu un augšup paceltu lenķmēru un cirkuli, bet tam aizmugurē lineāls, mūrnieka ķelle un uzraksts «I. M. Frölich». Šo veidojumu mēģināja atšifrēt jau 19. gadsimtā.⁴² Viena versija stāsta, ka būvdarbu vadītājs sajaucis ēkas ārējos izmērus ar iekšē-

jiem, un sānu jomi iznākuši pārāk šauri. Ķivere ar nolaisto sejsegu — kauna simbols — esot šīs kļūdas atgādinājums. Šādam skaidrojumam nav pamata, jo Dorna projektā sānu jomi ir tieši tik plati, cik plati ti kuši uzcelti. Vairāk ticama otra versija, ka Frēlihs bijis ne tikai mūrnieks, bet arī brīvmūrnieks, masons.

Šmita hronika 1747. gadā apraujas, kases rēķinu grāmata bezkaislīgi uzskaita summas, bet Teča monogrāfija klusē par to būvdarbu posmu, kas pētniekiem sevišķi interesants, — par apdares darbiem, iekārtojumu un tā autoriem. Nekas nav izlobāms arī no baznīcas grāmatām, laulāto, kristīto, dievgaldnieku un mirušo sarakstiem.

1758. gada 5. decembrī Trīsvienības baznīca tika iesvētīta.

Celtne nebija gluži pabeigta: tornim trūka divu augšējo stāvu, un greznā kokā grieztā iekārta, izņemot kanceli, nebija apzeltīta un krāsota. Iekārta sāka apzeltīt tikai 1772. gadā: tad ieģrāmatotas pirmās izmaksas zeltītājam Johanam Endresam. Šie darbi vilkās līdz 1775. gada jūnijam.

Tomēr viens gan liepājniekiem stipri kremta. Ērģeļbūvētājs Joahims bija izgatavojis 36 registru ērģeles ar zvanu spēli, bet instruments nebija izdevies. To pieminējis arī Berlīnes zinātnieks Johans Bernulli savās ceļojuma piezīmēs: «Ērģeles iznākušas sliktas un bija jāizmet.»⁴³ Nav zināms, ko īsti ar tām darīja, bet liepājnieki pasūtīja Rīgā jaunu instrumentu. 1774. gada 18. jūnijā Trīsvienības baznīcas kases grāmatās atrodams ieraksts par 1600 florīnu izmaksu ērģeļbūvētājam Konciusam. Tas tāpat nebija bijis viegls un lēts pasākums, taču uzņemto līmeni liepājnieki izturējuši arī šajā reizē. Heinrihs Andreass Koncius, (*Contius*, arī *Kunzius*, *Cuntius* u. c.) bijis viens no tā laika labākajiem ērģeļu būvētājiem ne tikai Latvijā. Pats lie-

**Ērģeļu būve.
H. A. Koncius**

lais Johans Sebastianus Bahs 1748. gadā par viņa ērģelēm rakstījis: «. ērģeles un instrumenti ir tik labi un pareizi, ka neko nevar iebilst, bet tikai vēlēties, lai visi tādi darbi tik rūpīgi būtu izgatavoti, caur ko dievnamī, kā arī visi šādu mūzikas instrumentu cieņtāji netiktu haltūristu (Stümper) piekrāpti.»⁴⁴

Konciuss bija dzimis un mācījies Hallē, 1760. gadā viņš devies uz Rīgu, vēlāk strādājis arī Pēterburgā un Tallinā, bet 1771. gadā atkal ieradies Rīgā. Liepājas baznīcas ērģeļu būve viņam prasīja daudzus gadus. 1779. gada 26. augustā Konciuss savu 38 reģistru instrumentu oficiāli nodeva baznīcas ērgelniekam un skolas rektoram maģistram K. G. Kāckim un 2. septembrī no Liepājas aizbrauca. Pilsētai instruments izmaksāja tieši 2647 valstsdālderus un 66 vērdiņus.

Liepājas Trīsvienības baznīcas ērģeļu vēsture ar to nebeidzas. 1884. gadā Rīgas Doma baznīcā uzstādīja milzīgas ērģeles, kas ar saviem 127 reģistriem kļuva par lielākajām pasaulē. Rekords noturējās tikai vienu gadu, jo liepājnīki pierādīja, ka nav atteikušies no sava sacensības gara. 1885. gadā Grīneberga firma (Štetīnē) Liepājas Trīsvienības baznīcas ērģeles, kas 19. gadsimtā jau vairākkārt bija palielinātas, papildināja līdz 131 reģistram. Tikai 1912. gadā Liepājas ērģeles zaudēja pirmo vietu pasaulē, kaut gan arī šobrīd Trīsvienības baznīcas ērģeles ir lielākais instruments Padomju Savienībā un viens no lielākajiem Eiropā.

Pusgatavais baznīcas tornis tāds arī palika līdz 1866. gadam, kad puslīdz atbilstoši sākotnējam projektam uzmūrēja tā trešo un no metāla konstrukcijām samontēja ceturto stāvu.

Laiks pievērsties pašai celtnei. Kādā stilā tā būvēta, un kas ir projekta autors? Atbildēt nav viegli, jo šī problēma kopumā ir diezgan sarežģīta. Jau tika minēts mūrniekmeistars Johans Kristofs Dorns. B. Vipera grāmatā «Latvijas māksla baroka laikmetā» viņu atzīmē kā arhitektu. Dorns nebija arhitekts, viņš nebija

Apskatot
Trīsvienības baznīcu

pat būvmeistars. Arhitektu 18. gadsimtā bija maz, un šis apzīmējums zemēs, kur runāja vācu valodā, vairāk saistījās ar amatu galmā. Pilsētu arhitekti parasti tika saukti par būvmeistariem, arī izcilākais Rīgas klasicisma laika celtnieks K. Hāberlands, kurš bija mūr-

Trīsvienības baznīca sākotnējās apbūves vidū.
Foto ap 1870. g.

nieku cunftes loceklis. Slavenais Drēzdenes Frauenkirche autors Georgs Bērs oficiāli skaitījās tikai pilsētas namdarmeistars.

J. K. Dorns

Slēdzot darījumu Liepājas rātsnamā 1742. gada martā, J. K. Dorns apgalvoja, ka cēlis 17 baznīcas, Kēnigsbergas pili un «daudzas pilis un klosterus». ⁴⁵ Kēnigsbergas pili? Te runa var būt par tās austrumu korpusu, ko 18. gadsimta sākumā piebūvēja pēc J. Šultheisa fon Unfrīda projekta, varbūt arī par pils reformātu baznīcu, ko 1701. gadā sāka celt pēc arhitekta J. A. Nēringa meta. Nav šaubu, ka 71 gadu vecais meistars teicis patiesību. Kēnigsbergas būvē viņš bija darbojies, gan tikai kā projektu izpildītājs. Bet tas nenozīmē, ka Dorns nevarēja būvēt patstāvīgi. Jebkuram mūrniekmeistaram, stājoties cunftē, bija jāpierāda ne vien prasme pareizi iemūrēt ķieģeļus un izveidot, piemēram, krusta velvi, bet arī izstrādāt celtnes projektu, tātad vienlaikus būt arhitektam un mūrniekam. Vai šādu mūrniekmeistaru var uzskatīt par radošu cilvēku? Ko viņš vienkārši nokopēja no gatajiem paraugiem, ko sacerēja pats? Pret ideju un formu aizgūšanu mūsdienās izturas daudz neiecietīgāk nekā toreiz, baroka un rokoko laikmetā, kad galvenais bija celt, nedomājot par autortiesībām un licencēm. Ikvienu celtnieku rosināja ne tikai dzīvā būvprakse, kolēģu darbi vai ceļojumos redzētais. Bija pieejami daudzi gravēti meti un projekti, sākot no fantastiskām idejām līdz praktiskiem paraugiem. Tos varēja izmantot tieši, kombinēt vai uzlabot, rēķinoties ar konkrētu būvlaukumu, apkārtni, pasūtītāja gaumi un naudas maku. Tieši pēdējais apsvērums palaiķam jūtāmāk atšķīra arhitektu no mūrniekmeistara, kam nebija tik būtiska ēkas mākslinieciskā ideja. Talantīgi arhitekti bieži iemanījās pat valdošā despotisma apstākļos cīnīties par savām iecerēm un neļauties kompromisiem.

J. K. Dorns Liepājā ieradās ar vairākiem projekta variantiem. Mets, kuru liepājnieki bija izvēlējušies vispirms, kādreiz bijis ievietots Šmita dienasgrāmatas oriģinālā un kopā ar to gājis zudumā,⁴⁶ taču kādā vecā fotogrāfijā, kas atrodas Liepājas Vēstures un mākslas muzejā, šis projekta variants redzams. Salīdzinot metu ar uzbūvēto baznīcas ēku, atklājas, ka sākotnējā izvēle nav bijusi nedz drosmīga, nedz noturīga. Projektā ir jūtamas atšķirības no otrā, realizētā varianta. Dorns te zīmējis diezgan ikdienišķu Ziemeļaustrumeiropas luterāņu baznīcu. Tādu to varētu iedomāties vienalga kur — Kopenhāgenā, Kēnigsbergā vai Koburgā. Stāvs mansarda jumts, viegls barokāls tornis ar divām galerijām šo ēku bez kādām problēmām ļauj iekļaut jebkuras šīs pilsētas apbūvē. Arī Latvijā līdzīgs risinājums nebija svešs, kupolus ar galerijām varēja redzēt ne tikai Rīgas Pētera baznīcā, bet arī Liepājai daudz tuvākajās Zlūkās. Dornam par paraugu būs kalpojis 1702. gadā pabeigtais Tiltzītes (tagad Sovetska) vācu draudzes baznīcas tornis. Vienāda ir to trīspakāpju kompozīcija, kupolu spēcīgais profilējums un pat tāda detaļa kā viens uz bumbām novietots kupols.⁴⁷ Bet varbūt Tiltzītes baznīcas torņa nezināmais cēlājs bijis pats Dorns?

Grūti pateikt, kas mudinājis liepājniekus celtniecības gaitā mainīt projektu. Būve nobeigta pēc Dorna zīmētā otrā varianta, kas redzams ne tikai dabā, bet arī K. L. Teča grāmatai pievienotajā vara gravīrā. Stāvo mansarda jumtu nomainījis ļoti lēzens, kuru gandrīz aizsedz akmens balustrāde, bet torņa kupolu vietā projektā paredzētas vēl divas pakāpes. Tieši šo izmaiņu dēļ Trīsvienības baznīca ir tik savdabīga, un tai ir īpaša vieta Latvijas arhitektūras vēsturē. Kā jau teikts, liepājnieki vēlējās kaut ko tādu, no kā aizrautos elpa gan hercogistes galvaspilsētai, gan visai Kur-

J. K. Dorna
divi baznīcas projekti

zemes muižniecībai, kas vēl aizvien prata būvēt tikai sensenās, tradicionālās baznīcas — ar gludām sienām, dziļām logu ailām, stāvu kārniņu jumtu un torni, kas bija vainagots ar zemu piramidālu jumtiņu vai slaidu gotisku smaili. Un liepājniekiem viņu iecere izdevās. Viņi pirmie 18. gadsimta Latvijā spēja tikt pāri vietējo tradīciju un aizspriedumu žogam, radīt Liepājā ēku, kas atbilda tā laika Ziemeļeiropas arhitektūras līmenim. Tas tomēr nenozīmē, ka Dorns izdomājis kaut ko nebijušu. Arī projekta otrais variants bija noteiktu paraugu iespaidots, tikai šoreiz Dorns tos bija meklējis Prūsijas oficiālajā galma arhitektūrā. Un, lūk, tā jau ir tēma par stila jautājumiem.

Parasti runā par baroku, klasicismu un citiem stilkiem, lietojot šos apzīmējumus ar tādu noteiktību un drosmi, kas vairāk būtu vietā, nosaucot strikti klasificējamās augu vai dzīvnieku sugas. Tieši jēdziens baroks slēpj sevī tik daudz pretrunu, ka tikai nedaudzas celtnes — izteikti profesionāli būvētas un greznas — var uzskatīt par baroka etalonu. Atmetot dažādu zemju ekonomiskās, sociālās, politiskās, nacionālās un klimatiskās atšķirības, paliek baroka arhitektūras ārējā, formālā puse, kas pakļauta vienam noteikumam — ordera sistēmas lietošanai. Barokam, tāpat kā renesansei pirms tam un klasicismam pēc tam, raksturīgas ir kā tās pašas piecu orderu kolonnas, tie paši antablementi, kaut gan rezultāts ir gluži cits. Meklējot antīkās arhitektūras līdzsvaru un harmoniju, renesanse un klasicisms orderi iespiež noteiktos proporciju rāmjos. Baroks tos pašus piecus orderus izmanto pretējam uzdevumam — lauzt slo dzes un balsta sakarības, kāpināti demonstrēt katras atsevišķās daļas izteiksmīgumu. Arhitektūra kļūst kustīga un plastiska, celtnieki rotājās ne tikai ar ordera sīkdaļām, bet pašas būvmasas placina, spaida un šķeļ. Taču šis vienkāršotais baroka formālās izpaus-

mes skaidrojums attiecināms uz Itālijas, Dienvidvācijas, Austrijas arhitektūru. Francijā, Anglijā, Holandē, Ziemeļvācijā turpretī atrodamas celtnes, kuras neatbilst šādam priekšstatam par baroku. Lielas, gludas plaknes, lēzeni pilastrī, ritmiski, rāmi izvietotas kolonnas, sīki profilētas dzegas. Tās ir celtnes, kuru stabilitāte, miers un svinīgais cēlums drīzāk liek domāt par klasicismu. Tiešām, daļa no tā, kas laika ziņā ietilpst baroka robežās, patiesībā pieder dažādām klasicisma izpausmēm.

Var rasties jautājums, kāpēc tiek runāts par baroku, apskatot celtni, kas ierindojas starp rokoko laikmeta pieminekļiem. Rokoko nespēja radīt patstāvīgu arhitektonisku ideju, tas galvenokārt sevi izteica dekoratīvajā mākslā. Celtnu ārpusē parasti palika barokāla, un tikai atsevišķi rotājumi vēstīja par rokoko klātieni. Tā bija arī Liepājā.

Mūs var interesēt mākslinieciskā vide, no kuras nāca J. K. Dorns. Prūsija, kas 1701. gadā devusi nosaukumu veselaj karalistei, sākumā bija tikai province Brandenburgas kūrfirsta valstī, kuras galvaspilsēta bija Berlīne. Tur valdošā galma māksla pēc Francijas parauga mēģināja apvienot masīvu un efektīgu romisko baroku (A. Šlīters) ar vēsu, nosvērtu klasicismu, ko pārstāvēja arhitekti Johans Arnolds Nēringa un Žans de Bots, atturīgās un pilsoniskās Holandes celtniecības skolas sekotāji. Dorna izpratne bija veidojusies uz šo iespaidu pamata un saskarē ar Prūsijas baroka būvēm. Iespējams, ka viņš realizējis gan Nēringa metu reformātu baznīcai Kēnigsbergas pils, gan arī citus šo autoru projektus Austrumprūsijā. Dorns nepašaubāmi redzējis arī A. J. Nēringa un J. Eozandera fon Gētes celto Šarlotenburgas pili Berlīnē, kuras divpakāpju logu kārtojums, sienu dalījums ar korintiskām puskolonnām un jumta balustrādes siluets atbalsoja arī Trīsvienības baznīcas arhitektūrā. Tāpat daudzpa-

**J. K. Dorns —
avoti un ietekmes**

Trīsvienības baznīcas rietumu portāla fragments — Ticības alegorija.

kāpju torni Prūsijas baroka celtnēs bija labi pazīstami. Par paraugu tiem kalpoja A. Šlītera projektētais Moneņu tornis Berlīnē, kurš autoram pašam gan sagā-

dāja tikai nepatikšanas, — 1707. gadā tas nelaimīgi sagāzās. Tomēr ideja izrādījās auglīga, un to izmantojuši daudzi 18. gadsimta arhitekti; arī Potsdamas

Trīsvienības baznīcas rietumu portāla fragments — bērna figūra.

garnizona baznīca (arh. P. Gerlahs, 1731—1735) vai Sv. Gara baznīca turpat (tornis — J. F. Grēls, 1727) varēja noderēt Dornam par iedvesmas avotu.

Bez tiešiem iespaidiem Dornu nepārprotami ietekmējuši arī teorētiski sacerējumi un vispirms — arhitekta Leonharda Kristofera Šturma divas grāmatas, kas iznāca 1712. un 1718. gadā. Šturma iecienīto balustrādi, fasādes dalījumu ar lielajiem pilastriem, kuru starpās divās rindās kārtojās logi ar stingri iezīmētām apmalēm, var atrast arī Dorna Trīsvienības baznīcā. Tāpat vairākpakāpju tornis atrodams Šturma projektos.

Dorns ir pārņēmis kaut ko no Šturma fasāžu kompozīcijas, no detaļām, kopīgās noskaņas, taču ne pašu galveno — plānu un būvmasu kārtojumu. Šturma teorijas būtība slēpjas tieši plānojumā, tā atbilstībā būves uzdevumam. Un luterāņu baznīcā šis uzdevums bija sasniegt pēc iespējas labāku redzamību un dzirdamību, baznīcēnu piesaistīšanu dievkalpojuma centram. Tā kā vienbrīd šis centrs bija altāris, bet drīz pēc tam — kancele, radās ideja tos abus apvienot vienā veselā. Izveidojās tā sauktais kancelaltāris, kura apakšējā daļā mācītājs notur liturģiju, bet pēc tam uzkāpj kancelē, kas atrodas tieši virs altāra galda. Dažkārt augšā vēl pievienoja ērģeles, un tad baznīcēni varēja koncentrēties uz vienu vietu visā dievkalpojuma laikā. Taču, ja šādu kancelaltāri, kā parasti, novieto vienā baznīcas galā, tad tas ir slikti saskatāms, un mācītājam nav kontakta ar draudzi. Tāpēc Šturms mainīja arī baznīcas plānu. Viņa paraugzīmējumos nav nevienas vecā tipa baznīcas — ar izstieptu draudzes telpu un nodalītu altārgalu. Viņa plānojumi ir centrāli — kvadrātiski, apaļi vai poligonāli, vai arī taisnstūrveida, bet ar ieeju no sāniem un kancelaltāri telpas vidū. Lai dievkalpojuma norisi vēl vairāk piesaistītu centram, telpai visapkārt cēla luktas,

reizēm pat vairākos stāvos. Tādējādi baznīca no svēt-
nīcas kļuva par arēnu priekšnesumam ar mācītāju
vidū.

Tādas pārāk krasas un racionālas idejas palaikam
biedēja pilsoņus. Dorns, šķiet, neuzdrošinājās jauno
domu likt priekšā liepājniekiem. Viņa projekts īpat-
nējā kārtā apvienoja moderno telpas centrālisma
ideju ar vecveco priekšstatu par to, kā jāizskatās kā-
rtīgai baznīcai. Liepājas Trīsvienības baznīca plānā ir
taisnstūrīgs ar šķērsjomu vidū. Tas šķietami iezīmēja
«šķērsbaznīcas» ideju, taču patiesībā kalpoja tikai
divām sānu ieejām un luktu ievietošanai. Tāpat iznāca
ar kancelaltāri: sākotnēji tik tiešām bija paredzēts
kanceli novietot altāra centrā. Altāra retabla aizmu-
gurē joprojām redzamas glītas pildiņu durvis, taču
nekrāsotas un nelietotas. Tāgad liepājnieki tomēr ne-
bija sadušojušies un pēdējā brīdī nolēmuši kanceli
novietot pēc vecās tradīcijas — pie staba.⁴⁸

Trīsvienības baznīcas telpisko ieceru vēl nāksies
pārrunāt turpmāk, — šobrīd te vienīgi noskaidrots
Dorna projekta raksturs un vieta tā laika meklējumu
vidū, viņa svārstīšanās starp progresīvām idejām un
tradīciju, starp radīšanu un atdarināšanu.

Pirms ieejam Liepājas Trīsvienības baznīcā, jāap-
stājas pie akmenī kaltajiem portāliem. Galvenais no
tiem atrodas rietumu pusē, torņa pakājē. Portāla divas
korintiskās kolonnas nes lauztu frontonu, kura vidū
atrodas Liepājas ģerbonis, abpus ieejai uz postamen-
tiem paceļas divas figūras. Tās ir Ticības un Mīlestī-
bas alegorijas, ko attēlo divas rokoko dāmas. Orna-
menti, dekoratīvās vāzes, putti, kas pietur ģerboni,
abas sieviešu figūras veidotas droši, pārlicinoši un
eleganti. Abi sānu portāli vienādi. Kaut gan tie ir bez
apažskulptūrām, tomēr te ir apbrīnojami smalki un
skaisti reljefi, kuros spārnoti putti lidinās virs rokaja
volūtām, pieturēdami grozus ar rozēm.

Trīsvienības baznīcas
portāli

Trīsvienības baznīcas dien-
vidu portāls.

Logus rotā triju dažādu veidu akmenskalumi. Segmentveida frontonus — simetrisks rokoko ornaments, viegli ieliektos frontonus — bērnu galviņas, bet augšējo logu ierāmējumus satvēris liels rokaja gliemežvāks.

No profesionālā viedokļa Trīsvienības baznīcas portāli ir visspožākais, kas atrodams Latvijas akmens skulptūrā vēsturisko stilu laikmetā. Tā ir ieviesta māksla. Tēlnieki atbrauca, izpildīja pasūtījumu un aizbrauca, Latvijā bez šiem portāliem atstādami vēl mazu «gadījuma darbiņu» — virtuozos akmens kalumus Apriķu muižas dzīvojamās ēkas frontonos, ko atšķirībā no Liepājas nav skāris laikazobs, toties jo vairāk bojājusi cilvēku nesapratne.⁴⁹

Domājams, ka pilsētas izdevumu grāmatā 1745. gadā minētā Johana Bernharda Otenbergera vārds piederējis nevis vienkāršam akmeņkalim, bet tēlniekam. Kas bija pārējie akmens kalumu autori? Visticamāk, arī viņi nāca no Austrumprūsijas, taču to darbības pēdas pagaidām nav atrastas.⁵⁰

Sobrīd celtnes fasādes ir pelēkas, vairākkārt labotas ar kaļķu un cementa javu. J. Bernulli aprakstījis, ka 18. gadsimtā visa celtnes bijusi dzeltena, bet pilastri, dzegas, balustrāde un portāli — spoži melni. Mums tā šķiet pārmērība un bezgaumība, bet laikmets tiecās pēc krāšņā un efektīgā, akmens dabīgais pelēkums to neapmierināja.

Ieejot ēkā caur rietumu portālu, acumirkļi skatīnam paveras varenās telpas piesātinātība. Tiešām, tā ir parādes māksla, rokoko laikmeta galma mākslas paveids, kas apžilbina ar greznību. Kādi tur vairs Šturma traktāti, kādi apsvērumi par luterāņu dievkalpojuma koncentrēšanu ap vienu vietu: kulta māksla te novirzījies tik tālu no sava tiešā uzdevuma kā vēl nekad pirms vai pēc tam. Baznīca šķiet kā daļa no milzu rezidences, kur galms ierodas uz dievkalpojumu ar to pašu rokoko laika vieglumu, kā dodoties uz vakariņām, kāršu spēli vai kārtējo operas izrādi. Tomēr Liepājas Trīsvienības baznīca, kaut arī jo bieži pieredzējusi galma viesošanos, bija tīri pilsoniska būve.

Interjers

Trīsvienības baznīca. Iekšskats uz austrumiem.

Evaņģēlists Jānis Trīsvienības baznīcas altāra retablā.

Trīsvienības baznīcas altāris. 18. gs. 50. g.

Tie ir pirmie un vispārīgie iespaidi. Sākotnējais iekārtas priekšmetu izvietojums baznīcā bijis cits, tuvāks «uzveduma» principam. Tikai 1865.—1866. gadā remonta laikā altāris ticis atbīdīts pie

austrumu sienas. Sākotnēji tas atradies starp abām pirmajām austrumu daļas kolonnām. Līdz ar to telpas iekārta bijusi kompozicionāli sablīvētāka. Altāra mala skārusi hercoga ložu, zem kuras atradies cunftu vecāko sols. Ložai iepretī pacēlās kancele, bet līdzās, tieši baznīcēnu soliem priekšā — rātskungu sēdekļi ar grieztu baldahīnu. Šturma pieprasītais klātbūtnes efekts, uzveduma princips bija nodrošināts, taču — tikai nelielam cilvēku skaitam. Hercogs ar galmu savā ložā, rātskungi un cunftu vecākie savos solos tik tiešām skatījās mācītājam mutē un it kā kļuva par ceremonijas līdzdalībniekiem. Pārējie draudzes locekļi bija vairāk attālināti no visa notiekošā, jo telpas dekorācija tiem aizsedza pašu mācītāja darbošanos.

Sānu luktas sākotnēji bijušas izbūvētas kā atsevišķi balkoni, kas iekārti sānu jomu kolonnās. Divstāvu luktas bijušas arī abpus altārim.

1865.—1866. gadā atsevišķās luktas tika nojauktas un uzbūvēts tagadējais vienlaidu balkons, kā arī likvidēts rātskungu sola baldahīns. Altārim atkāpjoties, iekārtas priekšmeti tika izvietoti retāk, atrauti cits no cita, iekštelpa kļuva pārskatāma un klasiskāka. Pašreizējais telpas izskats ir tik pierasts un pārliecinošs, ka grūti iedomāties citu. Un tomēr nedaudz jānozēlo, ka vairs neredzam kādreizējo dinamisko sablīvētību, tik krāšņu un atraisītu, īsti 18. gadsimta gaumē.

Altāra retabls ir 13 metrus augsts un līdz ar to lielākais Latvijā, tas pārspēj pat Sefrensa darināto Annas baznīcas altāri par trim metriem. Kompozīcija tam tradicionāla. Četras kolonnas balsta antablementu, kura centrā Trīsvienība saules staru vainagā zem varēna baldahīna. Līdzīga iecere 17. un 18. gadsimtā variēta bez gala, tā nākusi no katoliskajām dienvidu zemēm. Tur altāra centrālajā daļā parasti atrodas

Ornamentāls kokgriezums altāra retabla malā.

Trīsvienības baznīcas kanceles podija balsis.

Trīsvienības baznīcas kanceles jumtiņa figūra «Āfrika».

liela glezna, ap kuru grupēti dažādu svēto skulpturāli tēli. Te altāra retabla centrs pašaurš sakarā ar sākotnēji iecerēto kanceles vietu, bet četras monumentālas figūras abpus centram attēlo evaņģēlistus — Lūku ar vērsi, Mateju ar eņģeli, Jāni ar ērgli un Marku ar lauvu.

Vairākkārt pieminēta Trīsvienības baznīcas savrupā vieta Latvijas mākslas mantojumā. Tas vēlreiz jāuzsver, runājot par altāra skulptūrām, kuru tehniskā izpildījuma augstā meistarība un stilizācijas spožums pārsteidz.

Ļoti pārdomāti te savienotas itāļu baroka skulptūru elegantās pozas, nevērīgi plīvojošie apmetņi ar jutīgu reālismu ķermeņa daļu attēlojumā. Nekas nav paviršs, sasteigts. Evaņģēlisti raugās no postamentiem skarbi, ar lielu iekšēju spriegumu sejās, bet līdzās spārnots eņģelis Matejam virs galvas — viena no tām puskaillajām, jutekliskajām būtnēm, kas piešķir baroka un rokoko mākslai dzīvīgumu un cilvēciskumu. Trīsvienības baznīcas retabla skulptūrām nav baroka tēlu pārlietu eksaltētās noskaņas, figūras ir mierīgākas un apgarotākas, vieglākas un trauslākas.

Interesanti attēlots Kristus. Retabla centrā pie krusta tas veidots bez lieka dramatisma un nāves šausmām. Ķermeņa muskulatūra anatomiski tikpat precīza, cik manierīgi un skaisti tā stilizēta. Te vairāk nekā jebkur citur izpaužas jaunā rokoko izjūta — bailes no neglītā un šausminošā, patika visu esteti-zēt un pārvērst rotaļā: arī krusts, nāves rīks, te pārvērties jaukā un greznā rokoko lietīnā. Savadabīgs, baroka patētiskajai nosacītībai neatbilstošs ir Kristus attēlojums Trīsvienības grupā. Te viņš parādās romantiski izteiksmīgs, uztraukts, puspavērtu muti, it kā gribēdams kaut ko teikt, viņš ar pirkstu norāda uz Trīsvienību.

Reālistisks un reizē rokoko plastikai pakļauts ir mazais eņģelītis uz menzas, kas ar rokā satverto ābolu simbolizē Ādama grēkā krišanu.

Eņģeļa figūra virs evaņģelista Mateja Trīsvienības baznīcas retablā.

Altāra retabls ir pārsteidzoša rokoko ornamenta enciklopēdija, tajā atrodamas gandrīz visas tā formas un attīstības pakāpes. Protams, tik lielu dekoratīvu ansambli nevarēja izgatavot viens cilvēks. Tā varēja būt darbnīca ar savu meistarū, kurš pats gan deva metus palīgiem, gan veica atbildīgākos darbus. Pasūtījumus varēja izpildīt arī dažādi meistari vai darbnīcas. Ansambļa sastāvdaļu risinājumā redzami vairāku atšķirīgu meistarū rokkrasti. Ornaments viņi nav paši sacerējuši. Arī dekoratīvā māksla, tāpat kā arhitektūra, balstījās uz grafisku paraugu izmantošanu. Redzams, ka Liepājas Trīsvienības baznīcas cēlājiem bijuši pieietami visai dažādi gravīru krājumi.

Viens no meistariem mīlējis sīkas detaļas, ļoti rūpīgu izpildījumu un izvēlēties franču rokoko ornamenta paraugus. Tie ir retabla četru kolonnu postamentu rotājumi, kas griezti stingri simetriski un līdzīgi cits citam. Centrālais elements tiem ir palmete, to ietver akanta lapiņu vijumi, kas nobeigumā izliecas S veidā. Šis pats meistars griezis arī filigrāno frīzes ornamentu ar rokaju un puķu vijumiem. Tas ir pats smalkākais griezums šajā baznīcā un pēc sava rakstura atgādina piļu kokgriezuma paneļu rotājumus. Griezumam ir tik detalizēts un sīks, ka lielā baznīcas ansambli kļūst gandrīz neiederīgs un mērogam neatbilstošs.

Tieši pretējs stils piemīt meistaram, kas taisījis altāra sānu rotājumus un rokajus virs Jāņa un Mateja galvām. Viņš izmantojis dienvidvācu rokoko ornamentu, kurā atšķirībā no iepriekšējā piemēra tikpat kā netiek lietotas akanta lapas, bet gan cits rokoko dekora elements — caurumoti, dematerializēti gliemežvāki. Vijīgu dabas motīvu vietā nākusi abstrakta, spuraina, ribaina un asakaina matērija. Tā vienkāršoti var raksturot atšķirību starp franču un dienvidvācu ro-

koko. Pēdējo popularizēja Augsburgā izdotu gravīru sērijas, kur īpaši izcēlās grafiķi Johans Nilsons, Francis Hābermanis un Jeremija Vaksmūts. Tās ir vistuvākas Trīsvienības baznīcas retablela sānu rotājumu stilam.

Virtuozs ir sarežģītais ietvars altāra vidusdaļā ap krucifiksu, tas ir tuvs postamenta un frīzes ornamenta autora manierei.

Neapšaubāmi vienā rokrakstā veidota kancele, biktssols un ērģeļu luktas. Te meistars ir bijis gluži apmāts no rokoko iespējām un pilnīgās brīvības. Ikviens taisnā līnija saliekta, viss svārstās, lokās un plūst, bet ornaments kā mazas liesmiņas aplaiza katru šķautni, apskrien katru plakni. Kokgriezējs pārsteidzoši izteiksmīgi saliedējis formu ar ornamentu: gald-

Ornamentāls kokgriezums
altāra centrā.

Kancele

Trīsvienības baznīcas kan-
cele. J. Slavičeks (?).
18. gs. 50. g.

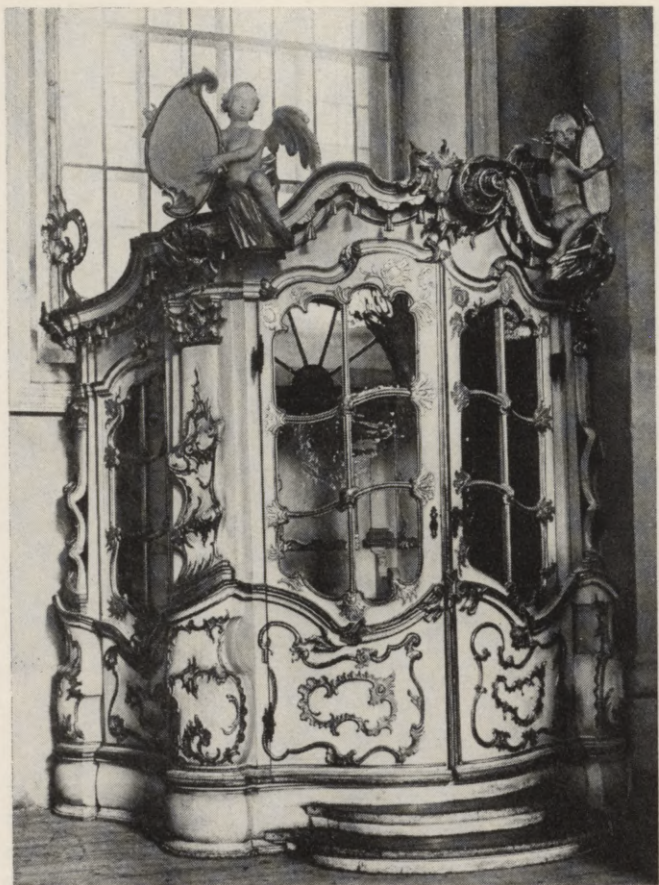
nieciskais, tēlnieciskais un ornamentālais te nav jū-
tami paši par sevi, tie prasmīgi apvienoti un pakļauti
cits citam. Tieši šajā viengabalainībā slēpjas autora
spēks.

Kanceles kompozīcijā skaisti apspēlēta gliemež-
veida volūta. Uzejas kāpnes mīksti vijas ap kolonnu,

līdz kanceles podijā it kā satinas sevī. Figūra, kas uz pirkstu galiem balsta kanceles masu un ko ietver trauslas rokaju stīgas, veido skaistu pāreju uz leju — tas ir ne īsti atspajds, ne īsti apakšā piekārts rotājums. Atbilstoši rokoko mākslas izjūtai te nav ne vielskuma, ne smaguma, viss ir šķietams un grasās atrauties no zemes. Mazajiem zvaniņiem, kuri apjož kanceles jumtiņu, jāspēlē viegla melodija, kamēr, uzmetušies uz jumta malas, eņģelīši, četrus pasaules daļu pārstāvji, daļa četrus kontinentu kroņus.

Trīsvienības baznīcas kanceles podija fragments. J. Slavičeks (?). 18. gs. 50. g.

Trīsvienības baznīcas biktssols. J. Slavičeks (?). 18. gs. 50. g.

Trīsvienības baznīcas biktssols ir viens no pievilcīgākajiem rokoko priekšmetiem Latvijā. Kopējā uzbūve tam stingra, biktssols atgādina lielu vitrīnu, toties tā ornaments ir nevaldāmi trauksmais. Izliektas

un ieliekta līknes izteikti nevērīgi saliktas cita citai galā, bet tieši šī materiālā iemiesotā steiga, zūdošais, skrejošais simbolizē rokoko mākslu tās galējībās.

Biktssolam saglabājušies vecie, lāsumainie stikli. Tikpat paklausīgs kā pirms 200 gadiem durvis atver un aizver rokturis, kam piešķirts maza delfīna izskats. Trīsvienības baznīcā pārsteidz ne tikai mākslas augstais līmenis, bet arī tās saglabāšanās. Visus iekārtas priekšmetus klāj sākotnējais zeltījums, tas pats, ko tik centīgi un ilgi bija klājis meistars J. Endress. 1767. gadā viņš pabeidzis zeltīšanas darbus Rundales pilī, līdz 1771. gadam strādājis Jelgavas pilī, tad devies uz Liepāju.

Biktssolam iepretī atrodas bijusī hercoga loža. Domājams, ka tā radusies nedaudz vēlāk nekā pārējā iekārta. 1758. gadā, kad notika baznīcas iesvētīšana, Kurzeme tikko bija dabūjusi jaunu hercogu, Polijas karaļa Augusta III dēlu Kārli. Kā liecina Bernulli 1778. gada apraksts, hercogs Kārlis Trīsvienības baznīcā sēdējis krēslā. Jāsecina, ka hercoga ložas tolaik vēl nav bijis. Visticamāk, ka tā celta tikai pēc hercoga Ernsta Johana atgriešanās Kurzemē 1763. gadā. Turklāt ložas augšdaļā Kurzemes ģerbonī ietverts Bīronu ģerbonis, un nav nekādu pazīmju, ka te kaut kas būtu pārveidots, nomainot hercoga Kārļa heraldiku. Ložā izmantoti citi ornamentēšanas paņēmieni nekā altārī, kancelē vai biktssolā. Te kopā strādājuši vairāki kokgriezēji. Sevišķi smalki veidotas ložas logu apmales.

Zem hercogu ložas līdz pat altāra sienai rindojas soli, kuru ornamentī jau pazīstami, jo tos darinājis kanceles un biktssola autors ar raksturīgajām, trīsstūrveidīgajām rokaja gliemežnīcām kartušu stūros.

Vēlreiz šie paši paņēmieni, tikai smalkāki un detalizētāki, atkārtojas ērģeļu luktās. Te atkal lietots īpatnējais paņēmiens vienu rokaja ierāmējumu ietvert

Hercoga loža

Trīsvienības baznīcas her-
coga loža. 18. gs. 60. g.

otrā, savā starpā tos nemaz nesaistot — tas rada interesantu, nemierīgu ritmu. Luktas šķiet kā atritinātas kanceles uzejas margas, kas pakļautas balkona spraigajam izlocījumu ritmam.

Ērģeļu prospekts, domājams, saglabājies no pirmajām, Joahima būvētajām ērģelēm, kuras izmēru ziņā bija tuvas Konciusa instrumentam (vienām 36, otrajām — 38 reģistri). Tāpēc jādomā, ka prospekts nav taisīts no jauna; arī Bernulli 1778. gadā to piemin. Kā tas parasts baroka ērģeļu fasādes kompozīcijā, daļa stabuļu grupētas uz āru izvirzītos puslokos, kas kārtoti pamīšus ar taisnām plaknēm. Šādi pusloka grupējumi ir pieci, turklāt malējie izvirzīti vēl vairāk un augšdaļā izcelti ar divām dabīgā lielumā grieztām zeltītām ērģeļu figūrām: vienam rokās arfa, otram — lauta. Muzicēšanā piedalās vēl divi lieli un divi mazi uz dzegām un rokaju volūtām sēdoši ērģeļi. Figūru tipāžs un maigi atturīgā noskaņa atgādina altāra ērģeļus, taču meistara rokkraksts ir cits. Kaut gan pozas ir atraisītas, pārlicinošas un graciozas, locekļi tomēr veidoti rupjāk.

Kopumā šīs figūras pārāk neizceļas, jo prospekta iecerē virsroku ņem spēcīgais masu sadalījums un it īpaši — ornamenti. To veido it kā tie paši rokaji, kas iepriekšējos iekārtas priekšmetos, taču atkal gluži jaunā un negaidītā veidā. Ja daļa retabla rokaju ir ribaini un asakaini, tad ko lai saka par šiem dzelkšņainajiem izaugumiem, durstīgajiem skrimšļiem, kas noslēgtā kustībā virpinās ap sevi, žņaudzot cits citu, vijoties un atliecoties un tā arī neatrodot izeju no šī pineklīgā labirinta? Lieli un atrotījušies ir rokaja gliemežvāki, kas balsta visus piecus stabuļu puslokus. Bet arī te, it kā slinki un mierīgi, lielie rokaji kā milzu moluski, šķiet, pavērušies tikai uz brīdi — lai sakamptu, aprītu un atkal satītos sevī. Tā dīvainā rokaju matērija dzīvo savu divdabīgo dzīvi, pilnu nemiera un kaut kādu neizteiktu draudu.

Ērģeļu zeltījums lieliski saglabājies, pat par spīti tam, ka garlaikotie koristi palaikam šur un tur ar adatu ieskrāpējuši savus uzvārdus. Abpus vecajam

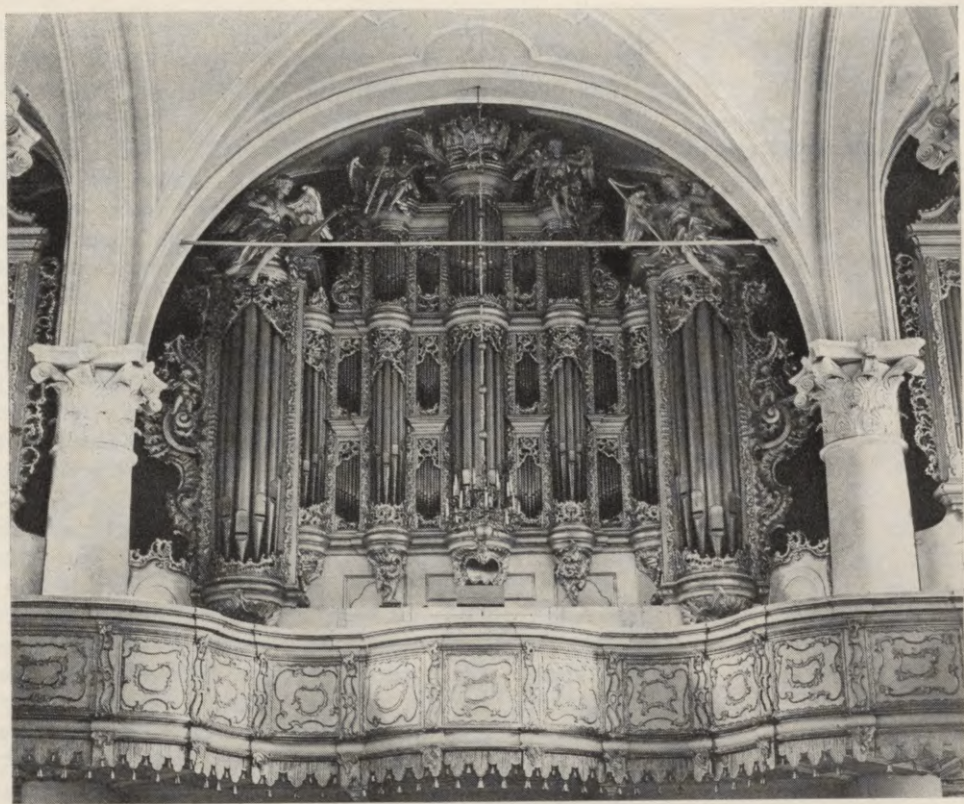
ērgļu prospektam atrodas divi tā papildinājumi, kas, samērā centīgi iekļaujoties stilā, darināti vienlaicīgi ar instrumenta paplašināšanu 1885. gadā.

Celtnes iekšējā arhitektūra

Pati baznīcas arhitektūra, proti, trīsjomu halle ar sešiem kolonnu pāriem, pretstatā ņirbošajam rokoko zeltam liekas pavēsa un pasausa. Tomēr īpašas pret-runas te nav. Trīsvienības baznīcas iekšējā, tāpat kā ārējā, arhitektūra ir vēlīns baroks ar noslieci uz klasicismu. Protestantiskajās Ziemeļeiropas baznīcās iekštelpa parasti saglabāja savu nopietnību, pat skarbumu, un rokoko iekārta palika kā tāds virsū uzlikts garnējums. Velves rotājošie profilētie apmetuma pusapji vai segmenti, kas savstarpēji krustojas un mijas ar taisniem elementiem, aizgūti no dzīvojamu telpu griestu noformējuma, kāds bijis ļoti izplatīts visā 18. gadsimta pirmajā pusē un kuru tikai pamazām izskauda tīrs rokoko ornaments. Baznīcas iekštelpas sienu dekorā rokoko parādās vienīgi meistari-gajās galviņu grupās virs logu ailām, to autori neapšaubāmi tie paši, kas darinājuši fasādes akmenskalumus. Pārējos apdares darbus veikuši apmetēji, kuri gan strādājuši rūpīgi, taču bez īstas stila formu izpratnes. Īpatnēji grafiski un plakani ir korintisko kolonnu kapitēļi. Apmetēji atstājuši arī nelielu piemiņas zīmi. Tas ir skulpturāls klišēris ziemeļu sān-joma vidū uz konsoles pie velves jostas. Pēc tradīcijas klišēri veidojuši apmetēji, kam nācies strādāt svētkos — zaļajā ceturtdienā, īsi pirms lieldienām.

Kokgriezumu autoru problēma. J. Slavičeks

Bet kas gan ir darinājis šos rokoko kokgriezuma mākslas brīnumus? Šobrīd atbildēt var tikai daļēji. Liepājas pilsētas izdevumu un vācu draudzes baznīcas grāmatas min tikai viena tēlnieka vārdu. Jozefs Slavičeks (*Slawitzek*, arī *Slawitzky*, *Schlawitzky*). Taču arī viņa vārds pirmo reizi parādās tikai 1757. gadā, pēc tam kad lielākā daļa darbu baznīcā bija nobeigti. Pirms tam atzīmēti tikai būves kopējie iz-

devumi. 1757. gadā pilsētas rāte Slavičekom samaksājusi par pilsētas ģerboņa izgatavošanu rātsnamam, 1762. un 1770. gadā viņš saņēmis nelielas summas par darbiem Trīsvienības baznīcā. Zināms arī, ka 1757.—1759. gadā šis meistars darinājis visu kokgriezumiem rotāto iekārtu Blīdenes baznīcai. Tas nebija nekāds nieka darbs, turklāt iekrita laikā, kad

Trīsvienības baznīcas ērģeļu prospekts ar luktām.
18. gs. 50. g.

J. Slavičeka
iespējamie darbi Kurzemē

Trīsvienības baznīcā darbi iekštelpās tuvojās nobeigumam.

Pēc Blīdenes pasūtījuma izpildīšanas J. Slavičeks apmeties uz dzīvi Liepājā. No 1773. līdz 1784. gadam baznīcas grāmatās atzīmēts, ka viņš kristijis sešus bērnus un bijis precējies ar liepājnieci Mariju Elīzabeti Polenu. Lai paēdinātu savu bērnu pulciņu, Slavičekom vajadzējis krietni strādāt. Taču par vēlāko gadu darbiem nekas nav zināms. Baznīcas grāmatās Slavičeks saukts par tēlnieku (*Bildhauer*), un viņa uzvārdam vienmēr pievienots «kungs», kā to darīja tikai Lielās ģildes locekļiem. Tas liecina, ka meistars bijis cienīts un darbojies savā profesijā. Ja Liepājas novadā izdotos atrast baznīcu kokgriezumus, kas stilistiski būtu saistāmi ar kādu no Trīsvienības baznīcas iekārtas priekšmetiem, tad rastos iespēja pateikt, ko īsti Trīsvienībā darinājis Slavičeks un vienlaikus — ka viņš ir autors līdz šim anonīmajiem Kurzemes kokgriezumumu ansambļiem. Un tiešām, tādi kokgriezumi ir atrasti. Diemžēl vairs ne Blīdenē, jo baznīca tika sagrauta Lielā Tēvijas kara laikā, bet Slavičeka grieztā iekārta jau 1875. gadā bija nomainīta ar eklektisku darinājumu. Tā ir zudusi atslēga tēlnieka stilistikas atšifrēšanai, kas ļautu viņu vienlīdz droši atpazīt jebkurā kokgriezumā. Taču, arī tieši salīdzinot Liepājas Trīsvienības baznīcas un citus Kurzemes roko pieminēto, varam izdalīt grupu kokgriezumumu, kas nepārprotami pieder vienam autoram. Pašā Liepājā tās ir ieejas durvis dzīvojamā ēkā Stendera ielā 13^a un katoļu baznīcas vecā kancele. Liepājas rajonā tā ir Cīravas baznīcas iekārta, Kuldīgas rajonā — Ēdoles baznīcas luktas, biktssols, ērģeļu luktas un ērģeļu prospekts, Lipaiņu baznīcas altāris, Kuldīgas katoļu baznīcas sānu altāri, ērģeļu prospekts un altārtelpas barjera, Ventspils rajonā — Zlēku baznīcas sānu luktas. Šie kokgriezumi stipri

atgādina Trīsvienības baznīcas kanceli, biktssolu un ērģeļu luktas. Līdzība gan nav tik absolūta kā šim tēlniekam piedēvējamo Trīsvienības baznīcas iekārtas priekšmetu lokā. Pirmkārt, lielos pasūtījumus viņš nevarēja izpildīt viens, otrkārt, jūtamu iespaidu atstājusi rokoko stila vispārējā attīstība. Un tomēr visur jūtams viena autora rokraksts, autora, kas savas darbības spožākajam sasniegumam Trīsvienības baznīcā palicis uzticīgs visu mūžu.

Kuldīgas katoļu baznīcas, Cīravas, Lipaiķu altāri (1775., 1781. un 1783. g.) ļoti vienkāršotā veidā atkārtoti Trīsvienības baznīcas vareno paraugu. Augšā tie noslēdzas ar baldahīnu, vienīgi Cīravas baznīcā tas atrāvies no altāra retabla un pacēlies uz atsevišķi stāvošām kolonnām, bet Lipaiķos sarucis un piespiedies cieši pie griestiem. Cīravā ir septiņas skulptūras, bet Kuldīgā un Lipaiķos tikai divas (centrālā daļa 19. gadsimtā Lipaiķos aizvietota ar gleznu, domājams, ka sākotnēji tur bijis krucifikss), taču skulptūru mērogs attiecībā pret kopējo uzbūvi vienāds. Līdzīgs arī figūru nostatījums, kustības, kas viegli vērpjas pa diagonāli, pastrupās proporcijas. Sejas aizgūtas no katoliskā baroka — ar asiem vaibstiem, dziļi iegrimušām acīm un lieliem plakstiem. Autors skatītāja uzmanību vēlējis saistīt nevis ar skaistumu, bet gan ar dramatismu.

Ornaments ir tas, kas vislabāk ļauj uztvert tuvību starp Liepājas Trīsvienības baznīcas lepno iekārtu un šo mazo baznīcu kokgriezumiem. Tas pats elementu grupējums, nemierīgais siluets, pieplacinātais, sekla reljefs, rokaja gliemežnīcu asās rievās un šķērsrievās. Nedaudz traucē atšķirīgā apdare. Lipaiķos šobrīd visa iekārta krāsota balta, bet Cīravā to sedz vēlīns, ozolkoku imitējošs krāsojums.

Liepājas Trīsvienības baznīcas iekārtai īpaši tuva Cīravas baznīcas kancele ar pildiņu kontūru nemie-

rīgo ritmu, ar tieksmi vienu rokaja kartušu ietvert citā. Saglabājušies arī zvaniņi zem kanceles jumtiņa un podija. Taču kopnoskaņā Cīravā un Lipaiķos ir daudz sausāka un nopietnāka. Tas nav brīnums, jo abas iekārtas pabeigtas 18. gadsimta 80. gadu sākumā. Tās nav izbēgušas no klasicisma strāvoju miem. Cīravas kanceli balsta herma, kas darināta tīrā klasicisma garā, un biktssolā parādījušies puslokā iekārti tā sauktie klasicisma «lakatiņi», bet Lipaiķos jauno stilu iezvana retabla kompozīcijas princips, kurā rokaja dekors pavisam pieklusis, toties uzsvērtā retabla konstruktīvā uzbūve, kopformu skaidrība.

Tuvākas «īstam» rokoko ir Zlēku baznīcas sānu luktas, kādreizējā kungu loža. Raibajā, fantastiskajā manierisma ansablī dīvaini vieglprātīgi izskatās šī zeltītā rokoko uzbūve, kuras rokaju griezumos nav grūti atpazīt hipotētisko Slavičeku. Nosacīti šo darīnājumu var datēt ar 18. gadsimta 70. gadiem.

Beidzamā iekārtas priekšmetu grupa — Ēdoles baznīcā attiecas uz 1784. gadu; tas sakrīt ar pēdējo datējumu, kad Slavičeks minēts dokumentos. Šeit uzmanību saista ērģeļu prospekts, kurā jūt ļoti skaidrus Trīsvienības baznīcas prospekta motīvu iespaidus. Tēlnieks patapinājis sīko rokaju sapinumu stabuļu grupu augšdaļā un apakšdaļā, lielās sānu rokaju kompozīcijas ar dzelkšņainām volūtām, kas atgādina saceltas zivs spuras, tāpat arī rokaju līsmas prospekta noslēgumā, taču interpretējis tos savā raksturīgā manierē.

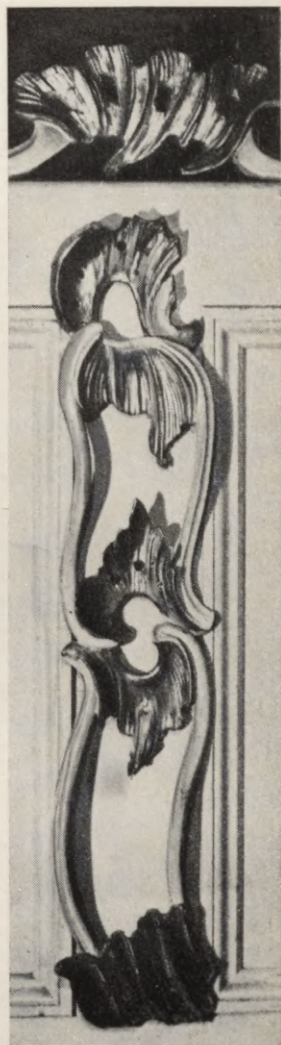
Ērģeļu prospekts vēl pieskaitāms tīram rokoko, kaut gan 1784. gadā šis stils jau bija novecojies, toties ērģeļu luktas atbilst pēdējam modes kliezienam. Mazi rokaja gliemežvāki pildīņu stūros atrodami arī šeit, taču tie pazuduši starp palmām un lentēs iekārtiem medaljoniem — agrā klasicisma

Trīsvienības baznīcas sola fragments. J. Slavičeks (?).

ieciēnītiem rotājumiem. Ēdoles baznīcā Slavičeka rokraksts jūtams arī sānu luktu jeb kungu sola pārveidojumos. Parasti uzskata, ka luktas darinātas 18. gadsimtā, bet nav grūti pamanīt, ka to korpusi ar stingrajām dzegām, barokālo «liesmu līstīšu» ietvertajiem pildīņiem un šo pildīņu apgleznojumu saistāms ar 17. gadsimtu un Slavičeka laikā ticis vienīgi modernizēts. Starp pildīņiem izvietotie rokaji, kuri pa diviem kopā S veidā noliekti uz vienu un uz otru pusi, ir iemīļots motīvs Trīsvienības baznīcas luktās un solos.

Neskaidrāks ir jautājums par figurālo tēlniecību šajā J. Slavičekam pierakstīto darbu grupā. Lipaiķos un Cīravā pārstāvēts viens figūru tips, ekspresīvs un šķautņains, Liepājas Trīsvienības un Ēdoles baznīcu luktās — mīkstāks, vairāk noapaļots. Visticamāk tēlnieka paša rokrakstu meklēt Cīravas, Kuldīgas un Lipaiķu skulptūrās. Tieši šis nedaudz eksaltētais, katolu baznīcu iekārtām raksturīgais stils varēja piedēvēt tēlniekam, kurš arī pats bija katolis un, kā liecina uzvārds, nāca no Dienvidpolijas vai Bohēmijas. Līdz ar to jāatgriežas pie jautājuma, — no kurienes bija ieradušies pārējie kokgriezēji, kas darinājuši Trīsvienības baznīcas iekārtu? Vai no centrālās Eiropas vai arī līdzī Dornam un tā brigādei no Austrumprūsijas?

Tiešas analogijas nav atrastas nevienā no šīm teritorijām, taču atbilde vairāk nosliecas uz pirmo variantu. Ne Prūsijas austrumu, ne rietumu daļā nav konstatējama līdzība, piemēram, ar Trīsvienības baznīcas altāri. Kā jau minēts, tajā ir daudz tuva dienvidvācu gravīru metiem, kas pārstāvēja katolisko altāra tipu, kā arī vispārēja līdzība ar daudziem altāriem katoliskajās zemēs — no Itālijas līdz Polijai. Šīs mākslinieku grupas izcelsmes precizēšana ir mākslas vēstures pētnieku tālākais uzdevums.

Katram, kas nedaudz iepazīnies ar līdzšinējo literatūru par Liepājas Trīsvienības baznīcu, šāda galvas laužšana var likties neizprotama. Gandrīz visur rakstīts, ka iekārtas priekšmetu projekta autors ir slavenais Frančesko Bartolomeo Rastrelli. Taču, ja sāksim meklēt šāda apgalvojuma izejas punktu, nonāksim pie baltvācu mākslas vēsturnieka Vilhelma Neimaņa 1913. gadā garāmejojot izteiktās domas, ka «altāris, kancele un interesantā galma loža, iespējams, izpildīti pēc viņa [Rastrelli] metiem.⁵¹ 18. gadsimta māksla nebija V. Neimaņa specialitāte, un viņš, šķiet, nav pūlējies dotajā jautājumā īpaši iedziļināties, turklāt nekādu grēku uz sirdsapziņas neuzņēmās, jo savu domu izteica tikai kā varbūtību. Pārējie autori savukārt to uztvēra nopietni, pārpublicēja un nodeva tālāk, kamēr šī hipotēze par Rastrelli apauga ar iespiesta vārda prestižu un visu uztverē kļuva par neapstrīdamu faktu.

Salīdzinot Trīsvienības baznīcas iekārtu ar Rastrelli darbiem un projektiem, varam konstatēt ne vairāk kā vispārēju līdzību, kas piemīt viena stila darbiem. Turklāt, kā jau iepriekš minēts, Trīsvienības baznīcā vispār nevar runāt par vienu kopīgu projektu un kopīgu rokkrastu, tieši otrādi — redzamas dažādas manieres, dažādi iespaidi, motīvi un atšķirīgas stila attīstības pakāpes. Piedevām ir grūti pat teorētiski iedomāties tādu situāciju, ka Liepājas pilsoņiem varētu rasties divvainā ideja pasūtīt projektu tālajā un nepazīstamajā Pēterburgā, ja blakus bija citas, daudz vienkāršākas iespējas.

Liepāja bija pilsēta ar raibu iedzīvotāju sastāvu, un tie piederēja pie dažādām ticībām. Lietuvieši un poļi bija katoļi, tāpat kā daļa iebraucēju no dienvidrietumos esošajām vācu zemēm un Bohēmijas. Katoļu draudze ilgstoši netika pie savas baznīcas un dievkalpojumus noturēja kādā privātā mājā. Katoļu jeb, kā toreiz teica, pāvesta ticībai Kurzemes hercogistē savu ceļu nācās brūgēt ar milzu pacietību, lielu darbu un intrigām, jo gan hercoga, gan muižniecības, gan namnieku pretestība bija vienprātīga un spēcīga. Jau 1639. gadā Polija, izmantojot prinča Jēkaba apstiprināšanu par troņmantnieku, panāca solījumu uzcelt katoļu baznīcas Kuldīgā un Jelgavā. Tas pats atkārtojās 1737. gadā, kad par Kurzemes hercogu kļuva Ernsts Johans Bīrons. Viņš apsoltīja Polijai desmit gadu laikā uzcelt katoļu baznīcu Lie-

pājā. Tad 1740. gadā nāca Bīrona arests un trimda, bet būve nebija pat uzsākta. Kurzemes hercogistes virspadomnieki celšanu atlika, cik vien varēja, taču 1746. gadā, kad izbeidzās līguma termiņš, vilcināšanās vairs nebija iespējama. Liepājā ieradās Inflanrijas bīskaps Puzina, lai apskatītu jaunajai būvei paredzēto vietu. Birģermeistars J. Šmits viņu uzņēma negaidīti viesmīlīgi.

Tieši 1746. gadā Kurzemes muižniecība bija sākusi cīņu pret pilsētu pašstāvību, mēģinot apcirt to senās privilēģijas. Pilsētu pārstāvji Varšavā izjauca muižnieku iecerēto uzbrukumu. Bīskapa Puzinas laipnā uzņemšana bija šīs politiskās cīņas sastāvdaļa.

Neilgi pēc bīskapa aizbraukšanas, 1746. gada septembra beigās, Liepājā ieradās hercoga mūrniekmeistars Baltazars Vecels un namdaru meistars Johans Kristmans Forlers. Var pieņemt, ka Vecels darinājis baznīcas būvplānu. Maz ziņu par darbu gaitu un nav zināms, kā tie beigušies. Literatūrā dažkārt norādīts, ka 1749. gadā būvdarbi nobeigti, bet tam nav dokumentāla apstiprinājuma. Varētu arī uzskatīt, ka būves pabeigšana sakritusi ar baznīcas iesvētīšanu, proti, ar 1762. gadu, taču katoļu baznīcu būvēsture liecina, ka iesvētīšanai nebūt nav jānotiek vienā laikā ar darba beigām un lietošanas sākumu. Bieži vien baznīcās dievkalpojumi noturēti krietni agrāk par visu apdares darbu pabeigšanu vai iekārtas priekšmetu izgatavošanu. Dažkārt tieši kancele tikusi darināta vēlāk par citām interjera daļām. Un tā bijis arī Liepājā. Ar zināmu pielaidi var pieņemt, ka 1749. gadā izgatavots altāris, jo stila pazīmes izslēdz tā vēlāku tapšanu. 1753. gadā kādā dokumentā minēta «katoļu baznīcas būve», tāfad darbi vēl turpinājušies.⁵³

1762. gada 28. jūlijā Liepājas katoļu baznīca tika iesvētīta, un tai deva vārdu par godu tā laika Kur-

Katoļu baznīcas celšana

**Katoļu baznīcas —
vecā un jaunā**

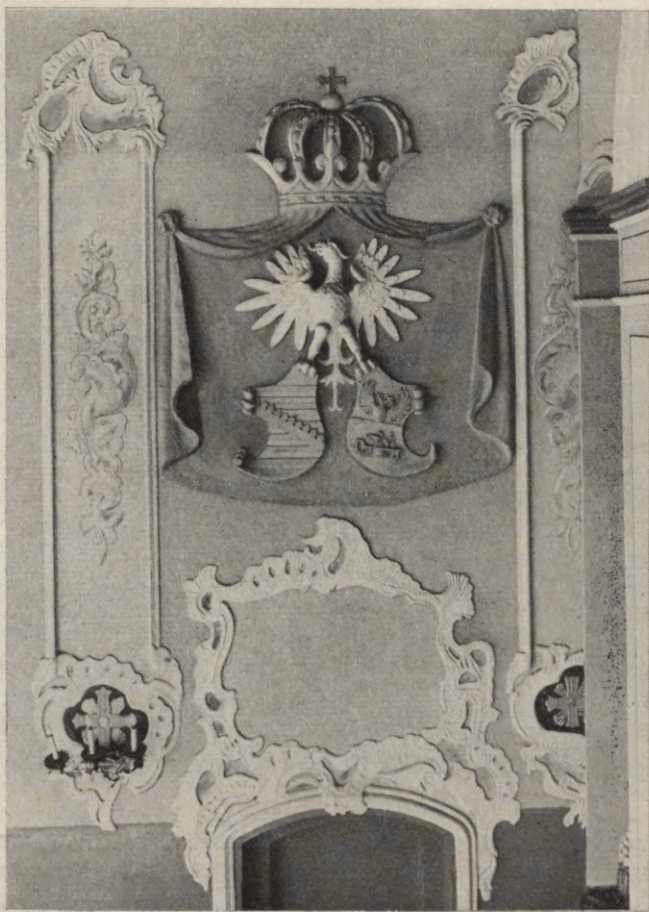
zemes hercogam Kārlim — to nosauca par svētā Kārļa Boromeja baznīcu. Tad pie varas nāca hercogs Ernsts Johans, un 1763. gadā Žemaitijas bīskaps Dovgjallo baznīcu iesvētīja par jaunu, šoreiz dodot tai svētā Jāzepa vārdu. Ar to politiskās kaislības ap baznīcas patrona vārdu nerimās. 1770. gadā pāvests Klements XIV tai atkārtoti deva Kārļa Boromeja vārdu, lai ieriebtu protestantiskajam hercogam Bīronam un demonstrētu savu atbalstu bijušajam hercogam, katoliskajam Saksijas Kārlim. Tagad Liepājas katoļu baznīca atkal saucas Jāzepa vārdā.

Apskatot celtni no ārpuses, pat nespeciālists redz, ka tā nav 18. gadsimta arhitektūra — dzeltenu ķieģeļu ēka ar sarežģītu plānojumu un pretenzijām uz romānikas stilu. Patiesi, tā ir viena no tūkstošiem baznīcu, kas celtas visā Eiropā 19. gadsimta otrajā pusē vai 20. gadsimta sākumā, atdarinot un jaucot dažādus stilus. Arhitektūra, kas vēl nesen tika nievāta par tukšu eklektiku, tagad aizvien vairāk saista ar fantāzijas bagātību un kvalitatīvu tehnisko izpildījumu. Un tomēr tajā ir ietverta 18. gadsimta baznīca. 1894.—1900. gadā vecā celtnē tika pārbūvēta, tai pievienojot blakus korpusu, kas kļuva par galveno baznīcas ēku. Kādreizējais baznīcas altārgals pārvērtās par sānu kapellu. Tajā var nokļūt, nokāpjot dažus pakāpienus uz leju, jo mainīts grīdas līmenis. Vecās baznīcas kopīgo apjomu var tikai apjaust zem dzelteno ķieģeļu apšuvuma un pseidoromāniskā dekora. Celtnes kādreizējo izskatu pat aptuveni nevarētu iztēloties, ja nebūtu saglabājusies 19. gadsimta 80. gadu fotogrāfija. To skatot, sākumā liekas, ka noticis pārpratums un sajaukts attēla paraksts, tik ārkārtīgi pašreizējā eiropējiskā romānikas stilā celtā bazilika kontrastē ar fotogrāfijā redzamo provinciālo baznīciņu. Koku ietvarā, zājainā laukumīņā, ko no malām ieputinājušas jūrmalas smiltis, stāv celtnē, kādas Kur-

zemes laukos var atrast katrā nostūrī. Masīvas, apmetas sienas ar dziļām logu ailām, stāvs kārņiņu jumts, drukns, izvirzīts tornis ar slaidu smaili — viss tik redzēts un pierasts. Šāds baznīcas tips Kurzemē ļoti konservatīvi saglabāts no viduslaikiem līdz pat 1816. gadam, kad pēdējā šāda veida celtne tika uz-būvēta Īvandē pie Kuldīgas. Vienīgais, kas Liepājas baznīcu pietuvina 18. gadsimtam, ir logu propor-

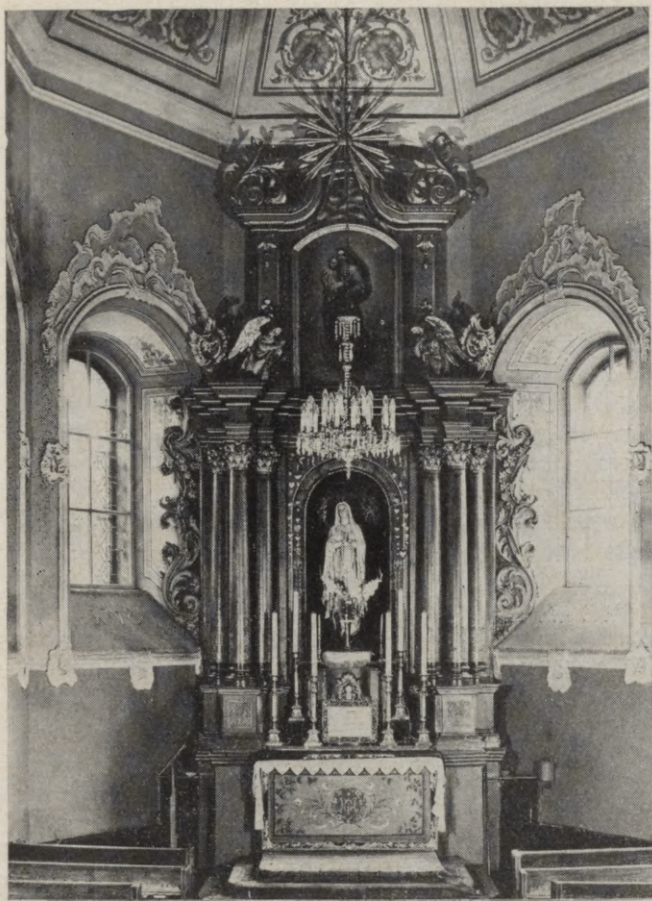
Vecā Liepājas katoļu baznīca. Foto ap 1880. g.

Ģerboņi katoļu baznīcas
vecās altārtelpas sienā.

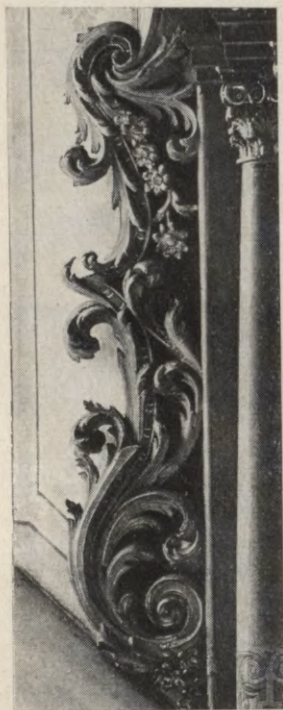
cijas, to forma un segmenta pārsedze, kā arī apme-
tumā veidotā baltā apmale un vienkāršais portāls.

Šāda atturīga tipa celtnes izvēle nav bijusi neju-

šība. Liepājas katoļu baznīcas cēlājus, pareizāk sa-
kot, pasūtītājus, vadīja gluži pretēji nolūki nekā lie-
luma mānijas pārņemtus Liepājas namniekus, būvējot

Katoļu baznīcas vecā altār-
telpa. 18. gs. 40.—50. g.

Ornamentāls kokgriezums
altāra retabla malā.

Trīsvienības baznīcu. Ja vieni gribēja spīdēt, tad otri — paslēpties, izlikties klusi un pieticīgi. Katolu sarežģītais stāvoklis apkārtējās neiecietības un naida atmosfērā mācīja nekaitināt citus ar kaut ko svešu un nesaprotamu. Šis svešais, pirmkārt, bija katoļu baroka stilā celto baznīcu divi torņi. Liepājas novadā tādu celtni atļāvās tikai nomaļajās Lēnās, kur 1750.—1756. gadā tapa aizkustinoši naivs un vienkāršs Kurzemes baznīcas atvasinājums no greznajām itāļiskajām divtorņu katedrālēm.

Kā jau teikts, vecā Liepājas katoļu baznīca ir saglabājusies, ieslēpta jaunā čaulā. Bijusī draudzes telpa galīgi pārveidota, toties altārgals iekšpusē joprojām palicis bez pārmaiņām, atskaitot eklektiskos sienu un griestu gleznojumus. Pat grīdu klāj sākotnējais izteiksmīgais segums no sarkanbrūnām kaļķakmens plāksnēm.

Pārsteidzoša ir baznīcas iekšsienu apdare. Te redzam ornamentālus veidojumus apmetumā, kam līdzīgi Latvijā atrodami ārkārtīgi reti. Būtībā vienīgi pirmajā pasaules karā bojā gājusī Ilūkstes katoļu baznīca bija īsts paraugs telpas arhitektūras un bagātā rokoko dekora krāšņam ansamblim. Rietumeiropas katoliskajā mākslā tā bija ikdienišķa parādība, turpretī Latvijā pat varenās baznīcu celtnēs iekšējā arhitektūra mēdza būt visai skarba un skopa, un greznie altāri pacēlās uz gludu un baltu sienu fona. Liepājas baznīcā mēģināts atdarināt lielos Eiropas paraugus, bet cik tas iznācis jocīgi un neizprasti. Veidojumu autors, kas droši vien bijis tikai apmetējs, ne «stukatieris jeb kvadrators», kā toreiz sauca dekoratīvo stuka darbu meistarus, protams, ir turējis rokās sava laika modernos ornamentālās grafikas paraugus. Te attēloti rokaji, var pat pazīt paraugu loku — tie tuvi J. Vaksmūta un F. Hābermaņa Augsburgas gravīrām ar izteikto gliemežvāka motīvu.

Liepājas apmetējs no tā daudz ko nav sapratis, viņš aptuveni atdarinājis kopīgo siluetu, bet paši rokaji iznākuši kā amizanti ausveida izaugumi. Tas viss šo veidojumu unikalitāti tikai pastiprina, vienlaikus atgādinot to īpatnējo, pusprofesionālo, pustautisko vidi, kurā palaikam veidojusies Latvijas mākslas lielākā daļa.

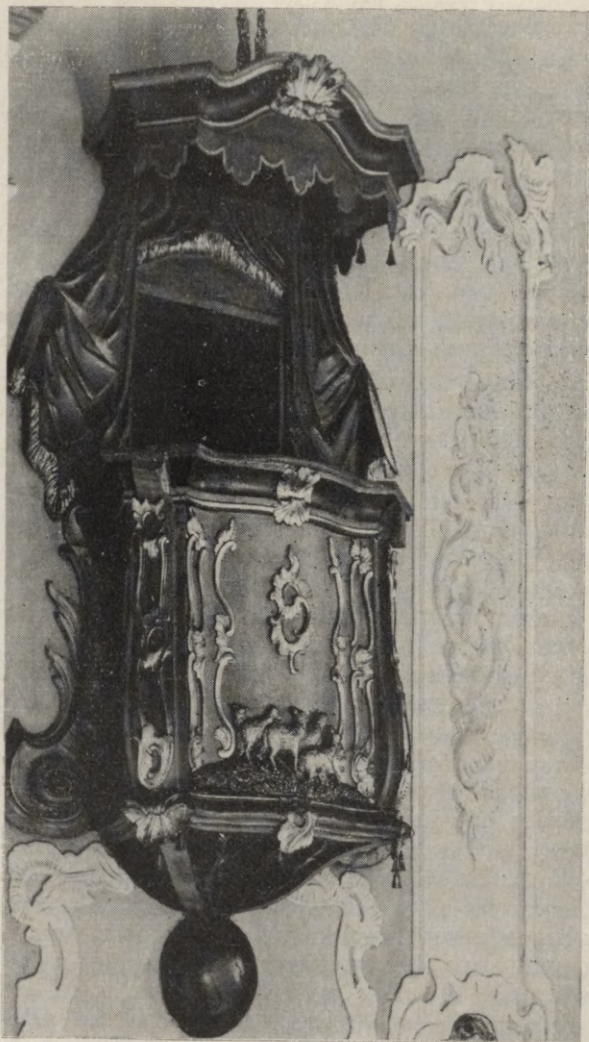
Interjers

Uz sienas pa labi no ieejas kapellā atrodas stukā veidots cilnis: zem liela karaļa kroņa Polijas ērglis nes divus vairogus, uz kuriem dīvainā veidā mierīgi sadzīvo abu ienaidnieku heraldika — hercoga Kārļa un Bīronu ģimenes ģerboņi.

Sienu dekoratīvie veidojumi acīmredzot radušies, veicot pēdējos apdares darbus īsi pirms baznīcas iesvētīšanas 1762. gadā.

Pats vecākais priekšmets baznīcā ir altāra retabls, raksturīgs vēlā baroka laika darinājums, divos stāvos, ar spēcīgu dzegas aplauzumu, ko katrā pusē balsta trīs kolonnas. Uz tā divas skulptūras — ceļos nometušies eņģeļi, griezti vēsi bezpersoniskā manierē, imitējot marmora skulptūru mieru un gludeno virsmu; te nav nekā no baroka koktēlniecībā pierastā izteiksmīguma. Retabla abos stāvos centrā sākotnēji, domājams, atradušās gleznas, kas vēlāk nomainītas ar nenozīmīgu Rafaēla Siksta madonnas kopiju un Lurdas dievmātes figūras atlējumu. Interesanti ir retabla sānu rotājumi. Profesionāli grieztās akanta lapas, vēl joprojām gluži barokālas, kopā ar lentveidīgu volūtu un vieglu ziedu vītņi. Šīs piedevas — tā sauktais lentes ornaments — liecina, ka kokgriezums tapis pašā baroka beigū posmā, proti, 18. gadsimta pirmajā pusē. Taču, ja pieņem, ka retabls darināts ap 1749. gadu, tas jāvērtē kā stilistiski vecmodīgs pat tā laika Latvijas apstākļos.

No kopējā stila uzkrītoši izdalās divi kokgriezumi retabla otrajā stāvā. Tās ir liesmojošu rokaju

Katoļu baznīcas kancele.
J. Slavičeks (?). Ap 1760. g.

kartušas, ko pazīstam no Liepājas Trīsvienības baznīcas, kur līdzīgas kartušas rotā biktssola dzegu.

Kapellā ir vēl viens priekšmets, kas atgādina Trīsvienības baznīcas kokgriezumus. Pa kreisi no ieejas, augstu pie sienas, zemeslodes balstīta un skaisti samezglotās, sudrabortās tauvās iekārta, atrodas kancele, kuras ieeju sienas plaknē ietver kokgriezuma drapērijas. Tā atkal ir rokoko netveramā šķietamības pasaule. «Rokoko ir spēle ar zūdošo», saka mākslas vēsturnieks H. Bauers,⁵⁴ un viņam ir taisnība.

Kanceles kokgriezumos redzami visi Slavičeka paņēmieni, sākot ar rokaja ornamenta kompozīciju un beidzot ar paša rokaja stilistisko un tehnisko izpildījumu. Tagad kancele vairs neatrodas sākotnējā vietā: 1800. gada baznīcas plānā tā redzama pie draudzes telpas ziemeļu sienas.

Baznīcā pa labi no galvenās ieejas atrodas 18. gadsimtā darinātu skulptūru grupa — Kristus ar Mariju un Jāni. Centrālā Kristus figūra neatbilst pārējām ne mēroga, ne stila ziņā un kompozīcijā iesaistīta vēlāk, Marija un Jānis toties ir viena autora darināti barokāli patētiski darbi, kuros koncentrēti visi 18. gadsimta nosacītības un stilizācijas paņēmieni — spirālveida kustība, eksaltētās pozas, plīvojošie tērpi, sasprindzinātā izteiksme. Marija šķiet tuvu ģībonim, bet Jānis žņauga rokās mutautiņu. Autors gribējis būt elegants un ļoti moderns. Tas viņam izdevies tikai daļēji, jo skulptūru augumi ir pastrupi, sejas un rokas lielas, izteiksme samocīta. Bet šāds vērtējums tomēr ir pārāk kritisks. Kā vienmēr Latvijas mākslā, ja runa nav par tādiem perfektiem darbiem kā Trīsvienības baznīcas skulptūras, racionāla analīze noved pie maldīga rezultāta. Vērtējot ar eiropējiskā profesionālisma mērauklu, mēs it visur ieraudzīsim vienu vienīgu provinciālismu, kļūdas un nepilnības, taču tas netraucē šiem mākslas darbiem dzīvot savu

spraigo, piesātināto un patstāvīgo dzīvi. Arī šīm abām skulptūrām piemīt patiess dramatisms un suģestējošs baigums, ļoti piemērots tai bēdu ainai, proti, Kristus apraudāšanai, kas tām jāattēlo.

Marijas un Jāņa skulptūrām ir līdzinieki — divas tikumu alegorijas, divi eņģeļi un Kristus pie krusta no Piltenes baznīcas. Pirmās četras tagad atrodas Latvijas PSR Vēstures muzejā, bet Kristus — Rundāles pils muzejā. Šo Piltenes grupu aprakstījis un precīzi analizējis B. Vipers 1937. gadā, secinot, ka «vēsturiskā stila elementi izveidojas pilnīgi īpatnējā mākslinieciskā koncepcijā, kas it kā liecina, ka autors bijis šejienietis».⁵⁵ Vīpera galīgo slēdzienu par laiviešu meistarū darbošanos grūti apstiprināt vai noliegt. Dabiski, uzpeld arī doma, vai autors nav saistāms ar Slavičeka loku. No vienas puses, tiešām, šīs un Piltenes skulptūras ir dažā ziņā līdzīgas ar Cīravas un Lipaiķu apustuļiem — proporcijas, plašās apmetņu krokas, sejas ar milzīgiem acu plakstiem, augstiem uzacu lokiem, dziļās rievas ap muti. Tomēr Cīravas un Lipaiķu skulptūras ir mierīgākas, tuvākas rokoko, ne tik izmocīti trauksmainas. Piltenes baznīcas retabla ornamentālie rotājumi visai tieši atdarina Cīravas, Lipaiķu un Ēdoles kokgriezumus, taču īpatnēji sveša ir tos nesošā retabla uzbūve un ornamentu izvietojums. Kurzemes baznīcās nav nekā līdzīga. Tāpēc jāriskē izteikt domu, ka Piltenes altāri, kā arī Liepājas katoļu baznīcas Mariju un Jāni darinājis ja ne Slavičeks pats, tad viņa darbnīcas kokgriezēji.⁵⁶

Reformātu baznīca

Ar Trīsvienības un katoļu baznīcām neaprobežojās Liepājas rokoko laika būvēšanās azarts. 1757. gadā lūgšanas namu uzcēla arī reformātu draudze, ko veidoja ienācēji no Šveices, Holandes un Prūsijas. Baznīcu uzcēla par Tāšu muižas īpašnieka fon Korfa līdzekļiem. Tā bija neliela mūra ēka, bez torņa un droši vien ļoti vienkārša kā jau visas reformātu baznīcas. 1771. gadā sastādītais inventāra apraksts, kurā pieminēti tikai daži sudraba priekšmeti un sedziņas, liecina par izteiktu pieticību. Celtne atradās tagadējās Komjaunatnes (Garā jeb Peldu) un K. Valdemāra (Sāls) ielu stūrī. 1839. gadā Liepājas reformāti dievkāļpojums sāka noturēt Trīsvienības baznīcā,

1841. gadā lūgšanas namu pārvērtā par spīķeri un vēlāk nojauca. 1870. gadā šajā vietā Liepājas arhitekts Makss Berči uzcēla savu personīgo dzīvojamo māju, kas joprojām saglabājusies.

Jāņa figūras fragments no Krustā sistā grupas Liepājas katoļu baznīcā. 18. gs. trešais ceturksnis.

18. gadsimta nami Lielajā ielā. F. Hāgedorna 1832. gada zīmējums. LVMM.

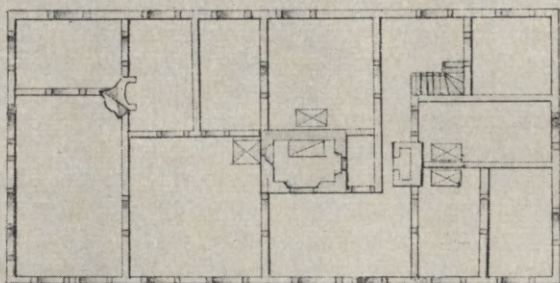
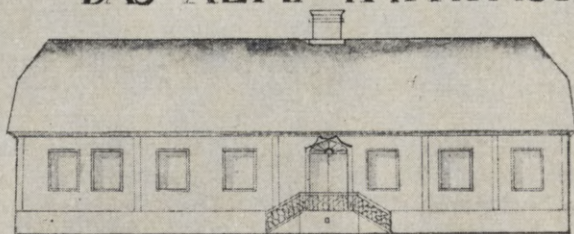
Trīs baznīcas apmēram divdesmit gadu ilgā laikā nav maz. Rokoko laikmets, 18. gadsimta vidus, visā Eiropā bija lielās būvēšanās laiks, un arī Liepājas seja jūtami pārvērtās. Viens no pārbaudes akmeņiem jebkuras pilsētas attīstības līmenim vienmēr bijis un joprojām ir ielu stāvoklis. Liepājas ielas atradās neapskaužamā stāvoklī. Gadu desmitiem tās palika nebruģētas, bieži vien aizpūstas ar kāpu smiltīm. Jau princis Ferdinands 1699. gadā bija izdevis stingru pavēli: «. . lai Liepājas pilsētas ielas uz drīzāko tiktu nobruģētas . . , kas kalpos pilsētas krāšņumam un ikkatra ērtībai, bet mums par žēlīgu patikšanu.»⁵⁷ Liepājnieki šo pavēli atstājuši bez ievēribas, jo tikai 1735. gadā tika uzsākta Lielās ielas bruģēšana. 1778. gadā Bernulli jau atzīmējis, ka te vairākas ielas esot bruģētas, bet 1770. gadā ceļotājs A. Meijers īpaši pieminējis labo bruģi tirguslaukumā.

Sabiedrisks pasākums bija arī jauna rātsnama ierīkošana. Šim nolūkam nopirka pieklājīgu dzīvojamo māju Kungu un Zivju ielu stūrī. Vēsturiskajā literatūrā par Liepājas pilsētas maģistrāta pārcelšanos uz jauno mitekli vienmēr uzrādīts 1760. gads, tomēr kādā dokumentā jau 1758. gadā lasāmi šādi vārdi: «. . starp jauno rātsnamu un . . .»⁵⁸ Vienu gadu agrāk J. Slavičecam bija samaksāts par rātsnamam izveidoto ģerboni. Tas ļauj domāt, ka jauno rātsnamu sāka izmantot vismaz 1758. gadā.

Tas redzams 19. gadsimta sākuma plānā.⁵⁹ Tā bijusi astoņu ailu asu vienkārša koka ēka uz augsta mūra cokola ar asimetriski novietotu ieeju. Šis ēku tips mums jau pazīstams, bet atšķirīgu izskatu ēkai piešķīra divslīpju jumts ar pusšļauptiem galiem. Tāds jumts it kā apkļauj celtni, un tās siluets, it īpaši trīsceturtdaļpagriezienā, kļūst mīkstāks.

Rātsnama plānojuma centrā kā allaž bijis apvalkdūmenis, toties parādīties arī jauninājums — kamīns.

DAS ALTE RATHHAUS.

Liepājas otrais rātsnams.
19. gs. sāk. uzmērojums.

17. gadsimtā Kurzemē tie bijuši reti sastopami, plašāk ieviesušies tikai ap 18. gadsimta otro ceturksni. Skaisti vēlā baroka kamīni šobrīd apskatāmi Liepājas rajonā izcilā šī laikmeta pieminekļī — bijušās Tāšu muižas dzīvojamā ēkā (18. gs. 30. g.).

Vecais, pēc kārtas otrais, rātsnams atradies tagadējās Liepājas Valsts zinātniskās bibliotēkas vietā, bet varbūt, ka bibliotēkas sienās ietverti tā cokola mūri. Pilsētu vecās apbūves pētījumi aizvien biežāk pierāda, ka, jaunas ēkas ceļot, līdz pēdējai iespējai izmantoti vecie pamati un sienas. Pašreizējo izskatu ēka ieguvusi vairākos paņēmienu — 1840. gadā tā

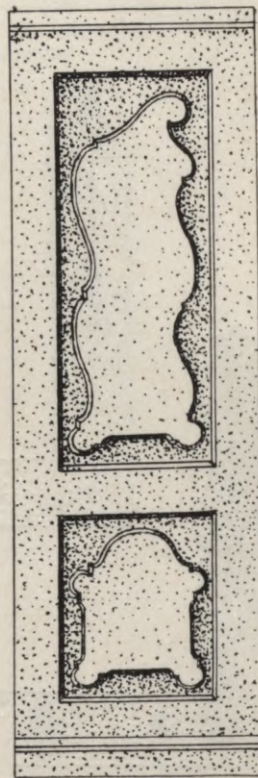
pārbūvēta par meiteņu skolu, pēc tam 1876. gadā uzbūvēts otrais, bet 20. gadsimta sākumā — trešais stāvs.

Pilsētai bija jāuzbūvē un jāuztur arī vācu un latviešu draudžu pastorāti. 1775. gadā jaunu dzīvojamo ēku uzcēla latviešu draudzes mācītājam. Tā saglabājusies un atrodas Veidenbauma (Tiklo) ielā 12. Ēkas zelminī pat palicis pēdējais no dzelzī kaltajiem celšanas gada cipariem. Mājas proporcijām un siluētam ir līdzība ar aprakstīto rātsnamu, kaut gan tas bija celts no koka, bet šī māja mūrēta no holandiešu klinkera. Sākotnējais plānojums ir redzams 19. gadsimta sākuma uzmērījumā — palielam priekšnamam piekļaujas divi apvalkdūmeņi.

Pie sabiedriskām celtnēm var pieskaitīt 1772. gadā būvētos tilta vārtus ar sardzes māju, kā arī pilsētas dzirnavas, ko uzcēla 1775. gadā Graudu (K. Marksa) ielā un kas nodega 1911. gadā.

Pilsēta turpināja būvēties, taču pārmaiņas tās ārējā izskatā bija vairāk kvantitatīvas nekā kvalitatīvas. Radās pilnīgi jaunas ielas un kvartāli.

Smilšu (vēlāk Bāriņu, tagad 17. Jūnija) ielas vecākie nami attiecas uz rokoko laikmetu. Tāda ir dzīvojamā māja Nr. 21 — 10 ailu asu garā guļbūve statņos. Fasāde kādreiz bijusi krāsota pelēcīgi dzeltena, bet vēlāk apmesta. Pārbūvētas arī iekštelpas, mainīti logi, ar silikātķieģeļiem apmūrēta gala siena, taču ēka vēl joprojām saglabā 18. gadsimta tīpašo raksturu. Tas ir Hoižeres viesnīcas tips, tikai divstīpju jumts kļuvis zemāks un arī pati būve it kā zemei pieplakusi. Par krāšņu akcentu fasādē kalpo rokoko stila durvis. Katrā vērtnē tām divi pildīņi, no kuriem apakšējie simetriski un siluētā barokāli. Līdzīgas ir Trīsvienības baznīcas durvis, taču tur arī augšējie pildīņi darināti simetriski, kas liecina, ka durvis izgatavotas agrāk. Turpretī Bāriņu ielas nama dur-

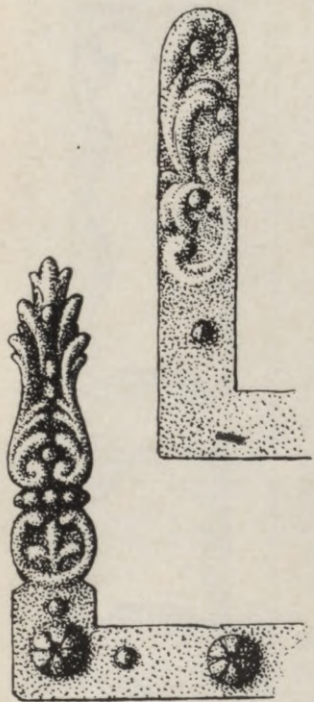

Ārdurvju vērtne no dzīvojamās ēkas 17. Jūnija ielā 21.

vīm augšējie pildiņi ir asimetriski — izvilņojušies un sašķiebušies, īsts rokoko, kādu Liepājā senāk varēja redzēt arī dzīvojamā ēkā Avangarda (Katoļu) ielā 4. Tā bija gulbūve statņos, un tās sienas pagalma pusē daļēji vēl klāja melnais darvojums. Jumts šajā celtnē bija paturējis baroka laika ēkām raksturīgo vareno kāpumu. Celtnes mūžs beidzās 1981. gadā.

Vēl viens līdzīgs rokoko laika paraugs atrodas F. Brīvzemnieka (Julianas) ielā 26. Arī te durvju vērtnes līdzīgas, tās it kā veido stila pāreju no Trīsvienības baznīcas durvīm uz abu minēto dzīvojamo ēku durvju vērtņēm. Visi pildiņi te simetriski, taču līknes slaidākas un siluets spraigāks. F. Brīvzemnieka ielas 26 dzīvojamā ēka ir piecasu gulbūve statņos (ielas puses fasāde no ķieģeļiem) ar ieeju labajā malā. Tagadējā vestibilā iepretī ieejai vēl nojaušamas kādreizējā apvalkdūmeņa pēdas.

Rokoko laikmeta beigās Liepājā radusies monumentāla celtnē, kurā vecais, tradicionālais Šrēdera mājas tips apvienots ar dažiem jauninājumiem — tā ir dzīvojamā ēka Stendera ielā 13^a. Celtnē no holandiešu klinkera ķieģeļiem, ar stāvu jumtu, asimetrisku ieeju un mezonīnu. Tieši jumta izbūve ir tas jaunais, kas pirms tam Liepājas arhitektūras pieminekļos nav atrodams. Jābrīnās, kāpēc liepājnieki tik ilgi cēluši stāvus jumtus, kaut gan tie nekā netika praktiski izmantoti, jo istabas varēja iebūvēt tikai bēniņu stāva abos galos. Pašlaik ēkai ir piecas mezonīns, taču bēniņos atrodamas paliekas no sākotnējās frontona konstrukcijas; tās liecina, ka mezonīnam bijuši tikai trīs logi. Pārmaiņas līdz ar fasādes rustoto apmetumu radušās 19. gadsimta vidū un tagad piešķir ielas fasādei vēlīnā ampīra arhitektūras sausumu. Sākotnēji māja bijusi spilgti dzeltēta, krāsojums klāts tieši uz klinkerķieģeļu mūra, un tas izskatījies līkums un raibs, jo saulstari vērtuši fasādi

Logu vērtņu viru gali Stendera ielā 13^a un I. Sudmaļa ielā 16. 18. gs. trešais ceturksnis.

sīki nīrbošā, it kā adītā virsmā. Lielākais dārgums te ir ieejas durvis. Grūti pat formulēt to retuma pakāpi; varbūt pietiek ar apgalvojumu, ka tās ir lepnākās ārdurvju vērtnes Latvijā. Un kokgriezumu ornaments jau mums ir pazīstams. Hipotētiskais meistars Slavičeks te, ilgi nedomādams, atkārtojis visus tos motīvus un paņēmienus, ko izmantojis Trīsvienības baznīcas kancelē un biktssolā. Viņu nav mulsinājis apsvērumš, ka zeltīšanai paredzēts, smalks un detalizēts baznīcas kokgriezums nav pats piemērotākais pilsoņu mājas ārdurvīm. Iespaidš tāpēc ir visai pārsteidzošš — it kā vērtnes būtu atnestas no kādas pils vai baznīcas un nokļuvušas te nejauši.

Vērtņu iekšpusē pirmo reizi Liepājas rokoko laikmetā atrodam arī stilam atbilstošus viru apkalumus — to plakandzelži jau ieguvuši S veida volūtu nobeigumā un rotāti ar gravējumu. Lai arī cik pretrunīgi, tomēr skaistākie rokoko kalumi atrodami tikai 18. gadsimta beigās, klasicisma laikmetā.

Šajā mājā atrodami arī skaisti logu viru un stūrīšu kalumi; tie ir vēl barokāli simetriski, toties sarežģīti siluetā, ar izteismīgu reljefu.

Zem ēkas izbūvēti vareni velvēti pagrabi, pēc kuru plānojuma var noteikt arī pirmā stāva telpu sākotnējo izvietojumu. Arī šeit bijis apvalkdūmenis — tieši pretī lepnajām ieejas durvīm. No telpu senās apdares līdz mūsdienām vairs nekas nav saglabājies, izņemot divas profilētas dzegas sienu augšdaļā un griestu spogulī. Vai te bijuši stuka veidojumi, vai gleznojumi — bez zondāžām tas nav pasakāms, taču droši var apgalvot, ka rokoko laiks vēl mazāk nekā baroks spēja samierināties ar vienkārši balsinātām sienām un gludiem griestiem.

Pētera I namā vēl nesēn iekšdurvīm bija unikālas durvju vērtnes, kas savā laikā tika šurp pārvietotas no ēkas Pasta (A. Pumpura) ielā 3/5. Tagad tās, kop-

Liepājas rokoko
laikmeta namu
detaljš

Bijušais J. Šrēdera nams
17. Jūnija ielā 33. 1699.

skaitā septiņas, atrodas Liepājas Vēstures un mākslas muzeja fondos. Šīm vērtņēm nav otru līdzīgu Latvijā. Tās darinātas intarsijas tehnikā un ir tuvas 18. gadsimta skapju durvīm. Var pat precizēt — tieši Braunsveigas tipa skapjiem raksturīga šāda pildīņu kompozīcija ar mazām figūriņām centrā, kur bez dažādām koku šķirnēm izmantots arī kauls un metāls. Tā arī šeit — katras vērtnes vidū ir gravētā kaula inkrustācijā darinātas alegoriskas sieviešu un vīriešu figūriņas, kareivji, eņģeļi. Finierējumam lietots riekskokš, sarkankoks, palisandrs un kļava, bet pašas vērtnes izgatavotas no masīviem ozola dēļiem. Tehniskais izpildījums ļoti rūpīgs, taču figūru mā-

slinieciskais attēlojums gluži nevarīgs. Tā vienmēr bijusi mazo galdnieku darbnīcu problēma, jo tās nevarēja turēt skolotu mākslinieku zīmētāju un visu nācās darīt pašiem — no namdaru darbiem līdz cilvēku figūru attēlojumam.

Liepājas rajonā ir vēl vienas intarsētas durvis — 18. gadsimta 40. gados celtajā Apriķu muižas dzīvojamā ēkā. Tur gan nav figurālu attēlojumu, un ornamenti sastāv no ģeometriskiem motīviem.

Griestu veidojumi Liepājā šobrīd vairs nekur nav atrodamī. Tikai vecās fotogrāfijās redzami griesti,

Dzīvojamās ēkas gala fasāde Stendera ielā 13^a.

Ārdurvju viras gals Stendera ielā 13^a.

Ārdurvju vērtnes Stendera ielā 13^a. J. Slavičeks (?). 18. gs. trešais ceturksnis.

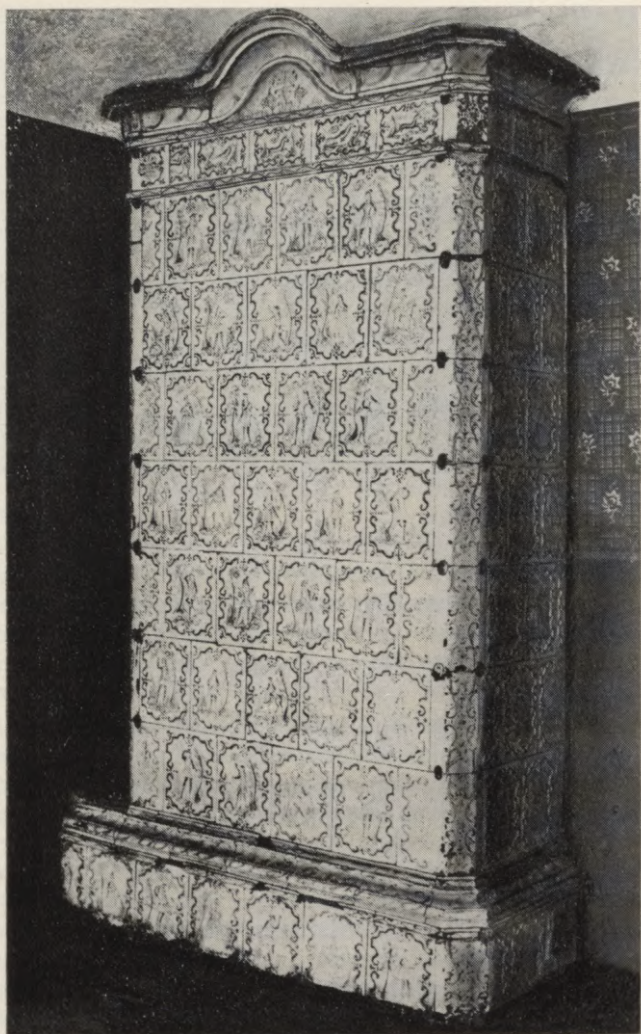

kādi bijuši dzīvojamā ēkā Zivju ielā 3. Tas ir rokoko ornaments, vēl diezgan smagnējs, saistīts ar lentes ornamenta simetriskajām volūtām. Kaut arī nedaudz

lekšdurvju vērtnes fragments no dzīvojamās ēkas A. Pumpura ielā 3/5. 18. gs. vidus. LVMM.

Krāsns podiņi bijušajā Hoijeres viesnīcā I. Sudmaļa ielā 24. 18. gs. vidus vai trešais ceturksnis.

Krāsns dzīvojamā ēkā Lie-
lajā ielā 2 (māja nav sagla-
bājusies). 18. gs. vidus vai
trešais ceturksnis.

Griestu veidojums dzīvojamā ēkā Zivju ielā 3 (māja nav saglabājusies). 18. gs. vidus.

veiklāks par katoļu baznīcas sienu rokajiem, tas vairāk atgādina apmetēja nekā stuka darbu speciālista veidojumu. Tomēr ir zināms, ka Liepājā 1773. gadā darbojies «ģipša lējējs» Johans Frīdrihs Ludvigs. Tas liecina, ka dekoratīvā tēlniecība bijusi pietiekami attīstīta, lai atdalītos no apmetēja amata.

Rokoko ir dekoratīvās krāšņu keramikas uzplaukuma laiks. Pētera I namā atrodas skaista apgleznotu podiņu krāsns, kas atceļojusi no kādas citas ēkas. Podiņus neapšaubāmi darinājis tas pats meistars, kas izgatavojis divas krāsnis Lielajā ielā 2. Tās redzamas 30. gadu fotogrāfijā: uzbūve katrai ir atšķirīga, bet podiņi vienādi. Šajos podiņos apvienotas divas tehnikas — senais reljefais spiedums un modernākais apgleznojums. Gleznojumi izpildīti ar kobaltzilo, necenšoties pēc sevišķas izpildījuma rūpības.

Zināma vēl ceturtā krāsns, kas ļoti līdzīga iepriekšējām un liecina, ka pastāvējusi vesela darbnīca, kas apkalpojusi ne tikai Liepājas pilsētu. Rundāles pils muzejā atrodas krāsns podiņi, kas saņemti no Latvijas PSR Aizrobežu mākslas muzeja, bet tur pārvesti no Īles muižas Dobeles rajonā. Īles muižā krāsns nonākusi tikai 19. gadsimtā, bet sākotnēji tā atradusies Aisteres muižā Liepājas rajonā.⁶⁰ Krāsns frontonā ir fon Bēru un fon Līvenu ģerboņi līdz ar gadskaitli «1770». Tas rada zināmu pārsteigumu, jo visai šai, tā sauktajai Dancigas krāšņu grupai⁶¹ nepiemīt nekas no rokoko, reljefais pildīnš ir barokāli simetrisks, bet uzgleznotie jautrie personāži tērpti 18. gadsimta pirmās puses tērpos. Acīmredzot nezināmā Liepājas podnieka rīcībā bijuši vecmodīgu gravīru paraugi, kurus viņš lietojis visu mūžu. Liepājas muzejā saglabājušies nedaudzi podiņi no krāsns ēkā Smilšu (Bāriņu, tagad 17. Jūnija) ielā 14. Gleznojums ar spoži zilu kobaltu klāj visu podiņa laukumu bez kāda ierāmējuma, un podiņi, sarindoti blakus, veido vienlaidus panorāmu, kurā dažādas galantu cilvēciņu grupas pārvietojas uz tālas ainavas fona. Izpildījums vairāk līdzinās zīmējumam ar otu nekā gleznojumam.

Liepājas podnieki turpināja ražot arī tradicionālos reljefos podiņus, kas tika pārklāti ar vienkrāsas glazūru. Dzīvojamā ēkā Dīķu ielā 3 vēl nesen atradās ļoti interesanta krāsns, kura tagad pārvesta uz Liepājas Vēstures un mākslas muzeju. Katra melni glazētā podiņa virsmu rotā veikli modelēta, simetriska kartuša, un tikai mazi rokajiņi tās galos iezīmē laikmeta prasīto asimetriju. Nav šaubu, ka modeli šim ornamentālajam reljefam pēc podnieka pasūtījuma izveidojis kāds profesionāls stukatieris — tēlnieks. Tieši pretējais jāsaka par dažiem citiem pilsētā savāktiem krāsns podiņiem, kas arī apskatāmi Liepājas muzejā.

Tie klāti ar reti sastopamu gaiši zaļu glazūru, bet podnieks te radījis ļoti jauku un galīgi neizprotamu variāciju par rokoko tēmu — rokaja volūta pārvērtusies naivi izlocītos zariņos ar ovālām lapiņām. Tikai asimetriskais siluets ļauj apjaust, ka autors centies atdarināt rokoko ornamentu.

Pēc atkāpes par podniecības jaukumiem tomēr jāatgriežas pie arhitektūras.

Ēka Stendera ielā 13^a nebija vienīgais tā laika mēģinājums monumentālās profānās celtniecības virzienā. Lielajā ielā radās kaut kas līdzīgs veselam arhitektūras ansamblim. To veidoja divi stalti nami abpus Trīsvienības baznīcai, ko uzcēla divi Liepājas bagātnieki: pa labi no baznīcas pacēlās komercijas padomnieka Kaspara Dītriha Meijera 15 ailu asu garā mūra ēka, pa kreisi — Mēmeles (Klaipēdas) tirgotāja Johana Georga Zameita māja. Pirmā celta 18. gadsimta 60. gados, otrā, domājams, tolaik pārbūvēta no vecākas celtnes.⁶² Abas ēkas mainīja savus īpašniekus 1775. gadā, un abas nodega 1941. gadā.

Zameita māja pagājušā gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā bija pazīstama kā «Pēterburgas viesnīca». Tās izskats gan bija mainījies 19. gadsimta vidū, kad tika izbūvēts mezonīns un divslīpju jumts pārveidots par mansardu, taču pati ēka joprojām bija iespaidīga. Zameita māju izcēla vēl viena īpatnība — ļoti reti sastopams portāls pirmsklasicisma laikmeta Liepājā. Divas korintiskas kolonnas balstīja vienkāršu sandriku, un daži pakāpieni pacēla portālu virs ielas līmeņa.

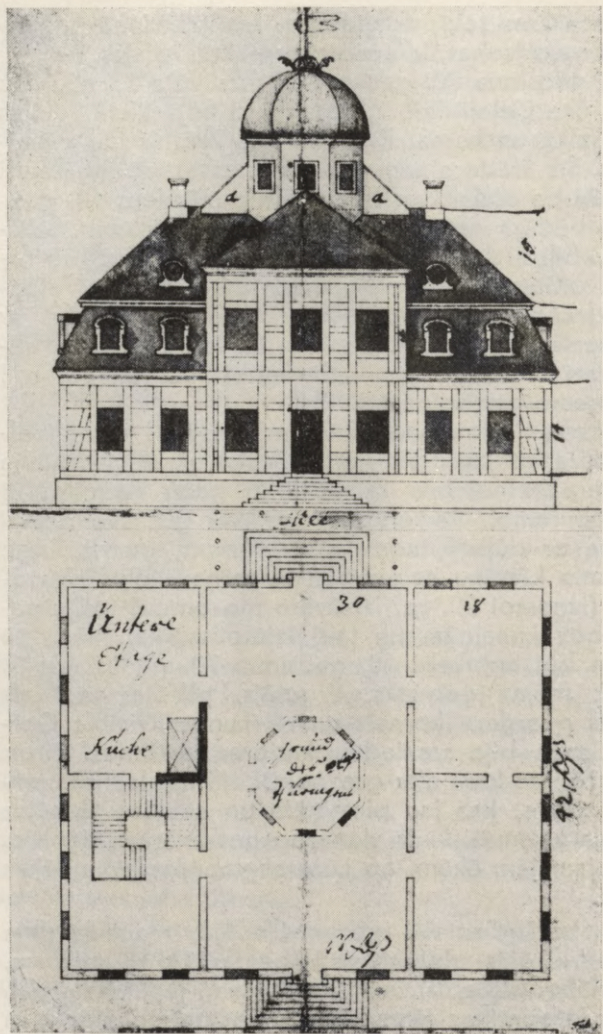
Kaimiņos esošā Meijera māja pārstāvēja pašu sarežģītāko Liepājas ēku tipu — ar mansarda jumtu un trīsasu mezonīnu. Mansarda jumta divpakāpju slīpes vēl vairāk nekā divslīpju jumts ar pusšļaupumu piešķir ēkai harmonisku un plastisku veidolu: celtni it

kā noslēdzas sevī, noapaļojas. Jumts ikvienā pagriezienā rada jaunas, interesantas plakņu rotājas.

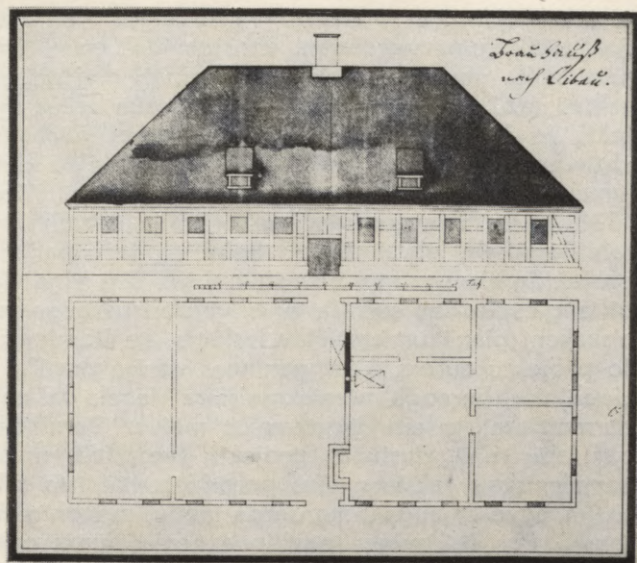
18. gadsimta 70. gados tika uzbūvēta 13 ailu asu mūra ēka Lielajā ielā 2, kas gājusi bojā Lielā Tēvijas kara laikā un kuras divas skaistās krāsnis jau pieminētas. Šīs Šrēdera nama tipa celtnes fasādē logi bijuši grupēti pa diviem un trim. Šāds paņēmieni 18. gadsimta pēdējā ceturksnī jau kļuvis par likumu. Iekšējā telpās bijuši durvju virsgaismas logi ar sarežģītu rokoko ornamenta spraišļojumu. Stāvajā jumtā atbilstoši fasādes logu asīm bijuši izvietoti lodziņi ar segmenta pārsedzēm. Tie radušies kā pāreja no bēniņu stāva vidusdaļas neizmantošanas uz vēl reti sastopamo mezonīnu.

Rokoko laikmeta beigās radusies vēl viena celtnē, kura turklāt ir pat saglabājusies, proti, 17. Jūnija (Smilšu, Bāriņu) ielā 14. Pēdējos gadu desmitos tā kapitāli remontēta un statņos liktā guļbūve rūpīgi apšūta ar dēļiem, nomainītas dzegas, durvis, logi, noņemts kārnīņu segums. Proporcijas, ailu izkārtojums (izņemot 20. gs. izbūvēto mezonīnu) toties palicis bez izmaiņām un ļauj iztēloties ēku, kāda tā varēja būt aptuveni 18. gadsimta 70. gadu beigās. Tolaik mājas īpašnieks, tirgotājs, pilsētas vecākais «Zaļās gvardes» kornets un rātskungs Kristofs Gotlībs Štobe bija sasniedzis karjeras virsotnes. Pirms Lielā Tēvijas kara ēku greznajusi zili apgleznota podiņu krāsns, kas jau pieminēta un atrodas Liepājas muzeja krātuvē. Šī ir viena no nedaudzām Liepājas dzīvojamajām ēkām, ap kuru saglabāties sākotnējais dārzs.

Tas, ko šodien vēl redzam Liepājā, ir neliela daļa no kādreizējās arhitektūras kopainas. Lai to apjaustu, nenonākot pie aplamiem slēdzieniem, jāpārskata gan vecas fotogrāfijas ģimenes albumos un muzejos, gan arī projekti un dokumenti.

Paviljona projekts Liepājā.
Ap 1739.

Jau 17. gadsimtā tirgotājs Meijers uzcēla kāpās romantisku paviljonu. Rokoko laikmets arvien vairāk aicināja izrauties no ikdienišķā, praktiskā, smagnējā. Rietumeiropas valdnieku ideāls vairs nebija varenās rezidencpilis, bet gan intīmi, omulīgi un grezni paviljoni, kuros varēja nodoties dzīves baudīšanai. Jaunās tendences negāja secen arī Liepājai. Latvijas PSR Centrālajā Valsts vēstures arhīvā, Kurzemes hercogu arhīva fondā, 1808. lietā, kas saucas «Liepājas pilsētas lietas», ir trīs ēku projekti, no kuriem vienā attēlots *Lusthaus* — paviljonveida ēka ar torni. Projektam pievienots arī nepieciešamo būvmateriālu saraksts.⁶³ Ne sarakstam, ne projektiem nav paraksta un datējuma. Citā šī fonda mapē Nr. 2240, kas saucas «Dažādu pilsētu lietas»,

Brūža projekts Liepājā.
Ap 1739.

«Lustūzis»
un «Drēzinga pils»

atrodas Liepājas licenšu inspektora Kristiana Prelsa ziņojums hercogam Ernstam Johanam Bīronam 1740. gada 16. maijā. Tajā minēti divi no trim arhīvā esošajiem projektiem — kroga un brūža projekti, jo šo objektu celtniecību ieradies pārbaudīt «būvdirektors». Tādējādi tuvojamijs projektu datējumam un arī to varbūtējam autoram. Kopš 1738. gada hercoga būvdirektors bija Johans Kristofs Barnikels, iebraucējs no Baireitas, taču par viņa projektdarbiem mums nav ziņu. Līdz šim viņa darbība galvenokārt saistīta ar būvdarbu uzrauga tehniskajiem pienākumiem. Nav izslēgts, ka Barnikels ir šo projektu autors, kaut gan viņš varēja nosūtīt uz Liepāju arī hercoga mūrniekmeistara Vecela vai namdarmeistara Forlera izgatavotus metus. Barnikelam par labu runā «lustūža» projekta svešādaī, nekurzemnieciskais raksturs. Tas paredzēts kā īsta pildrežģa būve ar augstu mansarda jumtu, mezonīnu un tornīti. Par šī izprieču paviljona novietojumu nekādas norādes nav dotas, vienģigi celtnei blakus iezīmēta koku rinda un rakstģts «Allee», kas vedina domāt, ka paviljonu bijis paredzģts projektģt nomaģā vietā, varbģt kanāla otrā krastā, Jaunliepāģā.

18. gadsimta 30. gados Jaunliepāģā tika uzbģvēta iespaidģga mģra celtne, kurā vģrienģgi izpauģas dzimstoģās rokoko kultģras ietekme Liepāģā. Tā bija bagātā tirgotāja Benjamina Drģzinga ārpilsģtas mģja, saukta par Drģzinga pili (*Dresings Palais*) un atradģs tagadģģ Baseina ielā, netālu no dzelzceģa stacijas. Nosaukums vien jau kaut ko nozģmģģ! Taču šģ pilsoniskā pils ņģma bģdģgu galu. Pģc Drģzinga bankrota tajā tika ierģkots kroģs, vģlāk teātris, un ēka pamazām kģuva par iecienģtu nakts izprieču vietu bagāģiem uzdzģvotāģģiem. «Iestāģde» bija ieguvusi tik skandalozu slavu, ka 1766. gadā Liepāģas maģistrāts neģģloģa 1133¹/₂ dālderus, lai mģģu nopirktu un noplģstu. Šo-

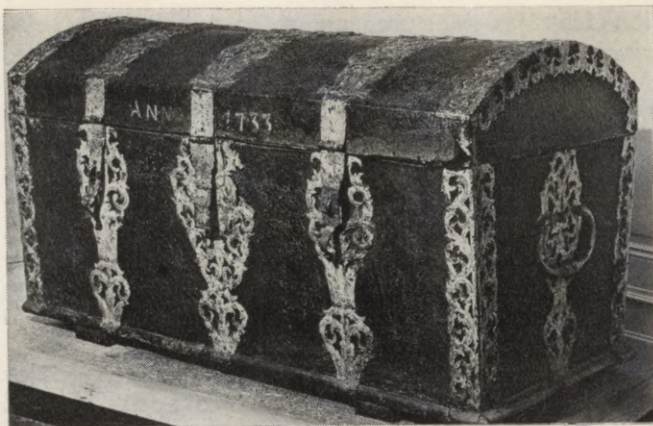
dien Liepājas Vēstures un mākslas muzeja ieejas priekšā atrodas akmenī kaltas akas augšējais grods ar smalki izstrādātu uzrakstu «HERR BENJAMIN DRESING LIEBAU DE MONAT SEPTEMBR ANNO 1738». Neviļus rodas doma, ka šī pelēkā aka ir Liepājas rokoko «piļu» celtniecības spožākā parauga vienīgais liecinieks.

Interesanti arī pārējie minētie projekti — krogam un brūzim. Abi paredzēti pildrežģu tehnikā, abi ar masīviem četrslīpju jumtiem, kas tos tuvina baroka laika noliktavu paraugiem. Tāpat pildrežģis Liepājā bijis — un pazudis bez pēdām.

Reiz jau mēģinājām ieiet 18. gadsimta Liepājas mājā, lai iepazītos ar tās dekoratīvo apdari. Tagad vēlreiz pavērsim durvis, lai redzētu arī iedzīvi un telpu iekārtojumu.

Pamācoši ir Liepājas pilsoņu mantojuma apraksti. Mēbeles gan arvien ir pēdējā vietā, galvenais ir preces. Tā, 1779. gadā aprakstītā tirgotāja Gotfrīda Ēbela mantojuma uzskaitē sākas ar 4223 mārciņām kafijas, 2673 mārciņām smalkā rafinētā un 470 mārciņām parastā cukura. Seko pipari, koriandrs, ķimeņi, Kongo tēja, rozīnes, korintes, kampars, indigo, safrāns utt. Uzskaitītas arī mēbeles: 1 veļas skapis, 1 drēbju skapis, 1 «parasts ēdienu skapis», 1 rakstāmbirojs, 2 mazi lakoti galdiņi, 3 saliekami galdiņi, 2 stūra galdiņi, 1 garš galds, 2 soli, 20 krēsli, 2 krēsli ar rokturiem, 1 «šēzlongs», 1 sienas pulkstenis, 1 akmens galds, 3 spoguļi ar 2 sienas svečturiem.⁶⁴ Tur nebūt nav minētas visas mēbeles, jo, piemēram, nekas nav teikts par gultām. Samērā lielā galdu dažādība raksturīga visai 18. gadsimta sadzīves kultūrai. Tipiski arī lakotie galdiņi: ķīniešu lakas imitācija Ziemeļeiropā kļuva ļoti iecienīta baroka laikmeta beigās un rokoko laikā, it īpaši nelielu priekšmetu izgatavošanā.

**Mēbeles
liepājnieku mājās**

Lāde. 1733. LVMM.

Zamšādas ģērētāja Paula Broitigama 1767. gadā aprakstītā māja ir vienkāršāka. Tajā stāv vecs drēbju skapis, 1 vecs ēdienu skapis, 2 veci koferi ar apaļiem vākiem, 1 vecs ovāls galds, 1 ozola salokāmais galds, 1 mazs priežu koka galdiņš, 1 sliktis virtuves galds, 1 vecs salauzts galds, 1 mazs akmens galds, 1 vecs ēdamgalds, 2 veci «parasti spoguļi».⁶⁵

Abās mājās maz masīvo mēbeļu mantu glabāšanai. Broitigama inventārā minētie koferi ar apaļajiem vākiem — tā sauktās koferlādes, tāpat kā viduslaikos, skaitījās svarīgi sadzīves priekšmeti, kuros ne vien varēja daudz sabāzt iekšā, bet kurus kara vai ugunsgrēka gadījumā varēja ērti pakert un aiznest. Liepājas Vēstures un mākslas muzejā ir koferlāde, kas darināta 1733. gadā. Tā apsista ar ādu, bet dzelzs apstīpojuma — skaisti, ažūri vēlinā baroka kalumi. Šādu lādi pēc amatu priekšrakstiem taisīja trīs dažādi meistari — galdnieks, smalkkalējs un sedlinieks tapsētājs. Barokālais koferlādes tips tika pārmantots latviešu

Amata lāde. 18. gs. vidus.
LVMM.

Drēbnieku amata lāde.
1738. LVMM.

tautas mākslā un bezgalīgos variantos atkārtots vēl 19. gadsimtā.

Diemžēl vairs tikai iztēlē varam skatīt galdus, krēslus, skapjus, kas minēti mantojuma aprakstos un inventāra sarakstos, rekonstruējot to izskatu pēc datiem par Liepājas galdniecības un ievesto mēbeļu stilistisko ievirzi. Priekšmetu saglabāties ļoti maz.

Katoļu baznīcā var apskatīt sakristejas skapi. Tas ir diezgan vienkāršs un konstruktīvs. Apakšdaļa taisnstūrveida, ar gludām, taisnām atvilktnēm, toties augšā — spēcīgi izliekts frontons ar kokā grieztu rokaja kartušu vidū. Šis it kā necilais priekšmets ir ļoti daiļrunīgs. No vienas puses, tajā izpaužas tā laika nosliece uz dekoratīviem kokgriezumiem mēbeļu darinājumos, it īpaši lielie drēbju skapji bieži vien tika izgatavoti ar tiem pašiem paņēmieniem kā baznīcu iekārtas priekšmeti, izmantojot krāšņus rokajas, zeltījumu un apgleznojumu. Turpretī sakristejas skapja apakšējā kastveida daļa liecina ko citu un vēl būtiskāku Liepājas galdniecības un namnieku gaumes ievirzē — tā ir tieša angļu mēbeļu stila izpausme.

Liepājas rokoko mēbeļu stilistika

Angļu mēbeles ar savu lietišķību, gludajām taisnstūra formām, baroka laikā izpildītas riekstkokā, bet rokoko — sarkankokā, ar stabilajiem sēdmēbeļu tiņpiem, kuros ažūrā atzveltne iekļāvās balustra siluetā, bet kājas bieži nobeidzās ar ērgļa ķetnas aptvertu lodi, iespaidoja visu Ziemeļeiropu. 18. gadsimta pilsoniskā kultūra šim stilam bija pakļauta gan tieši, gan ar Holandes starpniecību. Par Anglijas ražojumu popularitāti spilgtu liecību sniedz sludinājums, kas 1767. gada aprīlī bijis ievietots Jelgavas avīzē «*Mit-tauische Nachrichten*»: «No Anglijas Liepājā pienākušas sarkankoka kumodes, galdi, spoguļi, sienas un kabatas pulksteņi.. Tāpat no Holandes pienākuši ar figūrām smalki apgleznoti galdi, tējas paplātes,

kas viss par lētākajām cenām dabūjams pie hercoga galma faktora fon Dīsburga kunga.»⁶⁶

Liepājā laika gaitā zudušas gan ievestās mēbeles, gan tās, ko darinājuši vietējie meistari, sekojot lielās modes paraugiem. Durbes baznīcā atrodas koka krēsls, kurš liecina par šādu seko-

Liepājas ārsta G. V. Gourbanda portrets. 18. gs. trešais ceturksnis. LVMM.

šanu, taču savā vienkāršībā atrodas uz robežas ar fautas mākslu. Tas ir slavenākā angļu rokoko meistara T. Čipendeila radītā mēbeļu tipa atdarinājums ar ažūri izzāģētu atzveltni un taisnām kājām, kas aizgūtas no ķīniešu mēbeļu paraugiem.

Galdnieki

Vienīgi amatu lādes, amatniecisko tradīciju glabātājas, dod nelielu priekšstatu par Liepājas galdnieku varēšanu. Paralēli vienkāršajām, gludi finierētajām angļu tipa mēbelēm turpināja attīstīties intarsija. Vienreizējs tās paraugs ir A. Pumpura ielas 3/5 mājas durvis. Šī tehnika lietota arī amatu lādēs. Izcili rūpīgi izpildīta un pārsteidzoši labi saglabājusies ir maza drēbnieku cunftes lādīte no 1738. gada. Priekšmets darināts vēlā baroka gaumē un ornamenta stilizācijā, tikai intarsēto akanta lapu nemierīgais, asimetriskais kārtojums rāda, ka rokoko stila noskaņas jau sasniegušas Liepāju.

Izplatītākajā amata lāžu variantā plaknes rotā izvirzīti pildiņi — tāpat kā ēku ārdurvīs. Intarsija tad izmantota retāk, kā neliels akcents — kāda zvaigzne vai rozete, iegriezta tieši pamatmateriālā. Liepājas muzejā ir četras šāda tipa lādītes. Tām mainās vienīgi barokālā, simetriskā pildiņu konfigurācija, un tikai atsperīgā izliekto un ieliekto līkņu maiņa liecina, ka priekšmeti radušies rokoko laikmetā.

Rokoko laikā galdnieku loks bija diezgan plašs. Darbojās vairākas galdnieku dzimtu paaudzes: Gothards Frīdrihs un Mihaels Fišeri, Johans Frīdrihs un Nikolajs Rozenbergi (Rēzenbergi). Visumā tie tomēr ir izņēmumi, jo ne vien galdnieku, bet arī visu pārējo cunftu sastāvs ir pārsteidzoši ārzemniecisks. Kādā Liepājas amatnieku sarakstā, kas sastādīts 1761. gadā, minēti tikai 32 kurzemieki, 2 rīdzinieki, bet pārējie 57 amatnieki pārstāv visai plašo Ziemeļeiropu. Vairums ir ienācēji no Austrumprūsijas un Brandenburgas, bet daudz arī no Saksijas un Tīringenes, pārstāvēta Danciga, Lībeka, Brēmene, Vismāra, Kopenhāgena, Kolmāra (Zviedrijā) un Porvo (Somijā). No Labiauas bija ieradies galdnieks Mihaels Štirmers, no Holšteinas — Kajs Heinrihs Grammelsdorfs (Gramsdorfs). Zināmi šādu galdniekmeistaru vārdi: Kristofs Legeits, Johans Heinrihs

Rinks, Johans Jākobs Serafims, Kristians Vilhelms Häferbekers (Häferbek), Georgs Volfs, Timmelmeijers un Francisks Kulkovskis, kurš bija precējis Grammelsdorfa meitu. Darbojās arī īpaši «krēslu taisītāji» (Stuhlmacher) — Heršers, Grīnerts un Klats.⁶⁷

Gleznotāju Liepājā nebija daudz. Hofertu dzimtas tradīcijas turpināja 1715. gadā dzimušais Ferdinands, bet Reiteru — Kristians Frīdrihs, kas 1738. gadā tika uzņemts par Liepājas Lielās ģildes locekli. 1767. gadā pieminēts arī gleznotājs Mihaels Detlofs Frēze.⁶⁸

Bez šiem meistaru vārdiem saglabājušies arī vairāki rokoko laika gleznojumi. Annas baznīcā kopā ar citiem interesantiem portretiem glabājas trīs 18. gadsimta trešā ceturkšņa darbi. Ļoti veiksmīgs ir mācītāja Johana Andreasa Grunta portrets. Nevainojama glezniecība: reālistiska, precīza, varbūt nedaudz pasausa. Poza, galvas trīsceturtdaļpagrieziena, pavērtā bībele rokā, tāpat kā ļoti nopietnā sejas izteiksme, ir nodeva stingrajam mācītāju portreta kanonam.

Kompozīcijā līdzīgs ir Grunta priekšgājēja Jākoba Gotlība Adolfi portrets — būtībā iepriekšējās gleznas spoguļattēla kompozīcijas variants. Kvalitāte toties gluži cita. Gleznojums gan gludens, bet nedrošs, seja plakana, izteiksme sastingusi. Tas tomēr netraucē šim portretam, kas jāvērtē kā tipiski provinciāls, ietekmēt skatītāju ar savu naivo tiešumu.

Arī Trīsvienības baznīcai piederējusi mācītāju portretu galerija, bet tā aizvesta 1939. gadā, vācu draudzei repatriējoties, kopā ar vairumu baznīcas sudraba. No reprodukcijām un kopijām pazīstams vienīgi K. L. Teča gleznojums, kurš nedaudz atgādina Adolfi portreta kompozīciju, stingro izteiksmi un bezgalīgo nopietnību. Par visu attēloto mācītāju galveno raksturojošo pazīmi uzskatīja viņu amatu, tāpēc katra atsevišķa seja atšķiras tikai ar antropoloģiskiem

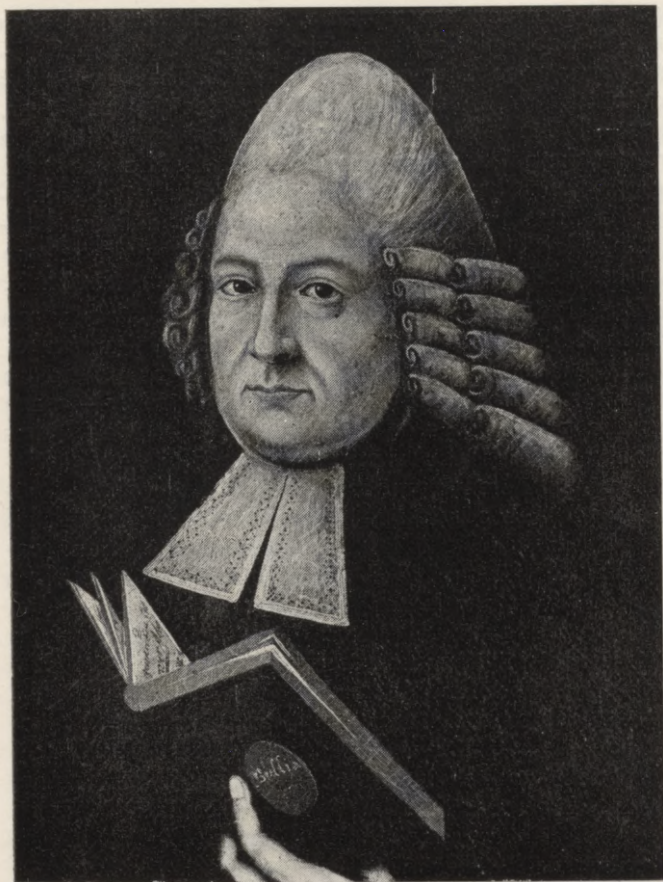
Gleznotāji

Annas baznīcas mācītāja
J. A. Grunta portrets. Ap
1770. Liepājas Annas baz-
nīcā.

dotumiem, bet ne ar individuālu izteiksmi un temperamentu.

No kāda gleznojuma Liepājas Vēstures un mākslas muzejā mūs uzlūko rokoko laika kungs rokoko laika

rāmī. Tas ir pilsētas ārsta Gotharda Vilhelma Gourbanda portrets. Izteiksme saspringta un nopietna kā mācītāju portretos, taču tajā vairāk individuālā un raksturojošā. Liepāju nebija aizsniegusi rokoko laika

Annas baznīcas mācītāja J. G. Adolfi portrets. 18. gs. vidus. Liepājas Annas baznīcā.

galma glezniecības izpratne, atbilstoši kurai cilvēku attēloja gaisīgi vieglu, pat vieglprātīgu, reizēm nevērīgi ignorējot tā sabiedrisko stāvokli. Te, Liepājā, tās drīzāk bija vēlā baroka portretglezniecības tradīcijas, kas cilvēka attēlojumā vispirms demonstrēja viņa rangu, bagātību, panākumus. Gourbanda portreta gleznojums, kaut gan ne tik veikls un frāpīgs kā mācītāja Grunta ģīmetnē, tomēr ir profesionāls un koloristiskā izjūtā tuvinās rokoko glezniecības vieglumam un krāsainībai; tajā apvienots sārtais un sarkanais.

Zeltkaļi

Arī Liepājas zeltkaļi atstājuši gan savus vārdus, gan darbus. Stingri ņemot, visiem viņu izstrādājumiem jābūt «parakstītiem» ar meistara iecirstu zīmi, taču ne vienmēr šis noteikums ticis ievērots, it īpaši — maza izmēra priekšmetos. Tāpēc visai reti bija iespējams noteikt autorus daudziem jaukiem cunftu pokālu piekariņiem. Ar tiem pamācoši izsekot stilu maiņai: izrādās, ka tā ir pārsteidzoši lēna. Gandrīz divdesmit gadus piekariņi kaldi tikpat kā monētas, pēc viena parauga. Piemēram, 1740. gada piekariņš. Simetriska kartuša, ko sānos ietver divas barokālas volūtas, bet augšā un apakšā pa gliemežvākam, kam pievienojas sīkas akanta lapiņas un vārgas ziedu vītnes. Pēc šāda parauga darinātus piekariņus var atrast ar 1744., 1749., pat ar 1754. gadskaitli datētus. Sen iestāties rokoko laiks, rokaja ornamentu pazīst arī liepājnieki, taču zeltkaļi izliekas, it kā neko nebūtu pamatinājuši. Tikai vienā 1755. gada piekariņā redzams kaut kas līdzīgs rokaja gliemežvākiem, tomēr tie joprojām kārtoti simetriski. Un jāgaida līdz 1758. gadam, lai ieraudzītu rokoko ornamentu sudrabkalumā — varbūt uz to pamudināja jaunuzceltās Trīsvienības baznīcas kokgriezumi. Tik gausi nācis un tik negribīgi rokoko stils atdod vietu nākamajam. 1783. gadā darinātajā piekariņā vēl nekas nav jaušams par jauno stilu — klasicismu, un arī 1786. gada

piekariņā vēl redzami vecu vecie rokaji, vienīgi tie kārtoti simetriskās grupās.

Liepājas zeltkaļi, lai cik tas arī būtu dīvaini, ir pārstāvēti pavisam citā pusē, Jelgavas apkaimē. Tur Zaļenieku baznīcā atrodas divi sudraba svečturi un vīna kanna.

Svečturus darinājis meistars Johans Dīdrihs Romanovskis, kurš amatu apguvis pie Jelgavas zeltkaļa Josta Glandorfa. Jau 1747. gads, taču no rokoko te vēl nav ne miņas. Masīvajām, barokālajām formām trūkst arī tās vienkāršās elegances, kas piemīt, piemēram, A. Babes izgatavotajiem Trīsvienības baznīcas svečturiem. Gadu vēlāk Romanovskis darinājis oblātu kārbīņu Stendes baznīcai (tagad Rundāles pils muzejā), tā izceļas ar veikli izpildītu gravējumu.

Uz rokoko brieduma periodu attiecas meistara Johana Heinriha Meijera sudrabā kaltā vīna kanna, bet arī to vienīgi smalki veidotais rokturis atšķir no tā laika vienkāršajām alvas kannām.

Dīvainam tradicionālismam zeltkaļi maksājuši no-devas, arī amatu pokālus un kausus darīnot. Turpinās 16. gadsimta formas! Apburts loks, kura sākumu neviens vairs neatcerējās, bet visi turējās pie ierastā un pazīstamā. 1781. gadā «hercoga zelta un sudraba lietu meistara» Martina Krīgera darinātais miesnieku amata pokāls un 1738. gadā Bernharda Reishofa mucinieku zeltiem kaltais ir viena parauga nelie-las variācijas. Veca forma bija arī tā sauktā krievce-pure — konusveida kauss, parasti kopā ar vāku. Neko jaunu nevēsta arī kauss, ko mucinieku cunftei 1750. gadā kalis meistars Johans Heinrihs Meijers. Braši izveidota vienīgi vāku vainagojošā bērna figūriņa ar trīsstūreni rokā, bet gravējumi ir vāji.

Tāds bijis sudrabkalumu liktenis pēc spožā baroka. Īpaši provincē tie piedzīvojuši lēnu, bet neatvairāmu lejupslīdi. Rokoko formas un ornamenti prasīja

Liepājnieku grupas portreta fragments. 18. gs. beigas. LVMM.

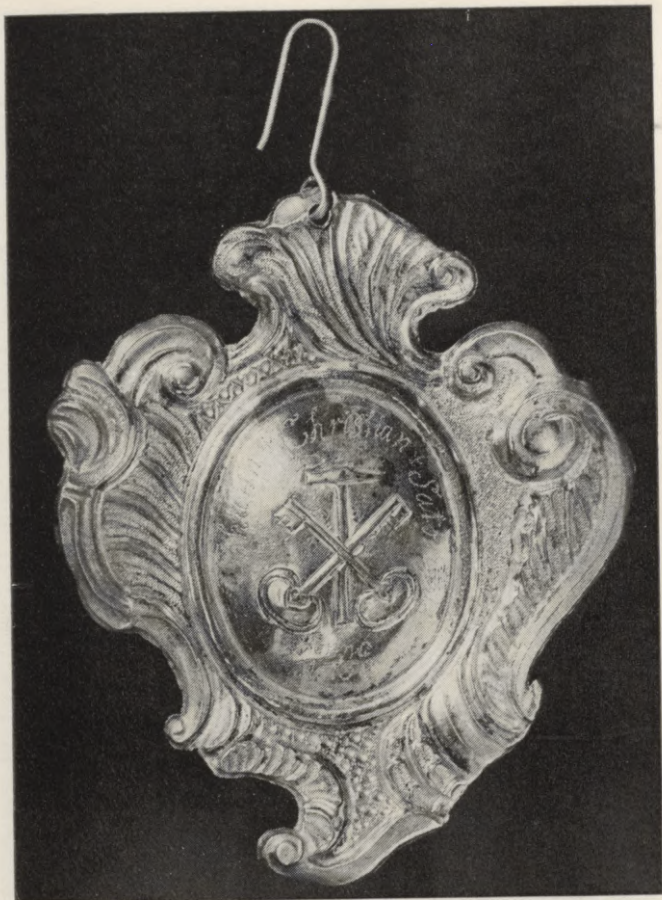
Zīmējums piemiņas albumā. 1785. LVMM.

Amata pokāla piekariņš.
1740. LVMM.

sevišķu izpildījuma veiclību, un vietējie zeltkaļi to nespēja.

Bez jau uzskaitītajiem Liepājas zeltkaļiem rokoko laikā darbojušies tēvs un dēls Jākobs Frīdrihs un Johans Kristians Biki, Karls Heinrihs Hartungs, Johans Joahims Kāgels, Andreass Līdbergs, Johans Ernsts Vīte, Joahims Frīdrihs Rāms sevi reklamējis arī kā zīda pogu un lenšu taisītāju.⁶⁹

Smalkkalējiem un atslēdzniekiem spožākais uzplaukuma laiks bija rokoko laikmeta sākums, kamēr vēl nebija notikusi pāreja uz tīru rokaja ornamentu, kas

Amata pokāla piekariņš.
1758. LVMM.

Dzīvojamās ēkas stūris Ļeņina ielā 6. 18. gs. beigas.

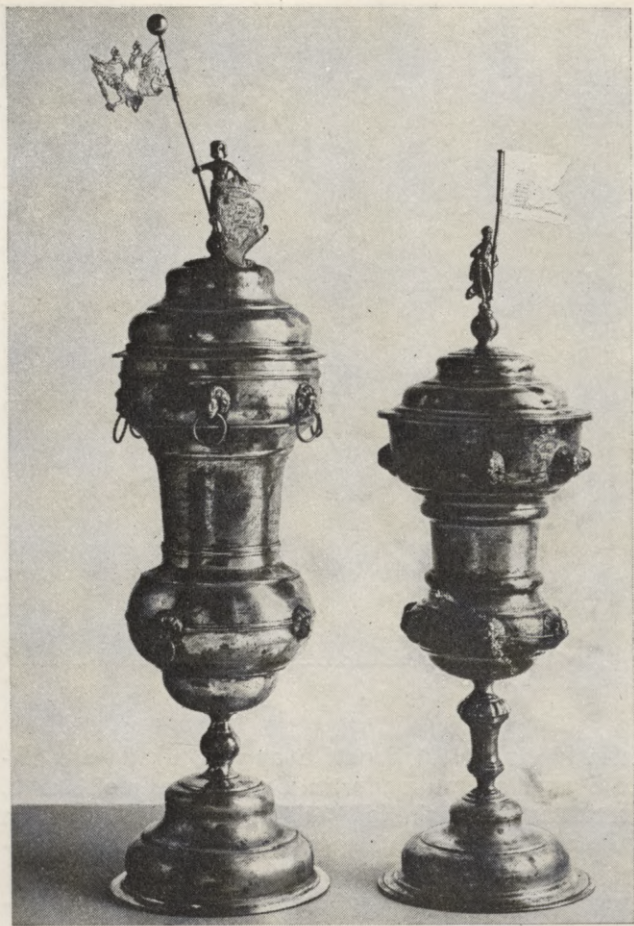
dzelzs kalumos tā īsti netika apgūts, tikai veco barokālo akanta lapu padarīja vieglāku, asimetriskāku, plastiskāku. Jau minētas kalēju darinātās logu un durvju viras. Vēl no šīs grupas — cunftu lāžu apkalumi, kas darināti sevišķi centīgi.

Izcili smalki, savā plastikā pārliecinoši ir viru kalumi un slēdzenes kārba nelielai, no ārpuses pavisam vienkāršai amata lādei, ko varētu datēt ar 18. gadsimta vidu. Rokoko šos kalumus vēl maz skāris.

Cita lāde darināta 1781. gadā, tātad hronoloģiski — jau klasicisma laikmetā. Alvotei dzelzs ka-

Bijust birģermeistara
H. H. Stendera dzīvojamā
māja Stendera ielā 11.
18. gs. beigas.

Kalēji

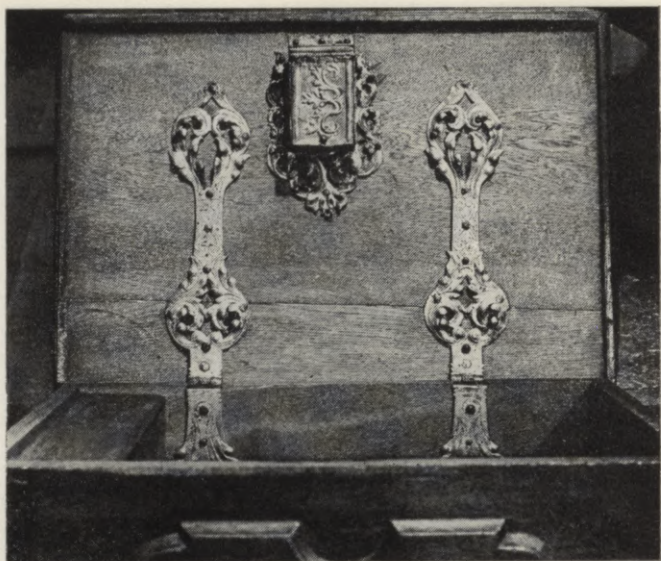

Miesnieku un mucinieku
amatu pokāli. M. Krīgers.
1781.; B. Reishofs. 1738.
LVMM.

lumi tikai tagad pilnīgi pārņēmuši rokāja ornamentu,
taču tas ir plakans, dominē siluets un gravējums. Tieši
tādi ir kalumi Liepājā līdz 19. gadsimta sākumam.

Mucinieku amata kaus —
«krievcepure». J. H. Mei-
jers. 1750. LVMM.

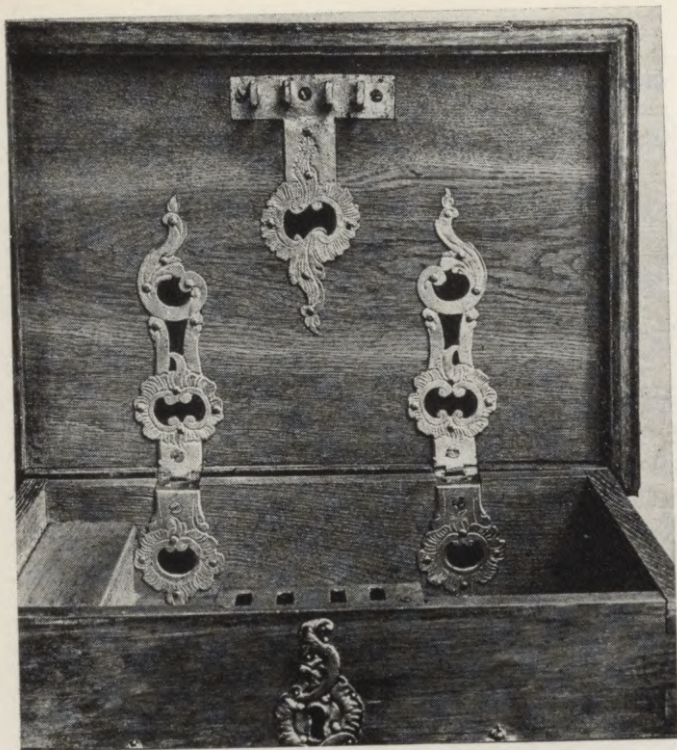

Amata lādes viru kalumi.
18. gs. vidus. LVMM.

Mūsdienās grūti iztēloties, kādu noskaņu 18. gadsimta ielās veidoja izkārtnes. Ne kā uzraksti vai gaismas reklāmas uz ēku sienām, bet kā brīvi iekārti vairogi, kas šūpojās vējā, apgleznoti, apzeltīti, vēstīdami, ka šajā mājā ir skārnis, krogs vai iebraucamā vieta.

Izkārtnes atradās arī pie visiem cunftu mitekļiem. Labi saglabājusies virvju vijēju izkārtne no 1780. gada. Vidū — uz skārda gleznots amata ģerbonis, to ietver ažūrs vēlīnā baroka kalums, kas apakšā pāriet trijos skaistos, sarežģītos ziedos.

Nevar neminēt arī kalēju amata locekļus. Par cik stilistiskās pazīmes rokoko un klasicisma laikā tikpat kā nedod iespēju kalējus grupēt pēc viņu darbu ārējām pazīmēm, lūk, visi meis-

tari pilnā skaitā, no rokoko sākuma līdz klasicisma beigām. Vispirms izceļas vairākas ģimenes, kas kalēja amatu pārmantojušas no paaudzes uz paaudzi: Ernsts un Ernsts Heinrihs Dresleri, tēvs Johans Kristofs un dēli Johans Gotlībs un Johans Kristofs Kverneri, Johans Andreass un Johans Gerhards Felši, Johans Georgs un Georgs Jirgens Justi, Johans Ernsts, Johans Georgs un Georgs Šneiders un Kristians Mertenss. Pārējie — Johans Frīdrihs Vitīgs, Jākobs Šūms, Johans Kristians Grīnhāgens, Johans Ernsts Krīgers, Heinrihs Ernsts Šenkēvics, Johans Bērends Mīe un vēl četri Johani — Mēze, Lēmanis, Kramps un Neimanis.⁷⁰

Amata lādes viru kalumi.
1781. LVMM.

Alvas lējēji

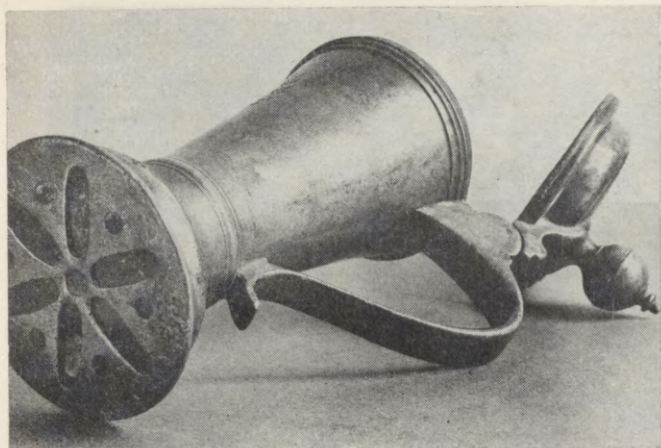
Tāpat kā senāk, ikdienas lietošanai domātie trauki namnieku aprindām parasti tika lietoti no alvas. Tas nodrošināja pastāvīgu darbu un ienākumus šai amatnieku grupai, nevajadzēja gaidīt uz speciāliem pasūtījumiem un baidīties no ārzemju konkurences.

Rokoko laikmetā turpināja strādāt Lorencs Šulcs, parādījās jauni meistari — Johans Ādams Beators, Gotfrīds Martini un Daniels Edelbergs. Hronoloģiski klasicisma laikam pieder Lorenca Vilhelma Beatora, Kārļa Frīdriha Kofrīda un Gustava Vilhelma Šapkēvica darbība,⁷¹ taču stilu maiņa uz alvas lējējiem atstāja tik niecīgu iespaidu, ka nav nozīmes šos meistarus pieminēt atsevišķi.

Kausi, kannas, šķīvji, pokāli, svečturi, terīnes, dažādi baznīcas piederumi joprojām veidoja plašu darbības lauku. Interesants un sadzīvīgs iecienīts dzermās kannas paveids apskatāms Liepājas Vēstures un mākslas muzejā — ar ietaisītu metamo kauliņu spēli. Kauliņus varēja redzēt caur rozetveida izgriezumiem kanniņas apakšā. Ja tā pilna — labi, var iedzert, bet, ja tukša, — arī nav slikti, var uzspēlēt.

Misiņa lējēji joprojām nodarbojās ar «bumbu lustu» izgatavošanu. Trīsvienības baznīcā atrodas lustra, kas 1770. gadā atvesta no Stokholmas, izcils eksemplārs, kam Latvijā nav nekā līdzīga. Zari tai kārtojas četrās rindās, tām pa starpām izliecas misiņa liliju ziedi, — lusta izskatās pēc kupla puzura.

No rokoko laika vietējo misiņlējēju izstrādājumiem neko nav izdevies atrast. To pašu var teikt par Liepājas kaparkalēju darbiem, jo vienīgais saglabājies priekšmets neapšaubāmi ir ievedprece. Tas ir visai interesantais, apzeltītais un apsudrabetais rokoko stila relikvārijs, kas atrodas katoļu baznīcā un datēts ar 1772. gadu. Savā laikā tā bijusi ļoti izplatīta produkcija, jo par pieticīgu maksu tādējādi bijis iespējams apgādāt nelielās lauku katoļu baznīcas ar ārēji grezniem liturģiskiem priekšmetiem. Latvijā to

saglabājies ļoti maz, tie paši, domājams, ievesti no Lietuvas un Polijas.

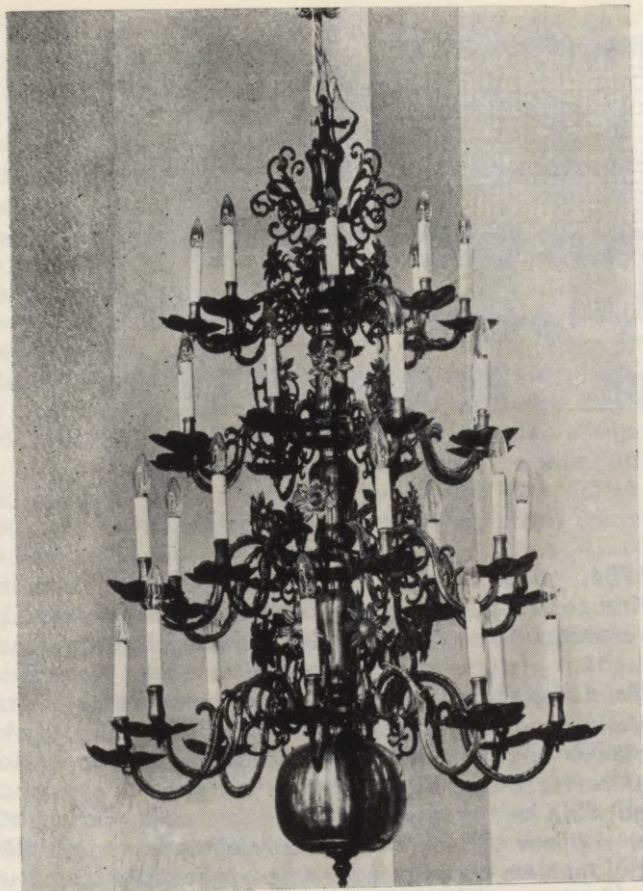
Rokoko laiks dzīvojamo ēku celtniecībā ienesa jaunas būvdetaļas, jaunas variācijas proporciju izpratnē, kaut arī namu pamattipi palika vecu vecie. Dominēja tradīcija. Šo laikmetu liepājniekiem īpatnējā veidā iemiesoja ne privātbūves, ne sabiedriskās celtnes, bet sakrālās ēkas. Trīsvienības, katoļu un reformātu baznīcas pilsētas apbūvē skaidri atspoguļoja to sociālo, skaitlisko, mantisko rangu starptību, kāda pilsētas dzīvē bija attiecīgo konfesiju locekļiem. Nozīmības ziņā visu Liepājas 18. gadsimta arhitektūrā radīto tālu pārspēj Trīsvienības baznīca, viens no izcilākajiem Latvijas PSR arhitektūras un mākslas pieminekļiem. Spoža un nozīmīga parādība ir Liepājas rokoko laikmeta tēlniecība un dekoratīvais kokgriezums. Skaistus un izteiksmīgus portretus atstājusi rokoko glezniecība. Pilsētā plaši zēlusi mā-

Alvas kanniņa ar metamo kauliņu spēli. 1782. LVMM.

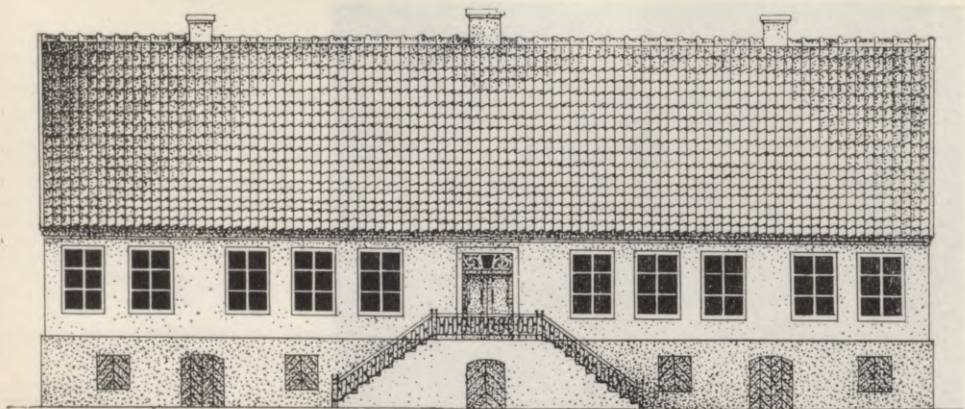
Relikviārijs. 1772. Liepājas katoļu baznīcā.

slas amatniecība, no tās lielākā skaitā saglabājušies metāla izstrādājumi. Kopumā var teikt, ka apbūvē šī laika mantojums bija ļoti manāms: pāri Liepājai nu

pacēlās vēl divu baznīcu torņi, bet ielu bruģis un apbūves blīvuma pieaugums piešķīra Liepājai īstas pilsētas seju.

Lustra. 1770. Liepājas Trīsvienības baznīcā.

Klasicisms arī Liepājā

1784. gadā Liepājai cauri brauca Johans Vilhelms Krauze, vēlākais Tartu Universitātes profesors un universitātes ēkas cēlājs. Liepāja viņam galīgi nepatika: «... tā ir piejūras pilsēta kā haotisks ciems. Koka bruģis, dziļas smiltis un dūņaini grāvji nomaina viens otru. Vairums māju no koka un segtas ar lubām, koka planku žogi ir vienkāršs namdara darbs bez krāsojuma. Nožēlojamas dēļu būdas un turpat blakus spoguļstikla logi ar grezniem aizkariem mājā, kas apsista ar rupjiem dēļiem — viss kā pie Hudzonas.»⁷² Pēc klejotajiem pa pilsētu Krauze atgriezās viesnīcā un nodevās moderna cilvēka cietīgai nodarbībai: «Es uzmetu dažas galvenokārt elēģiska satura skices. Sevišķu piekrišanu ieguva viena, veltīta Osiana žēlabām par savu Malvīni — «Dzīvo sveiks, mīļais gaismas stars, par agru tu slīgsti aiz kalniem!» Zīmējums cirkulējā viesnīcas istabās. Saimnieks Rēders mitrām

acīm lūdza to atdot viņam: viņš apraudāja savu acu-raugu, sešpadsmitgadīgo meitu, ko pirms divām nedēļām bija guldījis kapā.»⁷³

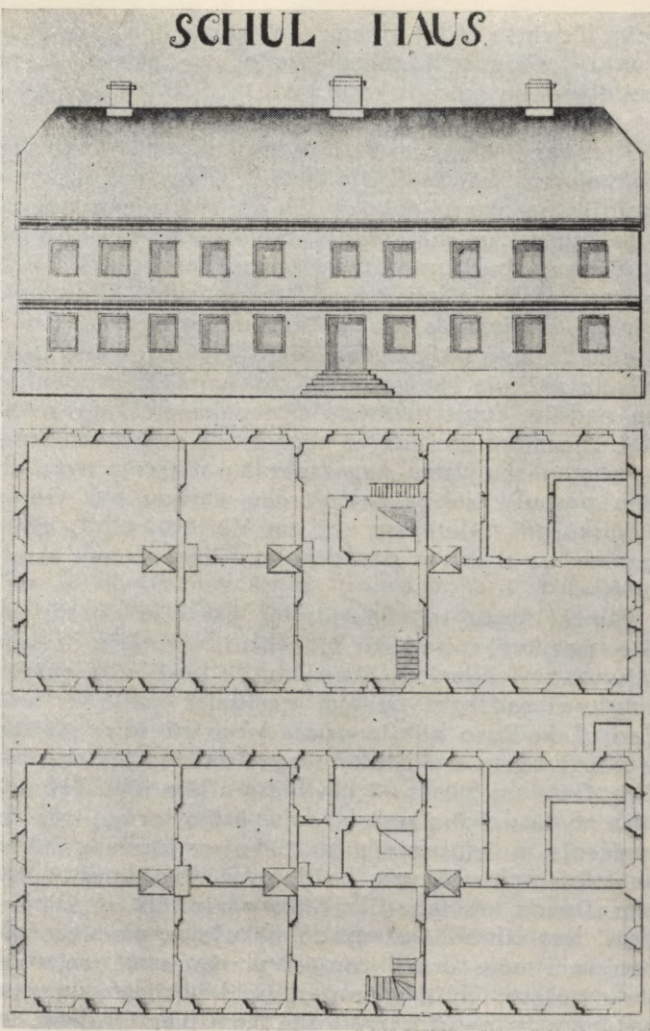
Krauzes pretenzijas iezīmē tos kultūras un mākslas strāvojumus, kas saviļņoja Eiropu. Klasicisms bija no-mainījies baroku un rokoko. Šie abi stili bija aristokrā-tijas kultūras un mākslas atspoguļojums. Ne bez pre-estības tie bija ienākuši arī pilsonības kultūrā, tikuši pierasti, pat iemīļoti. Tagad 18. gadsimta klasicisms, kārtējā atgriešanās pie antīkās mākslas, nesa jaunu ideālu sistēmu un mākslas formu. Nav brīnums, ka šī pilsēta «kā pie Hudzonas» Krauzem šķita mežonīga un neglīta, rupjš pretstats cildenajai antīkajai mākslai. Literatūrā un sadzīvē nāca modē sentimentālisms un romantiska jūsma, kas izspieda pat antīko tēmu un tēlu pasauli. Nebija populārāku varoņu par Gētes traģiskajiem mīlētājiem Loti un Verteru, pirms pāris gadiem uz skatuves parādījusies Šillera drāma «Lau-pītāji».

Cilvēki tagad mācījās jūsmot par visu skaisto un tālo, par kvēlu, traģisku mīlestību, varonīgu uzupu-rēšanos un cildeniem tikumiem. Tā bieži bija modes virspuse gadsimta dziļajai garīgajai kultūrai, kurā Žans Žaks Ruso bija ienesis «dabas cilvēka» ideālu, Voltērs — racionālistisku skepsi un feodālisma kri-tiku, Gēte un Šillers — cilvēka cīnītāja tēlu. Sabied-rība no tā uztvēra nelielu daļu, ārējo formu, taču to iemiesoja ar lielu noteiktību. Sākot ar tērpiem, mājas un telpu noformējumu, beidzot ar domāšanu un jū-tām. Daudz kas tagad izskatās pārspīlēts un samāks-slots, bet cilvēki, kas modē nākušajos piemiņas al-bumos zīmēja urnas zem sēru vītoliem, neaizmirs-tuļu pušķus, antīkas drupas, balti tērptas jaunavas, kas kaisa rozes uz asarām slacītiem pieminēkliem, to darīja patiesā aizrautībā.

Liepāja
un klasicisma ideāli

Dzīvojamā ēka Komunālajā
ielā 8. 18. gs. beigās. Re-
konstrukcija.

SCHUL HAUS

Jaunā pilsētas skola. 1788.
19. gs. sāk. uzmērojums.
LVMM.

Krauze par Liepāju sprieda tikai pēc ielās redzētā un piedzīvojumiem Rēdera viesnīcā, kur viņš šķirstīja vecas avīzes, zīmēja «elēģiskas skices» un vēroja pie kāršu galda, kā itāļu avantūrists sinjors Kavallo tur faraona spēles banku un aptīra vientiesīgus iebraucējus. Patiesībā arī Liepājai nebija gājušas seceņ jaunās garīgās strāvas. Krauze pats apraksta, ka, turpinot ceļojumu, redzējis piemīļīgajai Durbes viesnīcnieka meitai visus modernos sentimentālos romānus, S. Ričardsona «Klarisu» ieskaitot. Arī neizbēgamais salonu kultūras piederums — piemiņas albums — te bija sastopams. Liepājas Vēstures un mākslas muzejā glabājas viens tāds mazs, glīts sējumiņš, apvilīts ar zīdu un izšūts ar puķītēm, ko 1783. gadā kāds liepājnieks dāvinājis savam draugam. Albumiņš jauku zīmējumu pilns. Piemiņas veltījumu rakstīšana un zīmēšana bija ne tikai saloniska niekošanās, klasicisma mākslas putas; tā piespieda cilvēkus apgūt kaut ko no daiļajām mākslām: nevarēja taču atgrūst albumu, sakot, ka nezina nevienu pantiņu vai neprot zīmēt. Lūk, viens šāds zīmējums ar puķu pušķīti no 1785. gada — naivs, bet izjusts, gaišs, tīrās krāsās; šķiet neiespējami, ka tas darināts pirms divsimt gadiem.

Tā sagadījies, ka gads, kurā Krauze brauca cauri Liepājai — 1784., bija pilsētai nozīmīgs daudzējādā ziņā. Ekonomikā ne visai labvēlīgs, jo liepājnieki sāka izjust iepriekšējā gadā starp Kurzemes hercogisti un Krieviju noslēgtā tirdzniecības līguma sekas. Caur Liepāju un Ventspili bija aizliegts izvest Kurzemes labību, visu monopolu ieguva Rīga. No Liepājas ostas labību drīkstēja izvest tikai Tukuma un Kuldīgas virspilskungu apgabali. Šis trieciens nāca tieši tādā brīdī, kad tirdzniecības apjoms bija sasniedzis rekordu — no 1780. līdz 1784. gadam ik gadus ostā ienāca vairāk nekā 300 kuģi; šo rekordu izdevās at-

Liepājas ekonomiskā
un sabiedriskā dzīve
klasicisma laikmetā

Dzīvojamā ēka F. Brīvzemnieka ielā 26. 1787.

kārtot tikai pēc dzelzceļa izbūves 1871. gadā. 1785. gadā ostā ienākušo kuģu skaits saruka līdz 199. Tomēr rezerves vēl bija, naudas uzkrājumi bija pietiekoši, lai vismaz Liepājas būvniecībā un mākslas dzīvē lejuplīdi nejustu. Sabiedriskā rošanās tieši pieauga.

Šajā pašā gadā sākās regulāri teātra uzvedumi kādā lielā noliktavā, kas atradās ostmalā, Julianas, tagadējās F. Brīvzemnieka, ielas galā. Gadu vēlāk atvēra pirmo grāmatu tirgotavu. Tās īpašnieki Lagards un Frīdrihs 1790. gadā izdeva I. Kanta grāmatu «Spriešanas spējas kritika». Jau kopš 1777. gada darbojās pilsētas bibliotēka.

Higiēnas apsvērumi beidzot piespieda atteikties no viduslaiku paraduma mirušos apglabāt pilsētas centrā pie baznīcas; 1784. gada jūnijā notika pirmās

bēres jaunajos kapos aiz tilta, kas patiesībā bija Liepājas vecākā kapsēta.

Tikai 18. gadsimta beigās pilsēta atteicās no vēl viena viduslaiku paraduma — publiskiem nāves sodiem. 1792. gadā sodīja četrus slepkavas, un skatītājiem bija iespēja pēdējo reizi redzēt briesmīgāko no visiem soda veidiem — salaušanu uz rata.

Pats lielākais kultūras pasākums 18. gadsimta 80. gados bija jaunās skolas būve. Vecā pilsētas skola pie Annas baznīcas jau sen bija kļuvusi par šauru. 1788. gada 20. novembrī tika atklāta jaunā skola, kura nozīmīga arī Liepājas celtniecības vēsturē kā pati pirmā divstāvu ēka. Tā bija celta no holandiešu klinkeriem 10 ailu asu garumā. Ēkai ieeja bija ierīkota

Dzīvojamā ēka E. Veidenbauma ielā 8. 18. gs. beigās.

Pilsētas apbūve

asimetriski, jumts divslīpju, pusšļaupts.⁷⁴ Plānojumā ēka atdarināja vecos paraugus, tai netrūka pat apvalkdūmeņa. Celtne bija vienkārša, bet iespaidīga un atbilda klasicisma prasībām, kas celtniecību virzīja uz nopietnību un racionālismu. Tālu tālu Parīzē tajā pašā laikā Mākslas akadēmija rīkoja ikgadējus konkursus par labāko arhitektūras projektu, un iecienīta tēma bija tieši dažādu mācību iestāžu ēkas. Protams, vesels bezdibenis atdala grandiozos, supermodernos franču klasicisma projektus, kuros vareni sienu masīvi pārsegti ar milzu kupoliem, apaudzēti ar garām kolonādēm, pacelti uz platformām, no šīs mazās un necilās būves. Bet tos vieno apgaismības laikmeta ideja: tas ir izglītības templis — jaunā laikmeta templis. Kurzemi jau bija skārušas dažas apgaismības laika noskaņas — 1775. gadā Jelgavā bija nodibināta Pētera akadēmija.

Ārdurvju atslēgas cauruma vairodziņš Komunālajā ielā 8. 18. gs. beigas.

Skolu atklāja brīdī, kad līdz Lielajai franču revolūcijai bija palicis gads. 1792. gadā arī Liepājā sākās amatnieku kustība pret hercoga varu, bet līdz tam vēl ir laiks. 1784. gadā hercogu vēl sagaidīja ar godu, viņš bija pilsētas aizbildnis. Savukārt pats hercogs Liepājā jutās atbrīvots no nepārtrauktās cīņās ar muižniecību. Pēteris Bīrons ieradās ar ģimeni un galmu un dzīvoja pilsētā no 30. janvāra līdz 2. martam. Galma dzīve Liepājā ritēja tikpat saspringti kā rezidencē. Izpriece sekoja cita citai, ja vien par izpriece var saukt nepārtrauktu pasākumu virkni, kas ar dzelžainu neatlaidību hercoga galminiekiem un viesiem ne brīdi nelāva atvilkt elpu.⁷⁵

Liepājnieki, protams, paši redzamākie un bagātākie, tika iesaistīti šajos pasākumos. Hercoga galma uzturēšanās zināmā mērā izrāva pilsētniekus no viņu praktiskā un diezgan puritāniskā dzīves veida. Viņi redzēja jaunāko lugu uzvedumus un droši vien bija pārsteigti par galma koncertu, ko hercogs sarīkoja Trīsvienības baznīcā. 18. gadsimta 80. gadu apraksti un memuāri daudzreiz min balles, kas bieži sauktas par «lūstīgām». Galma piemērs un pašu pilsētnieku tieksme pēc izpriece mainīja namnieku tikumus. 1788. gadā hercogs pavēlēja Liepājas krogus slēgt desmitos vakarā un aizliedza amatnieku zeltjiem pēc šīs stundas rādīties uz ielām.

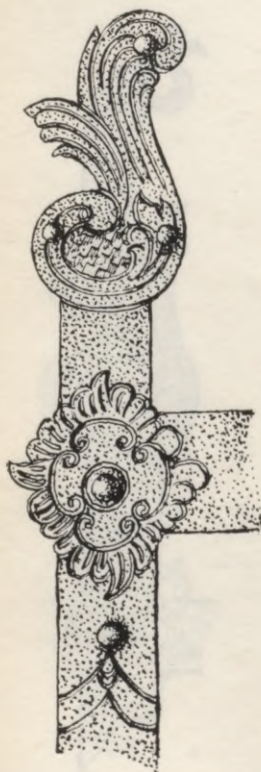
Ne tik manāmi klasicisms ienāca Liepājas celtniecībā. Šajā laikā tika pabeigta pilsētas centrālās daļas ielu sistēmas izveidošana. 19. gadsimta rīcībā tika atstāta plaša teritorija jūras piekrastē, kur tobrīd nebija iespējams cīnīties ar kāpu smiltīm. Tās tolaik joprojām bija pilsētas iedzīvotāju bieds. Nereti, ilgstoši pieturoties vējam, katoļu baznīca un daudzas dzīvojamās ēkas tika ieputinātas līdz logiem. Tomēr klasicisma laikā izdevās apgūt smilšu klajumus bijušās muitas un jūrmalas foggijas teritorijā. Starp Sāls, Graudu, Tomasa un Mihaela ielām izauga apbūvēti, dārzu zaļumā ieslēpti kvartāli. Spriežot pēc ēku rakstura, arī esošā sīko gruntsgabalu rajona apbūve starp Jūras ielu un ostmalu, senais jūrnieku un zvejnīku ciems, veidojies šajā laikā.

Sakarā ar Trīsvienības baznīcas uzcelšanu un Lieļās ielas pieaugošo nozīmi, kurā bija apmetušies gandrīz vienīgi bagātie tirgoņi, Veco tirguslaukumu izkonkurēja Jaunais tirgus, kas bija lielāks un sakrita arī ar pilsētas ģeometrisko centru. Jaunā tirgus loma īpaši pieauga pašās 18. gadsimta beigās, kad rāte pārcēlās namā blakus Trīsvienības baznīcai. Visā 18. gadsimtā pilsētā bija spēcīgi izjūtama lielā tranzīta klātie, kuru iezīmēja desmit krogi, vairākas iebraucamās vietas un viesnīcas Siena, Zivju un Lieļajā ielā.

Vēl aizvien būvēja mums jau pazīstamā tipa ēkas. Mazais, glītāis namiņš F. Brīvzemnieka (Julianas) ielā 26, kas celts no holandiešu klinkeriem maizniekmeistaram Johanam Klūgem 1787. gadā, arī pieder pie tā paša vecākā tipa. Trīs uzvārda burti un gadskaitlis metāla kalumā redzami zelminī. Ēkai tikai trīs ailu asis un nav ieejas, jo tā piebūvēta kādai vecākai dzīvojamai mājai kā tās turpinājums. Abas tās salīdzinot, viegli uztvert, kā pakāpeniski sarucis jumts, — 1787. gada piebūvē tā augstums tikai ne-

Durvju vira Komunālajā ielā 8. 18. gs. beigas.

Durvju vira Rakstvežu
ielā 16. 18. gs. pēdējais
ceturksnis.

daudz pārsniedz sienas augstumu. Tādas ir arī pārējās tā laika ēkas, kas gan no varenajiem gadsimta sākuma priekštečiem mantojušas divslīpju jumtus, bet tos pārveidojušas, pazeminājušas saskaņā ar laikmeta jauno formu izjūtu.

E. Veidenbauma (Tiklo) ielā 8 atrodas vēl kāda ēka, kas celta no holandiešu klinkeriem un sarkanajiem ķieģeļiem. Tās fasādē 11 ailu ass ar simetrisku ieeju. Ēka atstāj patīkamu, nomierinošu iespaidu: pārņemot sienu un jumta augstuma attiecību, konstatējams zelta griezum. Proporcioņēšanas metode, izmantojot noteiktus mēru modeļus, zelta griezuma attiecība un Fibonači skaitļu rinda celtniecībā bija pazīstama sen, taču klasicisms uzskatīja par savu uzdevumu jo atklāti parādīt šīs matemātiskās kalkulešanas rezultātus. Celtnes proporcijām bija jābūt skaidrām un saskanīgām.

Piecu ailu asu gara holandiešu klinkeru ēka, apvienota ar guļbūvi statņos, 1782. gadā bija celta tirgotājam Heinam Hinriham Hefneram Ungera (Avotu) ielā 8 (20. gadsimta 70. gados tā nojaukta). Celtnes zelmini greznoja gadskaitlis un īpašnieka iniciāļi metāla kalumā.

Bijušā Dānijas konsula un komercijas padomnieka Hermaņa Zorgenfreija mājā Kungu (I. Sudmaļa) ielā 16 lietoti vēl citi būvpaņēmieni — ēka pamatā mūrēta no holandiešu klinkeriem un sarkanajiem ķieģeļiem, taču viens tās gals celts statņu konstrukcijā, bet zelminis — pildrežģīt. Tā bijusi stalta ēka, 11 ailu asu garumā, taču pašreiz neglīts fasādes paaugstinājums daļēji aizslēpj jumta priekšējo slīpni, turklāt jumta segums zaudējis kārnījumus. Vienīgi dažas detaļas — logu rokoko viras, klasicisma stilā darinātās iekšdurvju vērtnes, mazs rokoko rokturis, aizmūrētie zelmiņa lodziņi ar segmentveida pārsedzi — liecina par celtnes kādreizējo cienīgo izskatu.

Klasicisma laikmets Liepājai atstājis visvairāk Hoiķeres viesnīcas tipa statņu būvju. Tādi bijuši vairāki nami Kungu (I. Sudmaļa) ielā, kuri gan tagad redzami stipri pārbūvētā veidā. Prūsijas konsula Frīdriha Imermaņa dzīvojamā māja (Nr. 4) vēl tagad saglabājusi savu ārējo apveidu, fasādes 9 ailu asis un stāvā jumta proporcijas.

Pašās 18. gadsimta beigās celta ēka T. Netes ielā 5. Tas jau ir nomaļāks kvartāls, apjomi mazāki, bet tips paliek tas pats, un septiņu asu dalījumā ar simetrisko ieeju manāms jau kaut kas no klasicisma stingrajiem principiem. Arī vienkāršās durvis taisītas pēc visām stila prasībām. Vērtnes vidū kokā griezta pinuma ornamenta josla. Rokturis nav saglabājies, bet atslēgas cauruma vairodziņš ir ieturēts nevainojamā rokoko stilā. Dzelsz kalumos atskaņas no rokoko ornamenta kā dziesmas refrēns mūs pavadīs visā gājienā cauri klasicisma Liepājai.

Pavisam nelielas, ar 5 ailu asīm un asimetriski komponētu fasādi ir ēkas Skolas ielā 3 un Stūrmaņu (Todes) ielā 6. Zem atlupušā apmetuma atsedzas skaisti sarkani krāsota statņu būve. Stūrmaņu ielas nelielā māja raksturīga ostas rajonam, kur 18. gadsimta beigās galvenokārt dzīvoja amatnieki. Ielas te šauras, visi mērogi samazināti. Lieliem un maziem laukakmeņiem rūpīgi bruģētās, daļēji jau iesūņojušās Stūrmaņu un Vēžu ieliņas šajā klusajā Liepājas kaktiņā vēl nes kādreizējās šaurās birģeliskās, bet ļoti koptās pasaulītes elpu.

Pie apskatāmā Liepājas guļšķautņu namu tipa vēl divi paraugi — 8. Marta (Ludviga) ielā 24 un 26. Šie nami pavisam sīki. 26. numuram saglabājies rets rokoko durvju rokturis un omulīgs apvalkdūmenis. Blakusēka, kaut arī vēlāk pārbūvēta un paplašināta, visumā ir tā pati, kas 1797. gadā piederējusi mūrniekmeistaram Hermanim Neimanim.

Durvju rokturis 8. Marta ielā 26.

1. Sudmaļa ielas pašā sākumā, 3. numurā, atrodas neliels namiņš. Pirms remonta zem apmetuma rēgojās tumšsarkani krāsota statņu un dzelteno klinkeru kompozītbūve ar pildrežģa zelmini. Divslīpju jumts saglabājis veco kārniņu segumu un mezonīnu. Jau roko laika Liepājā radās interese par šīm jumta izbūvēm, bet klasicismā tās jau kļuva par stabili būvveidu. Klasiskajam mezonīnam ir nepāra logi, jo tas dod līdzsvarotu ritmu un ar vidējo simetrijas asi mezonīnu piesaista fasādei. Bieži vien ar centrālo asi sakrīt arī ieeja, tā radot stingri komponētu un harmoniski uztveramu fasādi. Šim 1. Sudmaļa ielas 3. nama mezonīnam tomēr ir divas asis, un tā nav nejaušība, bet gan raksturīga Liepājas īpatnība. Divi mezonīna logi nebija nekāds izaicinājums arhitektūras likumiem, bet drīzāk izrietēja no liepājnieku prakticisma — jumta istabai trīs logi bija lieka greznība. Mazākām ēkām šis risinājums attaisnojas, bet lielām un garām ēkām 2 ailu asu mezonīns izskatās dīvains un neproporcionāls. Līdzīgs namiņš ir Dīķa ielā 3. Arī tur četrasu ēka, kādas piederēja vidēji turīgiem amatniekiem, konkrēti — cepuru taisītājam Francim Dreijeram. Arī šai mājai ir mezonīns, taču 20. gadsimta sākumā tas pārbūvēts. Virtuve toties saglabājusies labi. Tieši virtuve, ne vairs apvalkdūmenis, — viduslaiku pavards ar melni nokvēpušām sienām, dūmu smaku un lietus pilēm ēdienā. Telpu pārsedz lēzena mucas velve, malā atrodas plīts ar dzelzs virsmu. Mums tas liekas gluži dabiski, bet vajadzētu zināt, ka tikai 18. gadsimta beigās Latvijā notika lēna pāreja uz jauno virtuves veidu un «angļu» plīti.

Abas ēkas stipri nolietotas, pirmajā brīdī šķiet tukšas un necilas, taču iekšā, uzmanīgi apskatot, var atrast vairākus interesantus mākslas priekšmetus. 1. Sudmaļa ielas nama otrajā stāvā ir divas oriģinālās durvju vērtnes, tik izteiksmīgas kā stilu vēstures uz-

skates līdzekļi. Vienas — novēlojies rokoko, otras — klasicisms. Pirmajā gadījumā vērtnes plakanā pildīņa siluets saglabājis rokoko plūstošās līnijas, taču jau ievērojot divu pušu simetriju. Otrai vērtnei taisnstūrveida pildīņu stūros taisnleņķa izgriezumi — tāds ir klasicismā visizplatītākais iekšdurvju veidojums. Līdzīgas var atrast Latvijas teritorijā ne tikai 18. gadsimta pēdējā ceturksnī, bet arī 19. gadsimtā līdz 20. gadiem. Šādu durvju Liepājā daudz, un turpmāk tās vairs netiks atsevišķi pieminētas. Tādas redzamas 18. gadsimta mājās 17. Jūnija ielā 21, 24, 26, Rakstvežu ielā 2, Komunālajā ielā 8, Leņina ielā 6, I. Sudmaļa ielā 16, E. Veidenbauma ielā 11 un Stendera ielā 11.

Dīķa un I. Sudmaļa ielu mājās skaista un daudzveidīga ir sīkā logu un durvju furnitūra. Lieki atkārtot, ka tā visa rokoko stilā. Logu viras un stūrīši samērā vienkārši, galvenokārt kā S veida rokaja volūta. Vai arī pavisam mazs un necils priekšmets — logu vērtņu fiksators. Fiksatoru plāksnītes izstrādātas skaistā siluētā, virsma rotāta ar gravējumiem, bieži alvota.

Liepājas klasicisma namos reizēm sastopama arī «normālā» trīs ailu asu jumta izbūve. Tā, arhitektoniski ļoti stabili komponēta ēka I. Sudmaļa ielā 29, kur mezonīnu cauri visai fasādei uz leju turpina viegls rizalīts. Šajā ēkā atrodas šobrīd Liepājā vienīgais klasicisma stilā ieturētais jumta lodziņš, kura koka apmales dekorētas ar reljefi grieztu meandra ornamentu. Līdzīga bijusi arī tirgotāja Johana Godeniusa tuvējā varenā māja (Nr. 25), kurā saglabāties tikai cokols un varbūt arī daļa veco sienu, kas izmantotas pašreizējā divstāvu ēkā.

Statņu būves 17. Jūnija ielā 24 un Malkas ielā 6 sniedz priekšstatu par retāku 18. gadsimta pēdējā ceturksņa ēku tipu — ar pusšļaupto divslīpju jumtu. Mājai Malkas ielā 6 ir interesants ieejas durvju rok-

Logu vērtņu fiksatori Dīķa ielā 3. 18. gs. beigas.

turis, vienīgais šobrīd atrodamais metālkalums, kas 18. gadsimta klasicisma robežās seko klasicisma ornamentikai — tā viens gals saliekts laužta meandra formā. Atslēgas cauruma vairodziņš turpretī vēl nav atbrīvojies no rokoko silueta, tikai vidusjoslā tam parādās ažūrs klasicisma pinuma ornamenti. Gluži tāds pats vairodziņš atrodams Skolas ielas 18. nama durvīs. Te durvju vērtnes atkārtoti Liepājai raksturīgos klasicisma elementus — rozetes, pinumu, pildiņus «ar ausīm».

18. gadsimta pēdējā ceturksnī izveidojās Stendera ielas apbūve. Pašā Komunālās (Baznīcas) un Stendera ielas stūrī slejas liela koka māja ar augstu divslīpju jumtu, gadsimta beigās tā celta tirgonim Hermanim Jirgenam Felšam. Kopš 1844. gada tajā atradās vācu draudzes pastorāts. Ēka ir tik arhaiska, ka varētu būt celta arī gadsimtu agrāk: tās ir pēdējās nodevas Šrēdera mājas tipam. Sienas bijušas krāsotas kaltētu zirņu krāsā, bet cokols melns. Cokolstāva kompozīcija sākotnēji bijusi simetriska — pa labi un pa kreisi no ieejas atradušās divviru durvis ar segmentveida pārsedzi. Abās pusēs tās ietvēruši mazi lodziņi ar skujiņā liktiem slēgu dēlīšiem. Ieejas durvis, tāpat kā visās Šrēdera nama tipa ēkās Liepājā, sākotnēji bijušas paceltas uz augstām ārējām kāpnēm un vedušas tieši dzīvojamās telpās. 19. gadsimtā kāpnes nojauktas, durvis nolaistas ielas līmenī, bet virs ailas uzlikts koka sandriks ar volūtām. Durvju vērtnes ir labas sava laikmeta un stila liecinieces. Augšējie taisnstūrveida pildiņi — ar iežņaugumu vidū, stūros rotāti ar rozetēm, apakšējie ārmalās noslēdzas ar gutām. Rokoko viras ar glītu gravējumu un interesants atslēgas cauruma vairodziņš; tam nepārprotamu paraugu var atrast kādā Johana Zamuela Birkenfelda metālkalumu metu grāmatā, kas 18. gadsimtā bija daudz Eiropas mākslas kalēju ābece.⁷⁶

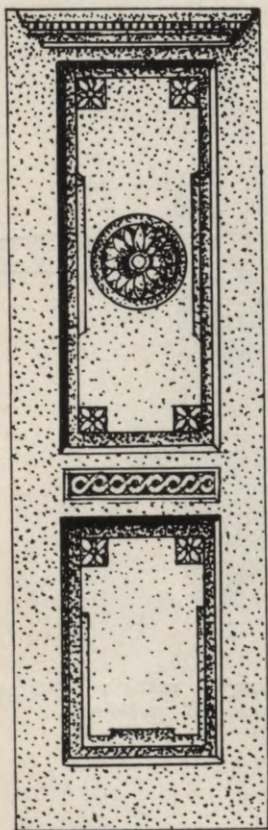
Tālāk, Stendera ielā 11, paceļas augsta ēka, kuras kādreizējā īpašnieka, birģermeistara Hermaņa Heinriha Stendera vārds devis nosaukumu visai ielai. Tā ir viena no Liepājas 18. gadsimta skaistākajām celtnēm. Augstais cokols, mansarda jumts — it kā nekas jauns, taču masu salikums, proporciju skaidrība liecina par pāreju uz klasicismu. Protams, ne uz antikizējošo ordera klasicismu, bet gan uz Ziemeļeiropai raksturīgo panaivo agro klasicismu, kurā bez grūtībām iekausējas tāds barokāls elements kā stāvais mansarda jumts.

Mājas cēlājs gribējis atrast jaunmodīgi skaidru, proporcionētu masu dalījumu, tāpēc ķeries pie ģeometrijas. Celtnes augstuma attiecība pret platumu ir precīzi 1 : 2. Īpatnēji, ka nav lietota ne Kurzemē ieviesusies 403 centimetru garā mērrīkste, ne 17. gadsimtā lietotā, kuras garums bija 376 centimetri. Ēkas garums atbilst piecām, augstums — 2,5 Stokholmas mērrīkstēm (1 mērrīkste — 357,78 cm). Sienu un jumta augstuma attiecība — 1 : 1,25. Stokholmas mērrīkste lietota arī fasādes centrālās daļas proporcionēšanā, kur kvadrāta malām atbilst sienu augšējā un apakšējā robeža un abu ieejas sānu logu simetrijas asis.

Tālāk cēlājs rīkojies diezgan brīvi. Koordinātu sistēmā, ko dod mērrīkstes modulis, pārējās logu asis vairs neiekļaujas. Daļēji tas ir sakarā ar iekšējā plānojuma asimetriju, daļēji ar Liepājā klasicisma laika mājām raksturīgo logu grupējumu pa diviem vai trim. Jumta lodziņi, lai slēptu gribēto un negribēto simetrijas trūkumu, atrodas uz vienas ass ar stāva logiem. Tā kā ēka ielas apbūvē vienmēr skatāma rakursā, brīvs ailu asu kārtojums, kas raksturīgs ne tikai šai, bet daudzām Liepājas mājām, tikpat kā nav manāms, un fasāde atstāj ļoti līdzsvarotu iespaidu.

Durvju rokturis Malkas ielā 6. 18. gs. beigas.

Ārdurvju vērtne Stendera ielā 11. 18. gs. beigas.

Sienu virsma ir ļoti skaista, tā šeit pilnībā saglabājusī holandiešu klinkeru mūru burvīgumu. Ķieģeļi, kā parasti, viegli pārziesti ar plānu kaļķa javu, kas vienlaicīgi tos apvieno un vienlaicīgi ļauj just katra ķieģeļīša apveidu. Mūris sākotnēji bijis krāsots ar koši sarkanu okeru, cokols melns. Vecais krāsojums pat tagad spiežas cauri vēlākā laika krāsu kārtām un nosaka celtnes piesātināto kolorītu.

Ieeja, kā visās Liepājas mājās 19. gadsimtā, pazemināta, durvju vērtnes saglabātas vecās. Tās līdzīgas Komunālās ielas 8 durvīm, bet papildinātas ar pinuma ornamentu kā T. Netes ielā 5 un akanta lapu rozetēm augšējo pildīņu vidū. Viru kalumi — jauna variācija ar S veida rokaja volūtām.

Ēkas plānojums bijis vecu vecais, ar apvalkdūmeni centrā, istabām un kambariem divās rindās. Pa labi un pa kreisi no ieejas vestibilā atradušās divas paliešanas istabas, aiz tām katrā galā vēl pa mazākai. Kādreiz tās veidoja parādes anfilādi ar vienā līnijā ierīkotām lielām divviru durvīm. Pagalma pusē rindoja pieci kambari; visas telpas bijušas apkurināmas. Sākotnējā dūmvadu sistēma nav saglabājusies, apvalkdūmenis nojaukts. 18. gadsimtā celtnei bijuši tikai trīs skursteņi, no kuriem vidējais bijis savienots ar pavardu un lielo istabu krāsnīm, bet malējie — ar kambaru un galējo istabu krāšņu dūmvadiem. Kopš celšanas laika vecajā vietā stāv atēju izbūves pagalma pusē.

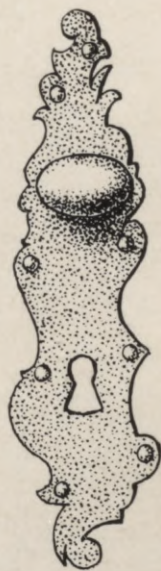
Par spīti pārbūvēm, vairākas detaļas stāsta par 18. gadsimtu. Te ir daudz veco durvju ar kvadrātiskiem pildīņu stūrīšiem, dažām vēl ir misiņa rokturi rokoko stilā. Atrodami vēl citi koķeti rokoko kalumi — logu stūrīši, fiksatori, logu slēgu rokturu vairodziņi un atslēgas caurumu vairodziņi.

Telpu sienu un griestu apdarē šobrīd nav nekādu rotājumu, kaut nav šaubu, ka tādi bijuši. Kā noskaid-

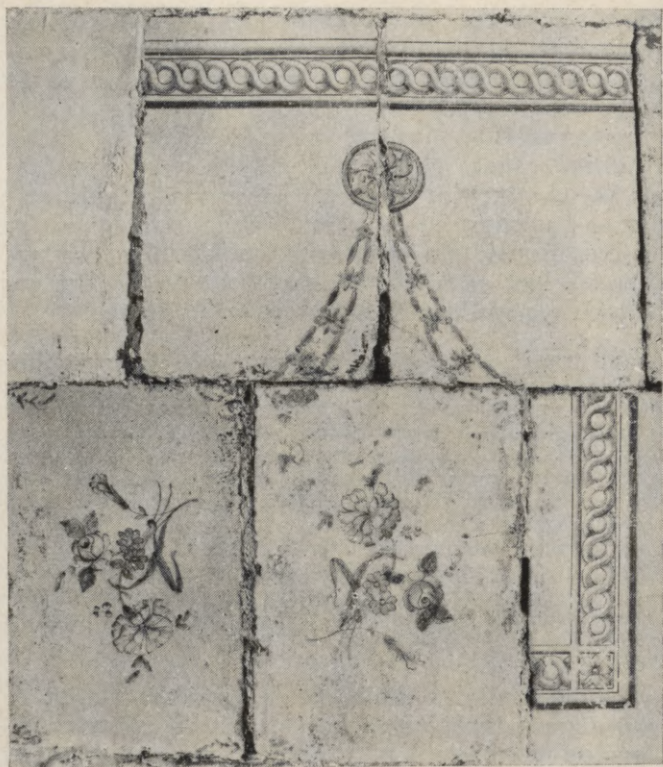
rojies pētījumos, kas izdarīti Latvijas arhitektūras pieminekļos, klasicisma laikā bijuši iecienīti sienu apgleznojumi un dekoratīvais krāsojums. Sienas dalīja maigi krāsotu panno un paneļu laukumos, ko aptvēra ar ornamentālām joslām, panno laukumos mīlēja iegleznot vītnes, medaljonus vai citus modes atribūtus, bet virs durvīm nereti sacerēja veselās kompozīcijas — supraportus kā pilīs. Gleznojumu uznesa ar šablonu un papildināja ar roku. Šobrīd tā ir zem kultūras slāņiem «slēptā māksla», kuras noslēpums var nākt dienas gaismā tikai restaurācijas laikā.

Izcili interesantu klasicisma telpu apraksta jelgavnieks Kristofs Tečs, maģistra K. L. Teča dēls, vēstulē brālim Kristianam Gotlībam uz Liepāju: «Es esmu tagad sev iekārtojis istabu, īsti kā priekš Tevis, — sienas salmu krāsā, angļu medaljoni un pilastri tušā ar zaļiem augu ornamentiem — viss uzgleznots. Pilastri iet no augšas līdz apakšai un starp tiem lielas itāļu vara gravīras salmu krāsas un zeltītos rāmjos, skaitā 90. Krēsli apvilkti ar zaļu damastu.»⁷⁷ Frāze «īsti kā priekš Tevis» liecina, ka tādas lietas prata novērtēt arī Liepājā. Vēstule rakstīta ap 1780. gadu, tātad pašā klasicisma sākumā Latvijā. Tāpēc jo pārsteidzošāks šis apraksts, kas jau attēlo absolūtu klasicisma interjeru. Tāda telpa būtu moderna Latvijā tāpat kā jebkurā citā vietā Ziemeļeiropā.

Stendera ielā 11 beletāžā krāsnis nomainītas ar jaunlaiku darinājumiem, bet mansarda stāvā kādā dienvīdu gala istabiņā ir neliela un no pirmā acu uzmetiena necila krāsns uz 18. gadsimtā iecienītajām koka kājiņām. Krāsns korpuss, ko tagad sedz biezas pārkrāsojumu kārtas, salikts no apgleznotiem daudzkrāsainiem podiņiem. Komplektācija vairs nav sākotnējā. Acīmredzot 19. gadsimtā greznās, bet bojātās parādes stāva krāsnis aizvietotas ar jaunām, bet vecie podiņi izmantoti mazāk svarīgo mansarda telpu krāšņu remontam. Te atrodami divējāda veida podiņi. Vienos attēloti puķu pušķi, kas gleznoti ar violetu, zaļu un dzeltenu zemglazūras krāsu. Otra

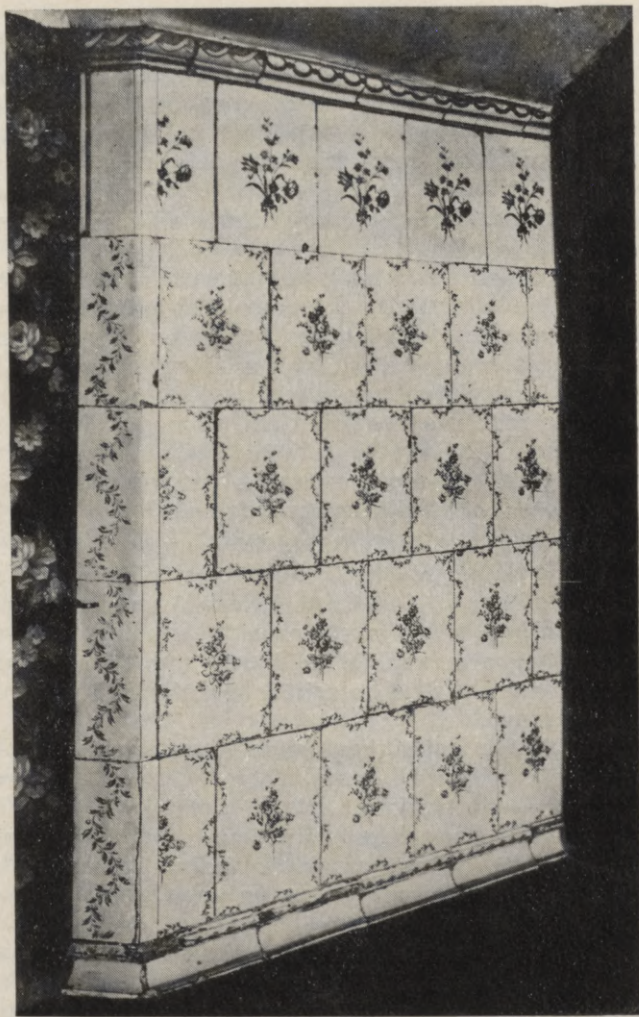

Iekšdurvju misiņa rokturis Stendera ielā 11. 18. gs. beigas.

Krāsns fragments Stendera
ielā 11. 18. gs. beigās.

podīņu grupa senāk veidojusi lielu un sarežģītu kompozīciju, kurā bijis redzams upuraltāris ornamentālā ierāmējumā, kam pāri iekārtas vītnes ar antīkiem medaljoniem. Neparasti, ka šajā mazajā istabiņā ir krāsns, kurai šobrīd Latvijā vairs nav līdzīgas. 18. gadsimta beigās podīņu apgleznošana pamazām izgāja no modes, krāsns sāka būvēt no lieliem blokiem ar reljefu dekoru. Ja kāda darbnīca vēl nodar-

Krāsns Julianas ielā 46 (nav saglabājusies). 18. gs. beigas.

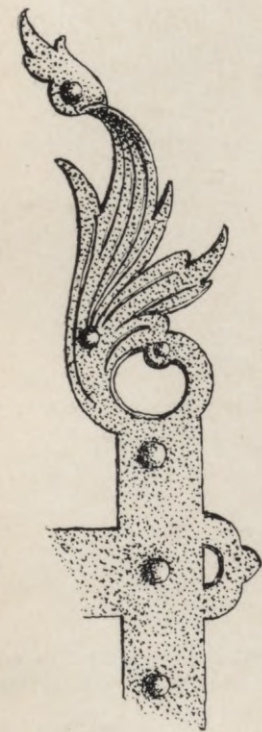
bojās ar podiņu apgleznošanu, tad pierastajā zilajā tonī attēloja treljāžas režģus, arhitektoniskus profilus un citus diezgan vienušķus klasicisma elementus. Te — daudzkrāsainība, un gleznojums tik smalks kā fajansa izstrādājumiem — vāzēm vai šķītvīniem. Pētnieku apsēstības satraukta, dzīvoķļa saimniece pastāstīja, ka pirms gadiem piecpadsmit nojaukta vēl viena krāsns, kura bijusi apgleznota ar «dancojošiem velliņiem un nārām» . . .

Nav veicies arī krāsniņi, kas kādreiz rotāja dzīvoķļu māju Julianas (F. Brīvzemnieka) ielā 46 — muzejā nonākušas tikai lauskas, tomēr pat tās ļauj apbrīnot gleznojuma veiklību un krāsu svaigumu. Šī krāsns, līdzīgi Stendera ielas 11 krāsns podiņiem, bijusi apgleznota ar polihromiem puķu pušķiem, taču gleznojums papildināts ar sīku ziediņu vītnes ierāmējumu, kas, pārejot no podiņa uz podiņu, saistījies motīvus vienotā treljāžas kompozīcijā.⁷⁸

Kaut arī šis krāsns tagad ir vienīgās Latvijā, to tips nav vietēja rakstura. Polihroms gleznojums ar ziedu pušķiem bija izplatīts Zviedrijā un, iespējams, 18. gadsimta otrajā pusē iespaidojis Liepāju. Plašas kompozīcijas ar vāzēm, altāriem, medaljoniem un lauru vītnēm līdzīgā kolorītā ir apskatāmas Kuskovas pilī Maskavā.

No bijušās Lielās (Ļeņina) ielas apbūves saglabājusies tikai viena 18. gadsimta māja. Ēku nevar nepamanīt — tā novietota pārāk īpatnēji, kā ass ķīlis izlauzdamās Pasta ielas stūrī. Šaurā leņķī pavērstajā gala fasādē redzami mazie holandiešu klinkeri. Ēka pacelta uz augsta cokolstāva un vainagota ar stāvu mansarda jumtu.

Vēl kāds mansarda jumts un koka statņu būve vada mūža nogali Dīķa ielā 7. Tās stūris pret J. Dubelšteina (Marijas) ielu, pretstatā Ļeņina ielas namam, veidots platā leņķī, tā radot interesantu jumta lauzumu.

Ārdurvju viras gals Pasta ielā 12 (ēka nav saglabājusies). 18. gs. pēdējais ceturksnis.

Celtnes proporcijas ir tādas pašas kā Stendera ielas 11. namam — augstuma attiecība pret platumu kā 1 : 2. Te atkal izmantota Stokholmas mērrīkste, kura divreiz ietilpst kopējā augstumā un četrreiz garumā. Sienu un jumta augstuma attiecība — 1 : 1,75. Kaut arī logu kārtojums pret vidusasi ir simetrisks, pašu logu sadalījums brīvs.

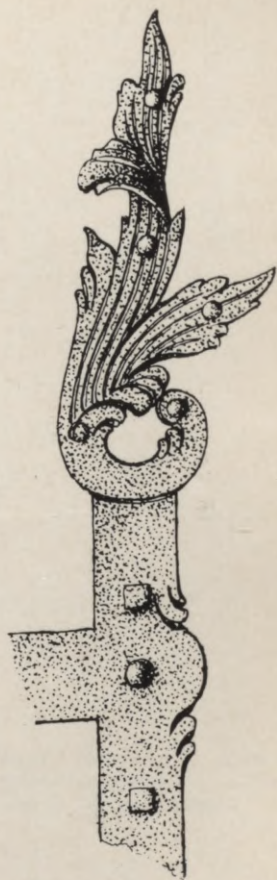
Mājai jaukas klasicisma stila durvis un ļoti sarežģīts portāla virsgaismas lodziņš ar akanta lapu vijumu režģi, kura vidū atstāts brīvs laukums vējluktura novietošanai.

Māja Dīķa ielā 7 ir vienīgā, kuru var piedēvēt noteiktam cēlājam. 1797. gadā tās īpašnieks bijis namdaru meistars Johans Mitelmanis. Nav domājams, ka savu māju viņš uzticējis būvēt kādam citam.

Klasicisma laikā turpināja būvēt arī sarežģītāko mansarda ēku variantu — ar mezonīnu, kas pazīstams Liepājā jau no 18. gadsimta pirmās puses. Pilsētā ir vairākas šī tipa mājas. Paraugam minēsim augsto, balto vienstāva ēku Avotu ielā 10, kas būvēta 18. gadsimta 90. gados. Pirmais tās īpašnieks bijis rātskungs Kristians Gotlībs Ungers, viņa vārdā tikusi nosaukta arī iela. 19. gadsimtā ēkā atradās biedrība «Musse», bagāto pilsoņu klubs.

Ungera nams ir viena no monumentālākajām klasicisma laikmeta celtnēm Liepājā. Fasādi grezno iespaidīgs klasicisma stila portāls. Tā spēcīgi profilēto un izvirzīto dzegu balsta divas konsoles, kuru ieliektajā daļā iegropētas kanelūras, augšējās gludās plaknes sedz rozetes, bet apakšdaļa nobeidzas ar gutām. Rīgā tādus portālus bieži var atrast K. Hāberlanda celtnēm. Durvju vērtņēm saglabājušās skaistas viras, kurām bez rokoko silueta piešķirta arī kustība telpā — volūtas gals pārliecas uz pretējo pusi.

Liepājniekiem patika Ungera nama portāla vienkāršās formas, un viņi vēlāk tās vairākkārt atkārtoja citās celtnēs. Laika ziņā

Ārdurvju viras gals Avotu ielā 10.

Ārdurvis ēkā Dīķa ielā 7.
18. gs. beigas.

vistuvākais piemērs — Zivju ielā 10/12, kur saglabājušās arī
vecās durvju vērtnes ar ovālā lauru vainagā ietvertu virsgais-
mas lodziņu — lukturu vietu. Primitīvākā un nesaprstā veidā

to pašu paraugu 19. gadsimta otrajā un trešajā ceturksnī atkārtoti koka portāli F. Brīvzemnieka ielā 36 un 53. Šāda veida portālus 19. gadsimtā popularitātes ziņā tomēr tālu pārspēja rātskunga Štobes nama Bāriņu ielā 12 sandrika atdarinājumi — konsoles ar volūtas centrā ietītu puķi vai rozeti.

Kara laikā bojā gājis Liepājas trešais rātsnams. Tā nebija klasicisma laikmeta jaunceltne, bet radās kā pārbūve. Jau minēta rokoko laika komercijas padomnieka Meijera lielā māja, kas kopā ar Zameita namu veidoja Trīsvienības baznīcai reprezentablu ietvaru.⁷⁹ Uzturoties Liepājā, tajā parasti apmetās hercogs Pē-

Bijusī namdara J. Mitelmaņa dzīvojamā māja Dīķa ielā 7. 18. gs. beigas.

Bijusī rātskunga K. G. Ungera dzīvojamā māja Avotu ielā 10. 18. gs. beigas.

Trešais rātsnams

teris, līdz 1775. gadā viņš namu nopirka. 1778. gadā Bernulli rakstīja: «. . māja, ko tagadējais hercogs apdzīvo, kad viņš ierodas Liepājā . . , tai tikai viens stāvs, bet tā ir gara un plata, ar astoņām skaistām istabām, kas iekārtotas ar lielāko rūpību un vienkāršību angļu gaumē un galvenokārt ar mēbelēm, kas izrakstītas no Anglijas.»⁸⁰ Liepājas pilsoniskā vide acīmredzot palīdzēja arī mazajam Kurzemes valdniekam straujāk izšķirties par klasicisko «angļu gaumi» un «vienkāršību».

1794. gadā hercogs māju pārdeva. 1798. gadā to nopirka Liepājas pilsēta. Nekavējoties ēku pagarināja par divām ailu asīm un, lai panāktu simetriju, izbūvēja otru ieeju, bet mansarda vietā uzcēla otro stāvu. Pārbūvējot radās līdz tam vēl neredzēta fasādes apdare. Pirms tam Kurzemes pilsētu būvprakse kā vienīgo — un arī tad reti — arhitektonisko dekoru

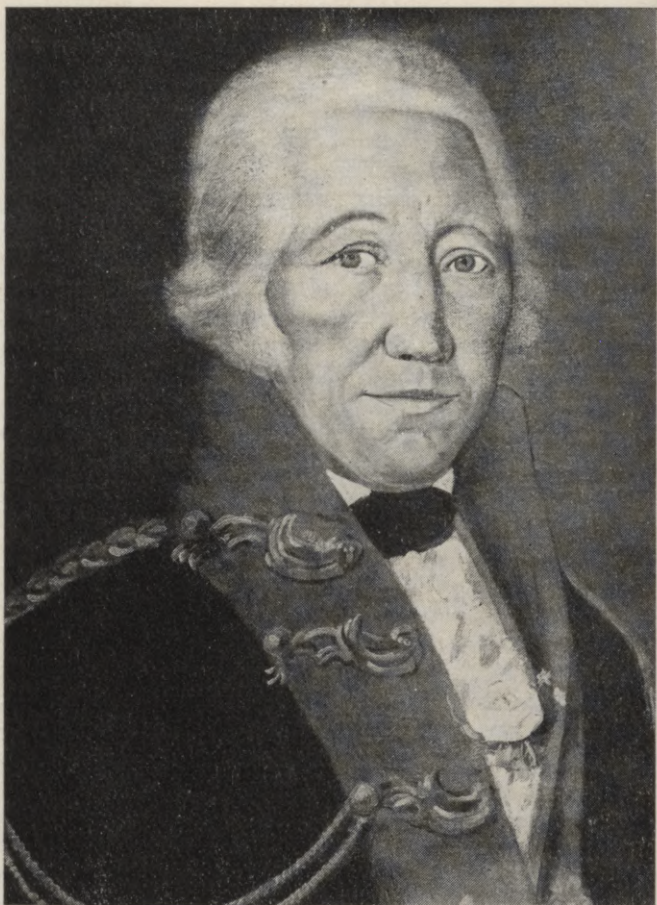
pazina portālu un stūru rustojumu. Jaunā rātsnama fasāde turpretī visa bija rotāta ar apmetumā izveidotiem elementiem. Fasādi šķērsoja stāvu dalījuma josla, ko abos galos rotāja reljefs viļņveida meandrs. Pirmais stāvs virs pazemā cokola rustots un katrs otrais logs ietverts lēzenā pusloka nišā. Fasādes galos vertikālas rustu joslas iezīmēja šķietamo rizalītu vietas. Šis klasicisma būvdetaļas liecina par pieredzējuša celtnieka roku, kaut gan celtne kopumā izskatījās samocīta. Otrais stāvs iznāca zems un tajā iespīestais mezonīns — niecīgs, zaudējis savu akcentējošo nozīmi. Rātsnamu eklektikas laikā vēlreiz pārbūvēja, un tas ieguva jaunas, neorenesanses formas.

Varam iepazīties arī ar tiem cilvēkiem, kas 18. gadsimta beigās Liepājā turēja rokās ekonomiskās un administratīvās sviras. Lielā grupas portretā, kas izstādīts muzejā, visā augumā redzama daudzpusīga un pilsētas dzīvē nozīmīga sabiedrība, sapulcējusies, šķiet, sakarā ar kādas biedrības sēdi.⁸¹

Sapulcējušies jūtas diezgan omulīgi, daudzi attēloti smaidoši. Vispārējā pacilātība šajā gleznā nav nejauša, tāpat kā lielā uzmanība, ko gleznotājs pievērsis seju attēlojumam, taču pārējais paveikts tik nevērīgi, ka dažām personām pat pietrūcis pa kājai. Klasicismā portretu glezniecība attīstījās divos virzienos. Saglabājās barokālais un spožais parādes portrets, tā joprojām attēloja valdniekus un augstas amatpersonas. Pilsoniskais portrets turpretī aizgāja pretējā galējībā, parādot cilvēku ikdienas veidolā, it kā fotokameras priekšā, pārsteigtu, vērojošu, omulīgu, smaidošu. Visu attēloja groteskā tiešumā, dažkārt aizejot līdz apzinātam primitīvismam, lai sasniegtu mērķi — sastindzinātu mirkli. Personāžus bieži attēloja stīvās pozās, ar pārāk lielām galvām un mazām kājiņām, vienmērīgi, nosacīti izgaismotus. Visā Eiropā tolaik bija atrodamī piemēri līdzīgai novirzei

Portāla fragments Avotu ielā 10.

Zilās gvardes ritmeistara
K. G. Teča portrets. 18. gs.
beigas. LVMM.

portretu glezniecībā. Liepājas skolas rektors, maģistrs
K. G. Kāckis 1785. gadā noturēja filozofisku priekš-
lasījumu, kura pamatā bija paradoksāla tēze — aug-

stākā kultūra ir dziļākais barbarisms. Te atspoguļojās Ž. Ž. Ruso ideju barotas bailes no pārcivilizācijas, inteliģenta bailes augošā kapitālisma priekšā. Glezniecībā šī doma izpaudās kā apzināta atteikšanās no ārēji spoža profesionālisma, kā stilizēts naivums, šķietams diletantisms.

Cita pieeja vērojama Zilās gvardes ritmeistara Kristiana Gotlība Teča portretā, tā paša Teča, kuram Jelgavā dzīvojošais brālis aprakstīja savu jauno dzī-

Liepājnieku grupas portrets. 18. gs. beigas. LVMM.

Klasicisma glezniecība

vokli. Sausais gleznojums rāda neizskaistinātu un nopietnu seju, asi ietītiem vaibstiem un koncentrētu skatienu. Portreta kompozīcija, pagrieziena, ietvērums ovālā patapināts no agrīnā klasicisma.

1795. gadā Liepājas iedzīvotāju sarakstā atzīmēts tikai viens vārdā nenosaukts gleznotāju cunftes loceklis. Tas varētu būt Kristians Šēfers, kurš 1782. gadā ieradās Liepājā no Kopenhāgenas. Gadu vēlāk viņš griezās pie rātes un lūdza atļauju apmesties uz dzīvi Liepājā un nodarboties ar glezniecību. Lūgums atdūrās pret necerētu šķērslī. Magistrāts viņam pieprasīja dzimšanas apliecību, bez kuras neviens netika Liepājā pierakstīts, bet ārzemēs dzīvojošajiem Dānijas pavalstniekiem tādu neizsniedza. Dokumenti tomēr liecina, ka Šēfers nodzīvojis Liepājā līdz 1828. gadam un darbojies par gleznotāju. Iespējams, ka Šēfers ir lielā grupas portreta autors, jo cienījamie pilsoņi, nepāšaubāmi, uzdrīkstējās pozēt tikai īstam, cunftes māksliniekam, nevis kādam amata zaķim.⁸²

Trīsvienības baznīcas grāmatā 18. gadsimta beigās pieminēts gleznotājs Kristians Vilhelms Verners no Klaipečas,⁸³ kurš nav bijis cunftes loceklis. Lielajā gildē netika uzņemts arī gleznotājs Karls Bega, kurš ieradās no Pēterburgas 1796. gadā un nodibināja daiļkrāsotāju darbnīcu, kas pastāvēja līdz 20. gadsimta 30. gadiem.⁸⁴ Nekas nav tuvāk zināms par mālderī vai gleznotāju Zamuelu Māderu, kurš 1800. gadā strādājis Vītes un Hīkes bāriņu paķeršanas remontdarbos. Ar glezniecību kā amatieri nodarbojusies arī Liepājas birģermeistara Neimaņa sieva Anna Benigna, kura mīlējusi patētiskas, romantiskas tēmas un vislabprātāk kopējusi vecmeistaru gleznas. 18. gadsimta beigās pilsētas skolā darbojies zīmēšanas skolotājs Johans Frīdrihs Vāgners.

Zeltkaji

Klasicisma mākslai izplatoties Liepājā, to atsaucīgi uztvēruši arī zeltkaji. Vairākos amatu pokālu piekariņos līdztekus vecmodīgajam rokoko dekoram vērojama strauja pāreja uz jaunām formām un orna-

mentiku. 1778. gadā sudrabkalis Heinrihs Meijers darinājis modernu piekariņu miesnieka zellim Štreijeram no Ventspils. Atbilstoši klasicisma prasībām izveidota stingra, simetriska kompozīcija — uz lauru lapu vīt-nes ietvertas taisnstūra paplātes vērša galva, miesnieka nazis un cirvis. Tā iznācis, ka lauru lapas te iz-

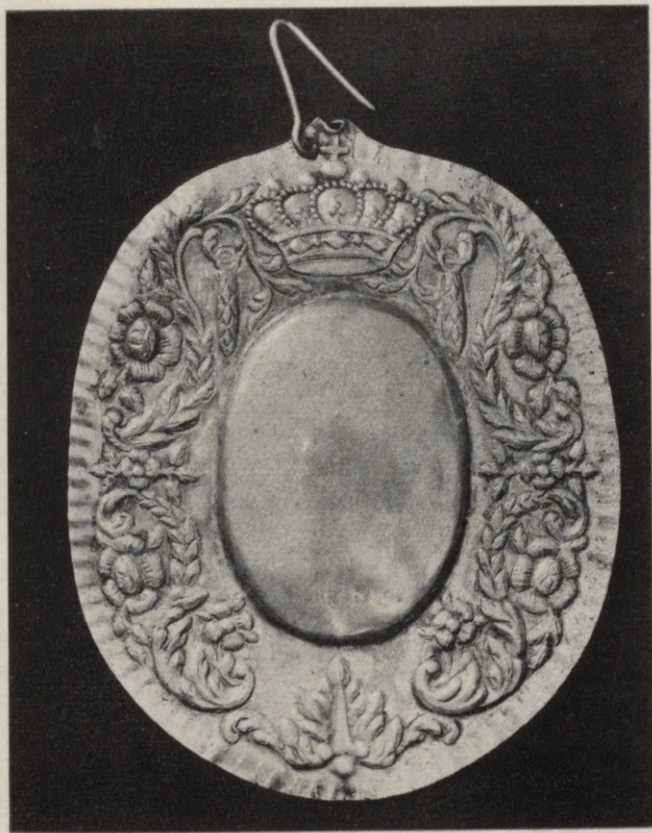
Amata pokāla piekariņš.
H. Meijers. 1778. LVMM.

mantotas ne bez humora: tās ir ne tikai populārākais agrā klasicisma ornamenta elements, bet arī svarīga piedeļa pie gaļas. 1786. gadā darinātajā ovālajā piekariņā turpretī atdzīvojušies baroka laika tradīcija. Vecvecā akanta arabeska izrādījies labi piemērojama klasicisma prasībām, tā veidota vienīgi traušlāka un papildināta ar lauru vītnītēm.

Zeltkaļiem dzīve bija sarežģīta. 18. gadsimta beigās viņi Liepājā baznīcu pasūtījumus saņēma ļoti reti — viss vajadzīgais inventārs gadsimta otrajā pusē jau bija nokomplektēts. Toties modē bija smalki galda piederumi. Galda sudraba izgatavošana būtu laba nodarbošanās, taču zeltkaļiem nācās izturēt spēcīgu konkurenci. Gandrīz neiespējami bija sacensties ar angļu tā sauktā Šefildas sudraba izsmalcināti vienkāršajām formām, delikāto dekoru un ideālo virsmu, ko nodrošināja mašinizētā ražošana. Bet citas izejas nebija — zeltkaļi Liepājā, tāpat kā visā Ziemeļeiropā, dārgmetālā centīgi atdarināja iecienīto un lēto angļu jaunsudraba produkciju. Mākslinieciskais līmenis tolaik bija viduvējs visā Latvijā, un tas nebija augstāks arī Liepājā.

Trīsvienības baznīcā saglabājies vienkāršs sudraba šķīvis, tā vienīgais rotājums ir pērlišu virkne gar malu. Tas ir 1797. gadā darināts angļu stila vienkāršots paraugs.

Zeltkaļiem vienmēr bijis vēl kāds plašs darba lauks — rotu izgatavošana latviešu zemniekiem, kuras tie bieži izvadājuši pa gadatirgiem, miestiem un muižām. Pats iecienītākais un greznākais priekšmets bija saktas, kuras visā 18. gadsimtā darināja pēc barokālo «burbuļsaktu» paraugiem. Sudraba saktā ar uzrakstu «Trine Mickel 1794», kas atrodas Liepājas Vēstures un mākslas muzejā, labi raksturo šo nepretenciozo ārpusstila produkciju. Zemnieku vidē tā saglabāja savu popularitāti līdz pat 20. gadsimtam.

1795. gada namnieku sarakstā minēti tikai trīs zeltkaļu cunfetes meistari — Johans Meijers, jaunākais, Karls Heinrihs Hartungs un Johans Karls Lorencs. Patiesībā amatnieku skaits klasicisma laikā bija lielāks, jo nepārtrauca darboties divu mirušu meistaru darbnīcas, ko vadīja Johana Joahima Kāgeļa un Martina Krīgera atraitnes. Pēdējai palīdzēja Gothards Dīdrihs Jekels, kurš gan 1793. gadā dāvinājis cunfetei savu pokāla piekariņu,

Amata pokāla piekariņš.
G. D. Jekels (?). 1793.
LVMM.

taču nav minēts Lielās ģildes locekļu sarakstā. Gadsimta beigās darbojušies arī Georgs Dīdrihs Karpinskis, Daniels Frīdrihs Šics un Johans Vilhelms Svarcs, kurš darinājis jau pieminēto šķīvi.⁸⁵

Galdnieki 1792. gadā galdnieku amata vecākais Ludvigs Ville iesniedza hercogam Pēterim lūgumrakstu, kurš daudz neatšķīrās no viņa amata brāļu bēdu stāsta 1714. gadā: «. . visu veidu svešzemju galdniecības izstrādājumi, īpaši angļu, tiek pārdoti gandrīz vai katrā bodē. No Mēmeles gadatirgu laikā pienāk ar tiem pilnas laivas . . mūsu balsis pārkliedz publika, ko sagrābis aizspriedums, ka labs un skaists var būt tikai tas, kas ir ārzemju un it īpaši — angļu.»⁸⁶

Bez amata vecākā Villes un piesēdētāja Johana Heinriha Rinka galdnieku amats apvienoja vēl vairākus meistarus: Frīdrihu Ernstu Zēlu, Johanu Pēteri Fišeru, Kristianu Frīdrihu Rēlu, Francisku Kulkovski un vecos meistarus K. F. Grammelsdorfu un J. F. Rēzenbergu. 18. gadsimta pašās beigās tiem pievienojās meistars Frīdrihs Frankenšteins un Karls Grafts. No krēslu taisītājiem zināmi Jākobs Frīdrihs Dolinskis, Frīdrihs Ceške, vecais meistars Klats, kas darbojās jau rokoko laikā, un Francis Vīburgs, kura vārds dokumentos parādās ar 1797. gadu.⁸⁷

Liepājas Vēstures un mākslas muzejā saglabājušies trīs krēsli no pilsētas rātsnama, kas nes daudzīnātās angļu modes zīmogu. Taisnās, augstās kājas, plānais polsterējums, ovālā atzveltne, kurai nav redzama koka apmale, tās piestiprinājums ir raksturīgi angļu arhitektu brāļu Adamu stilam 18. gadsimta 70. gados. Bet negaidīta ir vienkāršošanas pakāpe. Sēdekļi pārāk augsti, kājas uz leju nav sašaurinātas, atzveltnes ovāls neveikls. Kā tas bieži bija Latvijā, sarkani kodināts vietējais bērzkoks imitē angļu mēbeļu sarkankoku.

No masīvajām mēbelēm nav saglabājusies nekas, un mūsu priekšstati par Liepājas galdnieku varēšanu aprobežojas ar to, ko jau esam redzējuši dzīvojamās ēkās, — ar glītajām ārdurvīm.

Daži inventāra apraksti dod nelielu priekšstatu par Liepājas klasicisma laika interjeru 18. gadsimta beigās. Vītes un Hikes bāriņu patversmes 1799. gada inventārā minēts, ka «mazajā mācību istabā» atradušies: sienas pulkstenis ar zvanu spēli, stikla lustra, ozolkoka kumode, finierēta ar riekstkoku, divi lieli spoguļi, 4 sienas svečturi, skolas galds, 2 soli ar pulti, 2 alkšņa koka saliekamie galdi, 2 atpūtas krēsli, pārvilkti ar sarkanu plīšu, 3 mazas vara gravīras, 3 ar sarkanu plīšu apvilkti krēsli, 2 mazas gleznas, 2 brūni beicēti skapji, melna koka tāfele, 3 «zaļās rolštoras». ⁸⁸ Diezgan piebāzta telpa, kas mazāk atgādina klasi, vairāk dzīvokli: te parādās jauna, klasicisma beigu posmam raksturīga tieksme — piepildīt telpu ar mantām, lai radītu mājīgumu. Šajā laikā dzima prasība pēc omulīgas noskaņas, kas 19. gadsimta pirmajā pusē atrada iemiesojumu bīdermeijera stilā.

Krēsli no Liepājas rāts-
nama. 18. gs. beigas.
LVMM.

Keramika —
krāsnis un trauki

1799. gadā Jelgavas avīzē bija ievietots kārtējais sludinājums. Liepājas tirgonis Augusts Frīdrihs Štamms paziņoja, ka viņš pārdod Pēterburgas jaunākās mēbeles — sofas un krēslus ar sajjāna sēdekļiem, lustras, lampas, žirandoles, kristāla karafes, glāzes, spoguļus un vēl daudz ko citu. Pēterburga — tagad ar šo vārdu varēja pievilkt publiku. Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai uz citu pusi pārsvērās arī vietējā mode, un krievu klasicisms pamazām izspieda līdzšinējo aizraušanos ar visu angļisko.

Vienā jautājumā Angliju tomēr nevarēja izkonkurēt. Tās bija lētās un pievilcīgās fajansa servīzes, ar ko Vedžvuda manufaktūra savaldzināja visu Ziemeļeiropu. Fajansa traukiem piemita kaut kas no iekārojāmās un noslēpumainās greznības, ko līdz tam iemiesoja piļu dārgās porcelāna servīzes. Kuģi Anglijas fajansu ieveda arī Latvijas ostās, un fajansa trauki, iekarodami vietu daudzu pilsētnieku namos, atbīdīja virtuvē vietējo podnieku darinātos māla izstrādājumus, kas pēkšņi nu likās rupji un primitīvi. 1795. gadā pilsētā darbojās četri podnieku cunftes meistari: Kristians Vilhelms no Mēmeles, Martins Frīdrihs Izlots, kas kopā ar savu tēvu bija darbojies jau rokoko laikā, Magnuss Reinholds Cinovskis un Johans Frīdrihs Villers. Villera vārds dokumentos bieži saistīts ar krāšņu uzstādīšanu. 1789. gadā Liepājas vācu draudzes mācītājmājā viņš uzbūvējis apgleznotu krāsni. Nav šaubu, ka Villera darbnīca bijusi viena no tām, kas izgatavojušas skaistos, apgleznotos krāšņu podiņus.

Klasicisma laikmets pilsētas augšanā bijis ražīgāks par iepriekšējiem. Tad radies vairums Liepājas dzīvojamo ēku, un arī šodien lielākā daļa no pilsētas senās apbūves attiecas uz 18. gadsimta pēdējiem diviem gadu desmitiem. Klasicisms Liepājas dzīvojamo ēku celtniecībā neienesā neko jaunu, toties noveda

līdz pilnībai jau esošos ēku tipus. Interese par celtņu proporcionēšanu deva vienkāršus, bet harmoniskus fasāžu risinājumus. Aiz šīm fasādēm slēpās ne mazāk izsmalcināti interjeri kā rokoko laikā. Racionālais klasicisms neinteresējās par baznīcu mākslu, tāpēc nav jābrīnās, ka nekas šajā laikā nav radies arī Liepājā. Glezniecība saglabāja iepriekšējā stila periodā sasniegto profesionālismu. Vairākos lietišķās mākslas veidos sākās lejupslīde, kas sakrita ar vispārējo cunftu krīzi. Sīkražošanu nopietni apdraudēja pieaugošais imports, kura panākumus nodrošināja lētākā, kapitālistiskā mašīnizētā ražošana.

Ar 18. gadsimtu beidzās Kurzemes hercogistes vēsture, un 1795. gada 15. jūlijā pilsētas pārstāvji Trīsvienības baznīcā nodeva uzticības zvērestu Katrīnai II. Sakarā ar pievienošanos Krievijai tika sastādīts pārskats par Liepājas namiem un iedzīvotāju daudzumu. Pilsētā tika uzskaitītas 2331 vīriešu un 2217 sieviešu kārtas dvēseles, kopā 848 ģimenes, apsekotas 456 dzīvojamās ēkas un 453 lielākas vai mazākas cita rakstura celtnes, tajā skaitā 23 sabiedriskās ēkas.

1797. gadā tika sastādīts sīks pilsētas plāns, kurā atzīmēta katra ēka, gruntsgabala numurs un īpašnieks. Plāns saglabājies Liepājas Vēstures un mākslas muzejā,⁸⁹ un tas rāda, cik liela ir izaugusi pilsēta 18. gadsimta beigās. Pagājuši tieši 100 gadi kopš Pētera I apmeklējuma, ostas būves sākšanas un citiem tā laika nozīmīgajiem notikumiem. 18. gadsimts bija izšķirošais Liepājas apbūves tapšanā. Nāks 19. gadsimts ar strauju kapitālisma attīstību, celtniecību, iedzīvotāju skaita palielināšanos, taču pilsētas centrs ar ielu tīklu jau radies. Tas joprojām ir noteicošais arī mūsdienu Liepājas plānojumā.

Protams, ka ar aizritējušo 18. gadsimtu Liepājas mākslas dzīve nebeidzās. 19. gadsimta sākumā klasi-

Bijusī tirgotāja H. Štobes dzīvojamā māja, vēlākā Vītes un Hīes bāriņu patversme 17. Jūnija ielā 12. 19. gs. otrās puses foto.

cisma formas bez lielām pārmaiņām saglabājās gan arhitektūrā, gan lietišķajā mākslā. Interesants pārejas laika paraugs skatāms 17. Jūnija (Bāriņu) ielā 12. Tas ir bagātā tirgoņa Hermaņa Štobes nams, sava laika lepnākā pilsētas māja. Tajā sakopotas 18. gadsimta būves tradīcijas, kas spēcīgi un izteiksmīgi apvienotas ar jaunā — ampīra stila tendencēm. Ēkai, kas būvēta aptuveni no 1805. līdz 1809. gadam, tolaik nav bijis līdzvērtīgas Latvijas pilsētās. Ar šo būvi Liepājas arhitektūra gan zaudēja savu mīlo naivumu un patstāvību, bet vienlaikus nostājās blakus tā laika kaimiņzemju celtniecības paraugiem, tikai par gadiem pieciem atpaliekot no Berlīnes vēlīnā klasicisma skolas.⁹⁰ Ēkai divi stāvi un neredzēti bagāts arhitektoniskais dekors, taču tam cauri vēl jūtams kaut kas no Šrēdera nama tipa — divslīpju jumts un augsts cokols. Un, tāpat kā Šrēdera namā pirms simts ga-

diem, tā Štobes mājā 1810. gadā caurbraucot apmeties Zviedrijas karalis — šoreiz Gustavs IV Ādolfs. 1838. gadā uz šo ēku pārcēlās Vites un Hikes bāriņu patversme un sakarā ar to radās dažas izmaiņas celtnes arhitektūrā.⁹¹

Šis un tas no apdares zudis, taču pati celtnē ļoti labi saglabājusies. Arī durvju vērtnes palikušas sākotnējās, un zem durvju roktura mēs atrodam pazīstamu detaļu — rokoko kalumu. Tas bijis spējīgs izdzīvot no tālā 18. gadsimta, no mundrā rokoko līdz ampīra dižajam vēsumam.

Pie jaunā, vēl nezināmā laikmeta un mākslas robežas mums jāapstājas. Panorāma gadsimta ritumā beigusies.

No 18. gadsimta Liepājas palikusi tikai daļa, bet arī tā jūtama ik uz soļa. Vairāk vai mazāk, atkarībā no tā, kas kuram interesē. Ikvienam tomēr jāpiekrīt, ka Liepājai piemīt īpaša noskaņa, to nevar sajaukt ar citu Latvijas pilsētu. Bet kāda tā īsti ir? Kas ir tas būtiskais, lai par to runātu, rakstītu vai brauktu skatīties?

Ikdienas steigā parasti šķiet, ka pilsēta paliek pilsēta, un kas gan īpašs varētu būt Liepājā. Ļeņingrada, Roma vai Parīze, lūk tas ir kaut kas! Vērtējumi un vērtēšanas kritēriji ir dažādi. Daļa no tiem ir vēsturiski nosacīti, pareizāk sakot, vēsturiski akli. Estētika ir pietiekoši attīstījusies, lai mēs aptvertu, ka katra pārādība vērtējama kopā ar vidi, kurā tā augusi, ka galvenais ir izpausmes patstāvība un mākslinieciskās iedarbības spēks. J. V. Krauzem likās, ka, salīdzinot Liepāju ar «pilsētu pie Hudzonas», viņš pateicis kaut ko iznīcinošu. Jo tiešām, kas gan varēja atrasties tālāk no klasicisma standarta kā vārgie civilizācijas asni

Liepāja,
kāda tā ir
un kāda
tā var būt

neiekoptajā Amerikas ainavā. Mūsdienās savu patieso vērtību atguvušas daudzas parādības, kuras 18. gadsimtā vispār par mākslu neuzskatīja un kas tā laikmeta acīs bija viens vienīgs nejaukums. Pat romānika un gotika Krauzes laikos vēl gaidīja uz nākamo gadu simteni, lai tiktu saprastas un novērtētas. Mūsdienās tiek saskatīta mākslas vērtība ikkatrā cilvēka estētiskās darbības jomā. Modernā māksla 20. gadsimtā ar visām savām formālisma galējībām un vājībām vienlaicīgi bija milzu skola absolūtajā redzēšanā un atbrīvoja no akadēmisko ideālu šaur-sirdības, ļāva katrā parādībā ieraudzīt vienīgi tai piemītošo skaistumu, stilu un garīgo izpausmi.

Atsevišķa ēka un vēl jo vairāk vesela pilsēta nav tikai formāls celtniecības — arhitektūras, mākslas un inženiertehniskās darbības produkts. Pilsēta, it īpaši sena pilsēta, lielā mērā izpaužas arī kā garīga parādība. Liepājas vecajā centrā tas ik brīdī ir sajūtams. Īpaši pie noliktavām, kas it kā noslēgušās pret ārsauli un joprojām glabā savu noslēpumu. Liepājas noliktavas ir apbrīnojama parādība. Tās ar ārkārtīgi skopiem līdzekļiem pauž savu funkciju, rada mākslas tēlu ar askētiski vienkāršām formām, materiāliem un faktūrām. Arhitektūra, īpaši uz 20. gadsimta skatītāju, iedarbojas ne tikai caur grezno un bagātīgo. Ne mazāk spēcīga mākslinieciska izpausme piemīt no visa liekā attīrītai arhitektoniskai formai. Funkcionālais, pilnīgi iemiesojoties ārējā formā, kļūst par skaisto. Varbūt tāpēc tik mākslinieciski pilnvērtīga šķiet zemieku māja, kaut arī tajā nav nekā no Palladio vai Vinjolas izsmalcinātajām arhitektoniskajām gudrībām. Ja mums šodien vēl būtu lemts skatīt abas garās noliktavu rindas Liepājas vecajā ostā, šo milzīgo sarkanu jumtu un melno sienu rotāļu, reizē noslēgtu un aicinošu, draudīgu un harmonisku, absurdu ar bezgalīgo formu atkārtošanos un valdzinošu ar šo formu ritmu,

mēs gūtu ne mazāk spēcīgu estētisko un asociatīvo lādiņu, kā vērojot stila arhitektūras šedevrus.

Mēs iepazīnām Liepājas pilsoņu mājas, iedalījām tās tipos un pētījām to evolūciju. Ko veidoja šī apbūve kopumā? Liepājas koka dzīvojamās ēkas ir līdzīgas noliktavām. Tikpat vienkārša un pamatota ir to būtība, tādi paši materiāli, būvpaņēmieni un formas. Celtne uz cilvēku iedarbojas ar savu masu, proporcijām, krāsu un faktūru. Pilsēta izskatījās jo raiba — tajā mijās melns, sarkans, balts un zaļš — ielikta baltajās kāpu smiltīs no vienas un ganību un pļavu zaļumā no otras puses, divu zilu ūdens spoguļu, jūras un ezera, ietverta. Un, ja skatītos no putna lidojuma, pilsēta šķīstu kā mezglis gara pavediena — zemes ceļa vidū, kas, nākdams no Lietuvas, cauri Liepājai aizlocījās Kurzemes iekšienē.

Kapitālisma būvēšanās steiga līdz pirmajam pasaules karam bija novākusi daudz no vecās apbūves, lai tās vietā liktu trīs un četrstāvu iestāžu, banku, viesnīcu, trīs namu korpusus. Lielā Tēvijas kara laikā gāja bojā viss rajons ap bijušo Jauno tirguslaukumu — Rožu laukumu, kā arī vairums Lielās ielas apbūves. Notika tas pats, kas Vecrīgā — zuda centrs. Senās ēkas kā vainags grupējās ap neesošo viduspunktu. Tur, kur vajadzēja būt uzsvaram, koncentrēties ielu nestajam spriegumam, bija radies tukšums. Tas tika aizlāpīts samērā uzmanīgi, pat masīvā Pedagoģiskā institūta ēka vai viesnīcas «Līva» ikdienišķā arhitektūra neizjauca Liepājas uzbūves kopējo mērogu un savdabību. Rožu, tagadējais Uzvaras, laukums atguva centra nozīmi, un Ļeņina ielas jaunā apbūve kopainā neienesā neko traucējošu. Pilsētā vēl ir daudz kvartālu, kur ēkas saistās sākotnējā harmonijā. Arī arhitekta M. Berči spožās eklektiskās celtnes, kuras sastopam visur, tikko izejam no pašas vecākās pilsētas daļas, piešķir pilsētai īsti liepājisku noskaņu.

Pilsētā vēl daudz senatnes, pieminekļi interesanti. Būtu labi, ja varētu apstāties pie šīs optimistiskās atziņas un pielikt punktu. Diemžēl pašreizējais brīdis Liepājas pieminekļu liktenī ir tikpat grūts un izšķirošs kā daudzās citās mūsu republikas, PSRS un pasaules vietās. Vecā apbūve bezcerīgi nolietojusies. Ēkas, kas skatītājam ir aizraujošs ekskursijas objekts, iedzīvotājiem ir nelaime. Liepājā šīs vispārējās grūtības pavairo izmantotais būvmateriāls — koks. Apmetums nobrucis, koks satrupējis, kārneņi cauri. Jāceļ jaunas ēkas. Liepājas centrālās daļas rekonstrukcijas detaļplānojums tādas paredz gan pašā vecajā centrā, gan 9—16 stāvu apkārtjoslas veidā. Tas ir dabisks process, apsveicams, ja to vērtē kā pilsētas izaugsmi. No pieminekļu aizsardzības viedokļa raugoties, rodas nepārvarama pretruna. Senas apbūves vidū ieliekot augstceltnes, aptverot ar tām veco centru, tas vienlaicīgi tiks iznīcināts. Protams, ne fiziski, bet pilnā mērā — morāli. Zūdot iepriekšējam mērogam, senā arhitektūra sarūk, kļūst nevarīga. Piemineklim paliek tikai izolēta informatīva loma. Tā vairs nav jauna patiesība. Kādreizējās idejas par «kontrastu skaistumu» izrādījušās mātīgas. Modernā arhitektūra nebūt nedomā rotaļāties ar savu vecāko radniecī un bez kavēšanās to diskreditē un nospiež.

Ir sastādīts Liepājas arhitektūras pieminekļu restaurācijas perspektīvais plāns, plašs un visaptverošs. Pilsētas liktenis pieder nākotnei.

Paskaidrojumi,
avotu
un literatūras
norādes

- ¹ Wegner A. Geschichte der Stadt Libau. Libau, 1898. 153 S.
- ² Tetsch K. L. Geschichte der Kirche zu Liebau. — Curländischer Kirchen-Geschichte, Zwoter Theil. Königsberg-Leipzig, 1768, S. 65—235; (Rosenkrantz L.) Geschichte der Heiligen Dreifaltigkeits-Kirche zu Libau. Libau, 1933. 48 S.
- ³ Jansons G. Kurzemes pilsētu senās koka ēkas. 17. gs. — 19. gs. vidus. Rīga, 1982. 183 lpp.; Grosmane E. Ventpils koka ēkas. 17. gs. otrā puse — 18. gs. sāk. Rīga, 1981. 140 lpp.
- ⁴ Liepājas ostas apgrozījumu reģistra grāmata, 1686.—1720. g. Liepājas Vēstures un mākslas muzejs (turpmāk LVMM), inv. 14 405.
- ⁵ Dažādie viedokļi par Līvas ostu un upi ietverti sekojošos darbos: Lortsch J. L. Libaus älteste Geschichte, 19. gs. vidus manuskripta noraksts LVMM Nr. inv. LM bibl. 259; Ulich K. Libau vor 250 Jahren, ein Gedenkblatt zur Feier des 250-jährigen Bestehens der Stadtgerechtsame. Libau, 1875. 15 S.; Ulich K. Zur Geschichte des Libauschen Hafens. — Libauscher Kalender, 1877, S. 34—44; Wegner A. Geschichte der Stadt Libau. Libau, 1898. 153 S.; Schoen A. Studien zur Geschichte Libaus. Libau, 1902. 46 S.; Puhze F. Die Liwa. Libau, 1935 (manuskripts zināms tikai pēc kritikas un F. Pūces ostas rekonstrukcijas plāna zīmējuma L. Rozenkranca darbā); Rosenkranz L. Beiträge zur Entstehungs- und Handelsgeschichte Liepāja. Liepāja, 1932—1935, manuskripts LVMM, LMB, L—175—38; Hahn J. K. Der Lyva-Hafen (Libau) im Mittelalter und zu Beginn der Neuen Zeit. Liepāja, 1936. 127 S. V. Timonovs savā darbā «Очерк развития либавского порта в связи с вопросом о его дальнейшем улучшении» (СПб., 1888. 124 с.) mazāk stāsta par ostas vēsturisko attīstību, toties dod ļoti svarīgu tehnisku un statistisku informāciju. Viņš pirmais norādījis uz Liepājas ostas aizsērēšanas un pilsētas ieputināšanas galveno cēloni — jūrmalas smilšu specifisko smalkumu. Pēc Timonova pētījumiem, Liepājas kāpu smiltis pilnīgi izbirst caur sietu, kam ir 900 caurumi uz 1 cm².
- ⁶ Latvijas PSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs (LCVVA), 554. f., 1. apr., 1808. l., 15. lp.
- ⁷ No sarunām ar LVMM zinātnisko līdzstrādnieku A. Bērzu 1980. un 1981. gadā.
- ⁸ Citāts pēc: Vēgners A. Vēsturisks atskats. — Liepājas 300 gadu jubilejas piemiņai. 1625—1925. Liepāja, 1925, 15. lpp.
- ⁹ Tagad, ierīkojot komunikācijas, Komjaunatnes ielā atrastas dūņas, kas liecina, ka senāk te bijusi upes gultne.

- ¹⁰ Tetsch K. L. Geschichte der Kirche zu Liebau. . . , S. 85.
- ¹¹ Liepājā abas tirgotāju un amatnieku organizācijas līdz pat 19. gs. tika sauktas nevis par gildēm, bet par cunftēm. Un par cunftēm savukārt nesauca atsevišķas amatnieku apvienības, tās dēvēja par amatiem. Lai neradītu pārpratumus, tekstā lietoti pierastie jēdzieni — gildes un cunftes, dažviet paralēli cunftēm lietojot vārdu amats.
- ¹² Baznīcas apraksts: Libausches Wochenblatt, 1836, № 98.
- ¹³ Bernoulli J. J. Bernoullis Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Pohlen in den Jahren 1777 und 1778. Leipzig, 1779, Bd. 3, S. 217.
- ¹⁴ Gan P. Bērzkalns, runājot par Latviju (*Bērzkalns P. Latvijas mazās dzīvojamās ēkas XVII gadsimtā.* — P. Stuckas Latvijas Valsts universitātes zinātniskie raksti, 21. sēj. Rīga, 1958, 47.—80. lpp.), gan R. Detlefsens — par Austrumprūsiju (*Detlefsen R. Stadt- und Landhäuser in Ostpreussen.* München, 1918. 49 S.), šādu ēku rašanos pilsētās saista ar 17. gs., respektīvi, ar baroka laikmetu. Ēku plānojums 18. gs. visplašāk analizēts darbā *Васильев Ю. Классицизм в архитектуре Риги.* Рига, 1969, с. 197—209.
- ¹⁵ Schoen A. Die Häusertypen in Libau. — *Libauscher Kalender*, 1909, S. 108—111.
- ¹⁶ A. Šēns šo māju nosaucis par vienu no vecākajiem Liepājas namiem un saista ar senu leģendu, kura stāsta, ka tajā bijis klosteris. Tomēr Liepājas veidošanās vēsture klostera pastāvēšanu pilsētā izslēdz. Celtnes augstais cokols ir pretrunā ar paša Šēna uzskatu par attiecīgā ēku tipa vecumu; viņš gluži pareizi šāda veida celtnes attiecina uz 17. gs. beigām. Skat.: Schoen A. Die Häusertypen . . . , S. 110.
- ¹⁷ Koka celtnu konstrukcijas, to sastāvdaļas un attiecīgo terminoloģiju skat.: Jansons G. Kurzemes pilsētu senās koka ēkas . . . , 183. lpp.
- ¹⁸ 1797. g. Liepājas plānā šī ēka vēl nav atzīmēta. Maldīgi to identificēt ar šī plāna aprakstā minēto krogu. 1797. g. tas noteikti vēl atradās bijušajā Hoiķeres viesnīcas ēkā gruntsgabala ielas pusē.
- ¹⁹ Центральный Государственный исторический архив СССР в Ленинграде (ЦГИАЛ), ф. 1399, оп. 1, д. 441, с. 37; arī LVMM, inv. 7614 (uzmērījumu krājums «Die Krons- und öffentlichen Gebäude in der Stadt Libau zu Anfange des 19. Jahrhunderts»).
- ²⁰ ЦГИАЛ, ф. 1399, оп. 1, д. 441, с. 39.
- ²¹ Dahlberg E. *Svecia antiqua et hodierna.* Stockholm, 1692—1705.
- ²² LCVVA, 554. f., 1. apr., 2420. l., 81.—82. lp.

- ²³ LCVVA, 5635. f., 1. apr., 105. l., 2. lp.
- ²⁴ Pēc Liepājas vācu draudzes baznīcas grāmatām: LCVVA, 235. f., 1. apr., 123., 125. l.; baznīcas grāmatu daļēji noraksti glabājas arī V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu fondā.
- ²⁵ LCVVA, 554. f., 1. apr., 1808. l., 739. lp.
- ²⁶ LCVVA, 235. f., 1. apr., 125. l., 849. lp.
- ²⁷ Räder W., *Stavenhagen O. Bürgerliste und Ratslinie der Stadt Goldingen bis zum Jahr 1889.* — Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik, 1909 u. 1910. Mitau, 1911, S. 183.
- ²⁸ Šīs grāmatas autora J. Kreicfeldam piedēvēto darbu savstarpējo līdzību līdzšinējie mākslas vēsturnieki pamanījuši tikai daļēji. B. Vipers par tuviem uzskata Durbes un Sakas (Vipers B. *Latvijas māksla baroka laikmetā. Rīga, 1937, 206.—207. lpp.*), J. Siliņš — Apriķu, Vārmes un Durbes baznīcu kokgriezumus (*Siliņš J. Apriķu baznīca.* — *Senatne un Māksla, 1939, 2, 132.—133. lpp.*). Izdarīt kopvērtējumu līdz šim kavējuši vairāki iemesli. Pirmkārt, Usmas baznīcas lokālais, tautas mākslai tuvais veidols, kam pakļauti arī kokgriezumi, vedinājis domāt, ka tās iekārta ir latviešu meistara darināta. Apriķu baznīcas iekārta savukārt sastāv no divām stilistiski atšķirīgām daļām — no kungu sola, ērģeļu luktas un soliēm, kas izgatavoti 1710. g., un no pārējās iekārtas, kas radīta 18. gs. 40. gados. Vienīgi J. Siliņš strikti nodalījis abas grupas un pievērsis vajadzīgo uzmanību 1710. g. daļai. Sakas baznīcas iekārta 19. gs. pārveidota, noņemot skulptūras no kanceles un nomainot altāri; skulptūras daļēji saglabājušās, tās atrodas Latvijas PSR Vēstures muzejā. Arī Durbes baznīca 19. gs. tikusi nedaudz pārveidota — kancele zaudējusi jumtu un sākotnējo balstu, altārim nomainītas divas figūras starp kolonnām un krucifiksa grupa centrā (Jāņa figūra atrodas Rundāles pils muzejā). Visdīvaināk iznācis ar Vārmes baznīcu — literatūrā dziļi iesakņojies maldīgs uzskats, ka tās iekārta izgatavota 19. gs. sākumā.
- ²⁹ LCVVA, 235. f., 1. apr., 123., 125. l.
- ³⁰ Turpat, 125. l., 825. lp.
- ³¹ Turpat; *Seuberlich E. Beiträge zur Geschichte der baltischen Goldschmiede (die Goldschmiede der kleinen Städte).* Riga, 1913, S. 202—204.
- ³² LCVVA, 235. f., 1. apr., 123., 125. l.; *Gahlnbäck J. Zinn und Zinngiesser in Liv-, Est- und Kurland.* Leipzig, 1929, S. 213, 215, 217.
- ³³ LCVVA, 235. f., 1. apr., 213., 215. l.; 5635. f., 1. apr., 133. l. (Liepājas kalēju amata meistarū, zeļļu un mācekļu reģistrācijas grāmata 1632.—1763. g.).

- ³⁴ Agrāk tā glabājās Kurzemes provinces muzeja bibliotēkā, kas tagad nodota LCVVA (5759. f.). Šmita dienasgrāmata tur vairs nav atrodamā. 1935. g. izgatavots noraksts glabājas LVMM, inv. 7690. Par norādi uz šo kopiju pateicos vēsturniekam A. Bērzam.
- ³⁵ LVMM, inv. 7690, 107.—108. lpp.
- ³⁶ Rosenkranz L. Beiträge . . , S. 128.
- ³⁷ H. Dīderihsa rokrakstu kolekcija Latvijas Valsts bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu fondā.
- ³⁸ LVMM, inv. 7690, 124. lpp.
- ³⁹ Tetsch K. L. Geschichte der Kirche zu Liebau . . , S. 65—235. Plānā minēts arī paša Dorna uzvārds. Neskaitot Šmita dienasgrāmatu, tas līdz šim ir vienīgais viņa pieminējums dokumentos.
- ⁴⁰ LCVVA, 650. f., 3. apr., 668. l. (Liepājas pilsētas kases rēķinu grāmata 1741.—1790. g.).
B. Vīpera grāmatā «Latvijas māksla baroka laikmetā» Liepājas tirgotājs un rātskungs Hermanis Krumme pārvērties par latviešu tautības mūrniekmeistaru. Pārpratumu radījis Liepājas Trīsvienības baznīcas pamatakmens plāksnē iekaltais teksts, kurā Krumme dēvēts par *Bauherr* un kuru savā darbā citējis Tečs. Taču *Bauherr* nenozīmē vis cēlāju, bet gan būves pasūtītāju, šajā gadījumā draudzes pārstāvi. 1742. g. šo sabiedrisko amatu izpildīja H. Krumme, pēc tam viņa brālis Dāvids.
- ⁴¹ LVMM, inv. 7690, 138. lpp.
- ⁴² Libausches Wochenblatt, 1836, № 86.
- ⁴³ Bernoulli J. J. Bernoullis Reisen . . , S. 219.
- ⁴⁴ Hobohm W. Ein unbekanntes Gutachten Johann Sebastian Bachs. — Bach-Jahrbuch 1977. Berlin, 1978, S. 136.
- ⁴⁵ LVMM, inv. 7690, 124. lpp.
- ⁴⁶ Bez diviem fasāžu metiem — nozudušo oriģinālu fotokopijām — J. Šmita dienasgrāmatā (norakstā) dots arī baznīcas pamatu un pāju pastiprinājuma plāns (LVMM fotonegatīvs Nr. 3905). Arī Bernulli piemin baznīcas metus: « . . skaistos plānus, fasādes un torņa profilu es apskatīju pie sava Liepājas saimnieka Kēnigsbergas viesnīcā»: Bernoulli J. J. Bernoullis Reisen . . , S. 219.
- ⁴⁷ Tīlzītes baznīcas tornis ņemts par paraugu arī 1779. gadā celtajam Tallinas Doma baznīcas torņa nobeigumam, skat.: Vaga B. Памятники архитектуры Эстонии. Ленинград, 1980, с. 107—108.
- ⁴⁸ Avīzē Libausches Wochenblatt, 1836, Nr. 97, apgalvots, ka kancele, ko sākotnēji bijis paredzēts ierīkot Trīsvienības baz-

nīcas altāra centrā, vēlāk nodota Liepājas katoļu baznīcai. Tas gan maz ticams, jo šīs kanceles stils neatbilst altāra retablam.

- ⁴⁹ Apriķu muižas dzīvojamās ēkas frontonu parka pusē nosedz izbūvētā veranda, turklāt tas daļēji ticis iznīcināts. Kā izteikušies vietējie iedzīvotāji, no smilšakmens iznākušas labas galodiņas . . . Daļa fragmentu atrodas Rundāles pils muzejā. Pagalma pusē frontons saglabājies bez bojājumiem. 1744.—1745. g., kad Liepājā darbojušies akmeņkaļi, sakrīt ar Apriķu baznīcas grāmatās dokumentēto aktivitāti muižas un baznīcas izbūvē. Trīsvienības baznīcas portālus un Apriķu frontonus vieno ne tikai hronoloģija, izcilā mākslinieciskā kvalitāte, bet arī ļoti tuvs detaļu traktējums, piemēram, putti figūras Trīsvienības baznīcas rietumu portāla bareljefos un Apriķu celtnes parka puses frontonā.
- ⁵⁰ Skat: Ulbrich A. Geschichte der Bildhauerkunst in Ostpreussen. Bd. 1—2. Königsberg, 1926—1929.
- ⁵¹ Neumann W. Die beiden Rastrelli. — Aus alter Zeit. Riga, 1913, S. 43.
- ⁵² LVMM, inv. 7690, 187. lpp.
- ⁵³ LCVVA, 554. f., 1. apr., 1808. l., 100. lp. (Liepājas pilsētas sekretāra E. S. Ješkes vēstule advokātam Fiski 1753. 23. III).
- ⁵⁴ Bauer H. Rocaille. Zur Herkunft und zum Wesen eines Ornamentmotivs. Berlin [West], 1962, S. 77.
- ⁵⁵ Vipers B. Latvijas māksla . . . , 214.—215. lpp.
- ⁵⁶ Pareizam Piltenes baznīcas altāra un skulptūru novērtējumam līdz šim traucējis tagadējās baznīcas datējums ar 1808. g., kuru B. Vipers attiecina arī uz altāri. Šim pieņēmumam pamatā ir sena kļūda par baznīcas celtniecību minētajā gadā, kas aizsākusies ar citādi ļoti informēto baznīcu vēsturnieku E. Bušu (Busch E. Ergänzungen der Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der ev.-luth. Gemeinden in Russland. Bd. 1. St. Petersburg—Leipzig, 1867, S. 575). Kā liecina arhīvu dokumenti, esošā celtne ir tā pati, kas 1709. g. sāka celt un 1799. g. atjaunota. Uz altāra Piltenes landrātu kolēģijas prezidenta J. E. fon Heikinga un viņa sievas A. K. fon Brinkenas ģerboņi. Heikings miris 1782. g., tātad retabls datējams ar laiku pirms šī gada, domājams, ar 18. gs. 70. gadiem.
- ⁵⁷ Spehr E. F. Vier Urkunden aus herzoglicher Zeit, betreffend Libau. — Libauscher Haus-Kalender, 1933.
- ⁵⁸ LVMM, inv. 7621. (Hauß- und Contracten-Buch der Stadt Liebau etc., sākot ar 1735. g.).
- ⁵⁹ LVMM, inv. 7614.
- ⁶⁰ Lieven A. von. Urkunden und Nachrichten zu einer Familien-

geschichte der Barone, Freiherren, Grafen und Fürsten Lieven. T. 2. Mitau, 1911, S. 339.

- ⁶¹ Tā sauktās Dancigas krāsnis bija vēlā baroka keramikas krāšņu tips, kas ietekmēja visu Ziemeļaustrumeiropu. Lielās ielas un Aisteres muižas krāsnīm piemīt visas šī tipa pazīmes — podiņi apgleznoti un ietverti reljefā ierāmējumā, krāsnij stūri nošļauti, ar raksturīgo lentes ornamenta rotājumu, vēlā baroka dzega ar frontonu vai volūtām. Gleznējuma sižeti — sadzīves tematika, turklāt cilvēki attēloti sava laika modes tērpos, un tas vairs nav holandiešu tipa keramikas nosacītais personāžs.
- ⁶² J. G. Zameits māju nopirka no tirgoņa Dītrihšteina 1764. g. Spriežot pēc cenas — 2500 valstsdālderiem, kurā ietilpa arī spīķeris, tā bijusi kāda necilāka ēka, ko Zameits pārbūvējis un palielinājis, jo 1775. g. tā pārdota jau par 7347 dālderiem. Zameits par rātskungu kļuvis 1772., Kaspars Dītrihs Meijers — 1753. g.
- ⁶³ LCVVA, 554. f., 1. apr., 1808. l., 89.—96. lp.
- ⁶⁴ LVMM, inv. 7621, 380. lpp.
- ⁶⁵ Turpat, 210. lpp.
- ⁶⁶ Mītauische Nachrichten, 1767, 30. IV.
- ⁶⁷ LCVVA, 235. f., 1. apr., 126.—128., 131. l.; LVMM, inv. 7690 (J. Šmita dienasgrāmata).
- ⁶⁸ Turpat, Liepājas vācu draudzes baznīcas grāmatas.
- ⁶⁹ Turpat; Seuberlich E. Beiträge . . . , S. 205—206.
- ⁷⁰ LCVVA, 5635. f., 1. apr., 133.—134. l. (Liepājas kalēju amata mācības beigušo mācekļu reģistrācijas grāmata, 1764.—1896. g.).
- ⁷¹ LCVVA, 235. f., 1. apr., 126.—128., 131. l. (Liepājas vācu draudzes baznīcas grāmatas); Gahlnbäck J. Zinn . . . , S. 211—217.
- ⁷² Citēts pēc: Wegner A. Aus Libaus Vorzeit. Libau im Jahre 1784. — Libauscher Kalender, 1902, S. 100.
- ⁷³ Turpat.
- ⁷⁴ 1848. g. ēka pagarināta, vēlāk fasādes apmestas un veidotas rustikā.
- ⁷⁵ Auszüge aus dem von dem Herrn David Friedrich Geelhaar, ehemaligen Bürger und Kaufmann . . . in den Jahren 1771 bis 1810 geführten Tagebuche. — Libauscher Kalender, 1878, S. 44—45.
- ⁷⁶ Gravīru krājums: Birkenfeld J. S. Lauberbuch denen Anfängern in der Zeichnung zum Nutzen oder vielmehr denjenigen, welche keine Gelegenheit haben, sich informieren zu lassen.

- ⁷⁷ Latvijas PSR Valsts bibliotēka, rokrakstu krājums Tetsch. Familienbriefe aus Lortschs Abschriften, 1732—1794, 9. lpp.
- ⁷⁸ Līdzīga krāns Liepājā pirms Lielā Tēvijas kara bijusi Kungu ielā 9. Skat.: Strauss K. Die Geschichte der Töpferzunft vom Mittelalter bis zur Neuzeit und die Kunsttöpfereien in Alt-Livland (Estland und Lettland). Basel, 1969, Taf. 141, 1. Stendera ielas 11. nama krāsnij līdzīgi podiņi atrasti arī Rundāles pils muzeja 1973. g. veiktajos izrakumos Lustes pilī.
- ⁷⁹ 18. gs. pēdējā ceturksnī šī kompozīcija kļuva vēl simetriskāka — starp Trīsvienības baznīcu un Meijera, respektīvi, hercoga, māju savu dzīvojamo namu uzcēla tirgotājs Frīdrihs Vilhelms Reihs, kurš 1782. g. kļuva par Lielās ģildes locekli. Ēkai bija trīspadsmit ailu ass, divslīpju jumts. Līdz ar to Zameīta nams ieguva īstu pārinieku.
- ⁸⁰ Bernoulli J. J. Bernoullis Reisen . . , S. 217.
- ⁸¹ Portrets ar plašiem komentāriem par attēlotajām personām publicēts rakstā: Spehr E. F. Ein altes Gemälde. — Libauscher Haus-Kalender, 1927. Savā laikā, atkārtoti publicējot, kļūdaini norādīts, ka tajā attēlots, kā Kurzemes muižniecība pieņem deklarāciju par pievienošanos Krievijai.
- ⁸² Ziņas par K. Šēferu: LCVVA, 2713. f., 1. apr., 42. l., 1., 4. lp.
- ⁸³ K. V. Verners pirmo reizi Liepājā minēts vācu draudzes baznīcas grāmatās 1792. g.: LCVVA, 235. f., 1. apr., 131. l.
- ⁸⁴ Ziņas par K. Begu no raksta: 140-jāhriges Bestehen der Malerwerkstatt Jürgens. — Libausche Zeitung, 1936, Nr. 19.
- ⁸⁵ Seuberlich E. Beiträge . . , S. 206.
- ⁸⁶ LCVVA, 2713. f., 1. apr., 159. l., 169. lp.
- ⁸⁷ Materiāli par galdniekiem pēc Liepājas vācu draudzes baznīcas grāmatām, solu nodokļu maksātāju sarakstiem (LCVVA, 7953. f., 1. apr., 46. l.).
- ⁸⁸ LCVVA, 2710. f., 1. apr., 48. l., 1. lp. (Vītes un Hikes bāriņu nama ienākumu un izdevumu grāmata).
- ⁸⁹ Plānu 1797. g. sastādījis revidents Frīdrihs Augusts Barnekaus. 1908. g. šis plāns atradies pilsētas bibliotēkā. Plāns ar komentāriem par namu īpašniekiem publicēts: Spehr E. F. Verzeichniss der Haus- und Grundbesitzer Libaus von 1797—1840. — Libauscher Kalender, 1913, S. 135—145.
- ⁹⁰ Analogijas atrodamas Potsdamas un Berlīnes dzīvojamās ēkās, piemēram, identiska augšējā frīze ir tā sauktajā Riča namā Potsdamā (K. Langhanss, 1796. g.), sausais logu ierāmējums un vidējā frīzē ietverta otrā stāva loga apmale — H. K. Genelli darbos. Līdzīga frīze un lielais frontons ir arī D. Žilli celtajā Fīrega namā Braunsveigā (1801.—1804. g.).
- ⁹¹ LCVVA, 2710 f., 1. apr., 38. l.

Speciālo terminu vārdnīca

Ailu asis — logu un durvju ailu kopīgais apzīmējums fasādes kompozīcijā.

Akants — rotājums stilizētas akanta lapas veidā. Tiek izmantots **korintiskā ordera kapitēļa** veidojumā vai kā patstāvīgs dekoratīvs motīvs — akanta rozete, akanta arabeska.

Antablements — **ordera** vainagojošā horizontālā sastāvdaļa.

Arabeska — stilizēts **akanta** lapu vijums. Nosaukums nāk no arābu tautu mākslas, kur arabesku lieto ģeometrizētā, abstraktā formā.

«**Auss skrimstalas**» **ornaments** — manierisma stila vēlīnajā posmā (17. gs. 30.—80. g.) izplatīts ornaments, kurā izmanto asimetriskus, plastiskus, auss skrimstalai līdzīgus liekumus.

Balustrs — balustrādes nožogojuma elements nelielas kolonnīņas vai stilizētas vāzes veidā.

Bazilika — vairākjomu celtne baznīcu arhitektūrā. Tās vidējais joms paaugstināts attiecībā pret sānu jomiem, un tā augšdaļā ir logi telpas izgaismošanai.

Epitāfija — dekoratīvi veidota vai gleznota piemiņas plāksne, parasti baznīcā (arī kapa uzraksts).

Frīze — klasiskā **ordera** sistēmā **antablementa** vidusdaļa. Dekoratīvajā mākslā — rotājuma josla, parasti sienas augšdaļā.

Frontons — fasādes elements trīsstūra, pusloka, segmenta vai citā formā. Radies **ordera** arhitektūrā kā divslīpju jumtgale, atšķirībā no kuras tam ir dzega.

Guta — **ordera** sistēmā noslēdzošs, it kā piekarināts dekoratīvs elements cilindriskas tāpiņas vai maza trīsstūra veidā. Gutas izmanto grupās.

Herma — balsts ar figurālu augšdaļu galvas vai krūšutēla veidā.

Joms — ar balstu (stabu, kolonnu) rindu nošķirta telpas daļa.

Kanelūra — grope, visbiežāk **pilastrā** vai kolonnas stāvā.

Kartuša — ornamentāla kompozīcija ierāmējuma veidā.

Konsole — konstruktīvs balsta elements, kas izvirzās no sienas virsmas. Mēdz būt **volūtas** vai **akanta** lapas formā.

Korintiskā ordera kapitēlis — korintiskā ordera kolonnas stāva vainagojums, kas sastāv no vairākās pakāpēs kārtotām **akanta** lapām, kas četros kapitēļa stūros pāraug lentveida **volūtās**.

Lambrekens — dekoratīvs rotājums, kas imitē šauru, horizontāli izstieptu aizkara joslu ar ģeometriski izrobtu apakšmalu.

«**Liesmu līste**» — profillīste ar viļņveida gropējumiem, iecienīta 17. gs. baroka stila mēbeļu apdarē.

Mansarda jumts — laužta jumta forma ar lēzenu augšējo un stāvu apakšējo virsmu. Radies 17. gs., Latvijā saukts arī par «holandiešu jumtu».

Meandrs — antīkā ornamenta lentveida motīvs, kur attiecīgie elementi cits pret citu novietoti taisnā leņķī vai veido spirālveida līniju.

Menza — altāra galds, uz kura parasti novietots **retabls**.

Mezonīns — nepilns stāvs starp diviem celtnes stāviem vai arī jumta izbūvē.

Monstrance — katoļu baznīcu kulta piederums, kurā atrodas oblāta (plāns cepums — Kristus miesas simbols kristīgajā reliģijā). Baroka stila monstrances centru veido saules staru vainags. Atšķiras no **relikviārija** ar pusemēness veida pamatnīti oblātas iestiprināšanai.

Orders — nesošo un balstošo arhitektonisko elementu kārtojums noteiktā mākslinieciskā sistēmā. Radies senajā Grieķijā. Ordera galvenās sastāvdaļas ir pamatne, kolonnas vai **pilastri** un **antablements**. Ir doriskais, joniskais, korintiskais, toskāniskais un citi orderi.

Pilastrs — taisnstūrveida izvirzījums sienas vai staba virsmā, parasti veidots pēc kolonnas uzbūves shēmas.

Podijs — kanceles korpusa apakšējā daļa.

Puti — rotaļīgas bērnu figūras tēlotājā mākslā, it īpaši baroka laikmetā.

Relikviārijs — katoļu baznīcas kulta piederums, kurā atrodas relikvija. Baroka stilā relikviārija centru veido saules staru vainags, tas līdzīgs **monstrancei**.

Retabls — altāra dekoratīvā, paaugstinātā daļa. Parasti novietots uz menzas, var būt arī brīvstāvošs vai piestiprināts pie sienas.

Rizalīts — uz priekšu izvirzīta sienas daļa visā tās augstumā.

Rokajs — rokoko stila galvenais ornamenta elements, kas apvieno gliemežvāka daļas, **akanta** lapas un dažādas līknes asimetriskā, fantastiskā kompozīcijā.

Rolverks — manierisma stila ornamentāla sistēma, kas atgādina dzelzs kalumu ar dažādos virzienos satītām sloksnēm. Parasti tiek izmantots **kartušās**.

Rustojums — apmetuma apdares paņēmiens — rievējums, kas sadala plakni horizontālās joslās vai imitē akmens bloku mūrējumu.

Stuks — ģipša un kaļķa masa ar piedevām dekoratīvās tēlniecības darbiem.

Volūta — arhitektoniska detaļa spirālveida ievijuma formā.

Saturs

Vēsturnieka ievads	5
Autora ievads	8
Baroka laikmeta pilsēta	12
Liepāja rokoko ritmā	66
Klasicisms arī Liepājā	168
Liepāja, kāda tā ir un kāda tā var būt	203
Paskaidrojumi, avotu un literatūras norādes	207
Speciālo terminu vārdnīca	214

Имант Николаевич Ланцманис

ЛИЕПАЯ ОТ БАРОККО ДО КЛАССИЦИЗМА

(Латвийское общество охраны природы и памятников)

Серия «Памятники архитектуры и искусства Латвийской ССР»

Издательство «Зинатне» Рига 1983

На латышском языке

Imants Lancmanis

Liepāja no baroka līdz klasicismam

Redaktore S. Cepurniece

Mākslinieciskais redaktors G. Krūtojs

Tehniskā redaktore I. Zaijaskalne

Korektore L. Brahmāne

ИБ № 1107

Nodota salikšanai 26.05.83. Parakstīta iespiešanai 02.12.83. JT 03312. Formāts 60×70/16. Krīta papīrs. Zurnālu cirstā garnitūra. Augstspiedums. 13,5 fiz. iespiedl.; 10,53 uzsk. iespiedl.; 17,65 uzsk. kr. nov.; 9,56 izdevn. l. Melniens 15 000 eks. Pasūl. Nr. 101351. Maksā 1 r. 40 k. Izdevniecība «Zinātne», 226530 PDP Rīgā, Turģeneva ielā 19. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu firdzniecības lietu komitejas Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā, Vienības gatvē 11.

5
8
2
6
3
3
7
4

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305029071

Sērija «Latvijas PSR arhitektūras un mākslas pieminekļi» iepazīstina lasītājus ar celtnēm, celtnu kompleksiem un mākslas darbiem, kuri veido republikas kultūras pieminekļu nozīmīgāko daļu, stāsta par to rašanās vēsturi un autoriem, kā arī analizē šo pieminekļu vēsturisko un māksliniecisko vērtību, parāda to vietu gan nacionālās kultūras attīstībā, gan arī visas Padomju Savienības un pasaules kultūras pieminekļu vidū. Sērijas darbi atspoguļo arī pavisam jaunus vai vēl maz pazīstamus zinātniskus faktus. Sērijā ietvertu darbu autori ir speciālisti arhitektūras un mākslas pieminekļu izpētes, aizsardzības un restaurācijas jomā.

Šajā grāmatā stāstīts par Liepājas arhitektūru un mākslu 18. gadsimtā. Arhitektūras un mākslas pieminekļi apskatīti kopā ar visas pilsētas mākslas dzīves ainu tās attīstības procesā. Autors aplūko Liepājas pilsētas plānojumu, interesantākos celtnu paraugus, glezniecību, dekoratīvo tēlniecību, sudrabkalumus, melnā un krāsainā metāla izstrādājumus. Materiāls sagrupēts pa trim galvenajām stilistiskajām grupām, kurās iekļaujas baroka, rokoko, klasicisma pieminekļu mākslinieciski nozīmīgākā daļa.

Sekos grāmata par Pētera baznīcu.

